

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI
MEDYA EKONOMİSİ VE İŞLETMECİLİĞİ BİLİM DALI

**EKONOMİK KONJONKTÜRÜN EKONOMİ HABERCİLİĞİ ÜZERİNDEKİ ROLÜ:
ULUSAL GAZETELERE YÖNELİK BİR İNCELEME**

Yüksek Lisans Tezi

MELTEM SÖYLEYENOĞLU

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI
MEDYA EKONOMİSİ VE İŞLETMECİLİĞİ BİLİM DALI

**EKONOMİK KONJONKTÜRÜN EKONOMİ HABERCİLİĞİ ÜZERİNDEKİ ROLÜ:
ULUSAL GAZETELERE YÖNELİK BİR İNCELEME**

Yüksek Lisans Tezi

MELTEM SÖYLEYENOĞLU

Danışman: PROF. DR. EMİNE KOYUNCU

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

GAZETECİLİK Anabilim Dalı BASIN EKONOMİSİ VE İŞLETMECİLİĞİ Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi MELTEM SÖYLEYENOĞLU'nun EKONOMİK KONJOKTÜRÜN EKONOMİ HABERCİLİĞİ ÜZERİNDEKİ ROLÜ: ULUSAL GAZETELERE YÖNELİK BİR İNCELEME adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 2.05.2019 tarih ve 2019-12/8 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği /oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 11.06.2019

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

1.	Tez Danışmanı	Prof. Dr. EMİNE KOYUNCU	
2.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. LEVENT ELDENİZ	
3.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. PINAR SEDEN MERAL	

GENEL BİLGİLER

Adı-Soyadı: Meltem KARA SÖYLEYENOĞLU

Anabilim Dalı: Gazetecilik

Programı: Medya Ekonomisi ve İşletmeciliği

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Emine KOYUNCU

Tez Türü ve Tarihi: Yüksek Lisans-Nisan 2019

Anahtar Kelimeler: Ekonomi basını, ekonomi gazeteciliği, basında ekonomi, ekonomik konjonktür, konjonktürel dalgalanma, kur dalgalanması

ÖZET

EKONOMİK KONJONKTÜRÜN EKONOMİ HABERCİLİĞİ ÜZERİNDEKİ ROLÜ: ULUSAL GAZETELERE YÖNELİK BİR İNCELEME

Türkiye’de 1980’li yıllardan sonra gelişmeye başlayan ekonomi basını, günümüz medyasında, önemli bir uzmanlık alanı haline gelmiştir. Yalnızca yazılı basında değil görsel basında da ekonomi gazeteciliği önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye ekonomisinin gelişmesi ve dışa açılması sonucunda ekonomi haberlerine olan talep ve ilgi de artmıştır. Ekonomi basını, hem iş insanlarının hem de vatandaşların ekonomik pozisyon almasında önemli bir referanstır. Bu nedenle ekonomi haberciliğinde kamu yararı ön plandadır. Ancak ülke ekonomileri her zaman gelişim göstermez, krizler ekonomiler için kaçınılmazdır. Ekonomi basını da değişen ekonomik konjonktüre göre yayın politikasında değişiklik yapabilmektedir. Bu çalışma, ekonomi basınının ekonomik konjonktürün kötüye gittiği dönemlerde sergilediği tutumu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda Ağustos 2018’de Türkiye ekonomisinde yaşanan kur dalgalanması ile doların 7 lira, euronun da 8 lirayı aştığı 10-17 Ağustos tarihleri arasında farklı görüşlere sahip dört gazetenin ekonomi haberleri, eleştirel söylem analizine tabi tutularak gazetelerin ekonominin kötü gidişatına karşı izledikleri yayın politikası ortaya konulmaya çalışılmıştır.

GENERAL KNOWLEDGES

Name-Surname: Meltem KARA SÖYLEYENOĞLU

Department of Education: Journalism

Programme: Media Economy and Administration

Thesis Advisor: Professor Emine KOYUNCU

Thesis Type and Date: Master's Degree-April, 2019

Key Words: Economy press, economy journalism, economics in press, economic conjuncture, cyclical fluctuation, exchange rate fluctuation,

ABSTRACT

THE ROLE OF ECONOMIC CONJUNCTURE ON ECONOMIC JOURNALISM: A RESEARCH ON NATIONAL NEWSPAPERS

Economy press which is started to develop after 1980s in Turkey became an important specialty in modern media. Economic journalism has an important place not only in print press but also in visual press. The demand and interest to economy news are increased due to development of Turkey economy and its openness to foreign countries. The economic press is an important reference in the economic position of both business people and citizens. For this reason, public interest is in the forefront in economic journalism. However, economies of the country do not always develop, crises are inevitable for economies. The economy press is also able to make changes in the publication policy according to the changing economic conjuncture. The aim of this study is to reveal the attitude of the economy press in the period when the economic conjuncture worsens. In this context, the economy news of four newspapers which has different opinions, between the dates of 10-17 August when American Dollar increased to 7 Turkish Lira and Euro increased to 8 Turkish Lira were subjected to critical discourse analysis and publications policies of newspapers related to bad situation of economy were tried to reveal.

ÖNSÖZ

Ekonomi basını, Türkiye’de yazılı basının bel kemiğidir. 2006 yılında Hürriyet Gazetesi’nde başlayan ekonomi muhabirliği yolculuğum, 2013 yılından itibaren Vatan Gazetesi’nde editör olarak devam etmiş, ne yazık ki maliyet baskısına dayanamayıp 1 Kasım 2018’de gazetenin kapatılmasına kadar sürmüştür. Ardından Posta Gazetesi’nin ekonomi servisinde devam etmiştir. Yaklaşık 13 yıldır ekonomi basını camiasının içinde bulunmam, bu çalışmanın ortaya çıkmasında da büyük rol oynamıştır.

Bu süreçte, yüksek lisans eğitiminin tamamlanmasında benden desteklerini esirgemeyen kişilere de teşekkürü borç bilirim. Başta yüksek lisans eğitimimi yarıda kesmeyip tezimi tamamlamam için yoğun baskı yapan babam Mustafa Kara ile her zaman yanımda olan annem Fatma Kara ve ablam Nurgül Yılmaz’a, eşim Bilal Söyleyenoğlu’na, yüksek lisans programına adım attığım andan itibaren dostluklarıyla ve destekleriyle bu çalışmanın tamamlanmasında büyük payı olan Mısra, Emre, Dilay ve Oğuzhan’a teşekkür ediyorum. Son olarak bu çalışmanın hazırlanmasında kıymetli desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen tez danışmanım, sevgili hocam Prof. Dr. Emine Koyuncu’ya teşekkürlerin en büyüğünü sunmak isterim.

Nisan, 2019

Meltem KARA SÖYLEYENOĞLU

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
TABLO LİSTESİ	viii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	
1. EKONOMİ BASINI	3
1.1. Ekonomi, Basın ve Ekonomi Basınının Tanımı.....	3
1.2. Ekonomi Basınının Amaç ve İşlevleri.....	6
1.3. Ekonomi Haberciliği.....	9
1.3.1. Makro Ekonomi Haberciliği.....	11
1.3.2. Mikro Ekonomi Haberciliği.....	12
1.3.3. Ekonomi Haberciliğinde Magazin.....	13
1.4. Ekonomi Basınının Hedef Kitlesi.....	13
1.5. Ekonomi Basınının Haber Kaynakları.....	16
1.6. Ekonomi Basının Gazetelerdeki Önemi.....	19
1.7. Basında Ekonomi Servisleri ve Muhabirlerin Özellikleri.....	21
1.8. Ekonomi Basının Tarihsel Gelişimi.....	23
1.8.1. Dünyada Ekonomi Basını.....	23
1.8.2. Türkiye’de Ekonomi Basını.....	26
1.8.2.1. Osmanlı’da Ekonomi Basını.....	26
1.8.2.2. Cumhuriyet Döneminde Ekonomi Basını.....	29
1.8.2.3. 1980 Sonrasında Ekonomi Basını.....	31
1.8.2.4. 1990 Sonrasında Günümüze Ekonomi Basını	33

2. EKONOMİK KONJONKTÜR.....	35
2.1. Ekonomik Konjonktürün Tanımı ve Ortaya Çıkışı.....	35
2.2. Konjonktür Devresi.....	37
2.3. Ekonomik Konjonktürün Nedenleri ve Özellikleri.....	39
2.4. Ekonomik Konjonktürün Çeşitleri.....	41
2.4.1. Devresel Dalgalanmalar.....	41
2.4.2. Mevsimsel Dalgalanmalar.....	42
2.4.3. Tesadüfi Dalgalanmalar.....	43
2.4.4. Trend.....	43
2.4.5. Kısmi Dalgalanmalar.....	44
2.5. Ekonomik Konjonktürün Teorik Boyutu.....	44
2.5.1. Konjonktörü İktisat Dışı Nedenlerle Açıklayan Teoriler	44
2.5.2. Konjonktörü İktisadi Nedenlerle Açıklayan Teoriler.....	45
2.6. Ekonomik Konjonktürün Belirlenmesi.....	48
2.6.1 Ekonomik Konjonktürde Kurumların Rolü.....	49
2.6.2 Ekonomik Konjonktürün Ekonomik Göstergeleri.....	50
2.6.3 Ekonomik Konjonktürün Sosyal Göstergeleri.....	51
2.7. Dünyada Ekonomik Konjonktür.....	52
2.7.1. 1929 Büyük Ekonomik Buhranı.....	52
2.7.2. 1970-1980 Petrol Krizi.....	53
2.7.3. 1994 Meksika Krizi.....	54
2.7.4. 1997 Asya Mali Krizi.....	55
2.7.5. 1998 Rusya Krizi.....	56
2.7.6. 2008 Küresel Ekonomik Kriz.....	56
2.7.7. Günümüzde Dünya Ekonomisindeki Son Durum.....	58
2.8. Türkiye’de Ekonomik Konjonktür.....	59
2.8.1. Osmanlı Dönemi’nden Cumhuriyet Dönemine Geçiş..	60
2.8.2. 1929 Ekonomik Buhranı’nda Türkiye Ekonomisi.....	61

2.8.3. İkinci Dünya Savaşı'nın Ardından Türkiye Ekonomisi	62
2.8.4. 24 Ocak 1980 Kararları.....	64
2.8.5. 1994 Krizi ve 5 Nisan Kararları.....	66
2.8.6. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri.....	66
2.8.7. 2002'den İtibaren Günümüze Türkiye Ekonomisi.....	67

3. EKONOMİK KONJONKTÜRÜN EKONOMİ HABERCİLİĞİ

ÜZERİNDEKİ ROLÜNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA.....	70
3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	70
3.2. Araştırmanın Soruları.....	71
3.3. Araştırmanın Yöntemi.....	71
3.4. Araştırmanın Evreni ve Örneklem Seçimi.....	73
3.5. Araştırmanın Bulguları.....	74
3.5.1. Eleştirel Söylem Analizinde Makro Yapı.....	74
3.5.1.1. Tematik Yapı.....	74
3.5.1.1.1. Haber Başlıklarının İncelenmesi.....	75
3.5.1.1.2. Haber Girişlerinin İncelenmesi.....	81
3.5.1.1.3. Fotoğrafların İncelenmesi.....	87
3.5.1.2. Şematik Yapı.....	90
3.5.1.2.1. Durum.....	90
3.5.1.2.2. Yorum.....	95
3.5.2. Eleştirel Söylem Analizinde Mikro Yapı.....	99
3.5.2.1. Sentaktik Çözümleme.....	99
3.5.2.2. Sözcük Seçimleri.....	103

3.5.2.3. Bölgesel Uyum.....	106
3.5.2.4. Haberin Retoriği.....	109
3.5.3. Ekonomik Verilerin İşlenişi Arasındaki Fark.....	112
3.5.4. Ekonomi Haberlerinin Dağılımı.....	113
3.6. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi.....	115
SONUÇ.....	122
EKLER.....	127
Ek 1. Hürriyet Gazetesi’nde Kullanılan Haberlerin Görselleri.....	127
Ek 2. Sabah Gazetesi’nde Kullanılan Haberlerin Görselleri.....	130
Ek 3. Sözcü Gazetesi’nde Kullanılan Haberlerin Görselleri.....	133
Ek 4. Dünya Gazetesi’nde Kullanılan Haberlerin Görselleri.....	136
KAYNAKÇA.....	138

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1. Örneklemdeki gazetelerin 10-17 Ağustos tarihleri arasındaki ekonomi haberlerinin dağılımı.....	114
---	-----

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BDDK	Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu
çev.	Çeviren
drl.	Derleyen
ed.	Editör
NAFTA	Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TDK	Türk Dil Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu

GİRİŞ

Ekonomi haberciliği Türkiye’de 1980’li yıllardan itibaren gelişmeye başlamış, kısa tarihine rağmen Türk basınında çok önemli bir uzmanlık alanı olmuştur. Ekonomi, tüm bireyleri ilgilendirdiği gibi ekonomi basını da tüm bireyleri kapsayıcı olmalıdır. Küreselleşen dünyada yalnızca yurtiçi ekonomik gelişmeler değil tüm dünyadaki ekonomik gelişmelerden haberdar olunması gerekmektedir. Yurtdışında bir ülkenin parasının değer kaybetmesi, yurtiçinde piyasaları etkilemekteyken, yine bir başka ülkenin ekonomik krize girmesi, yurtiçinde de ekonomik dalgalar yaratabilmektedir. Bu nedenle ekonomi basını, tüm dünyayı kapsayıcı olmalıdır.

Ekonomik konjonktür ise bir ülkedeki ekonomik durumu ifade etmektedir. Ekonomilerde dalgalar, inişler-çıkışlar olabilir. Bunların ne kadar sürdüğü, nedenleri, sonuçları konjonktürel dalgalanmaları açıklamaktadır. Dünya ekonomileri, yüzyıllarca krizlerle karşı karşıya kalmıştır. 1929 Büyük Buhranı, 1970 Petrol Krizi, 2008 Mortgage Krizi bunlara örnek olarak gösterilebilir. Türkiye ekonomisi, bu küresel krizlerden etkilendiği gibi kendi krizlerini de yaratmıştır. 1994 Krizi ve Şubat 2001 Krizi bunlara örnektir.

Ekonomi basını, yatırımlara ve tasarruflara yön verdiği için tarafsız ve şeffaf olmalıdır, manipülasyondan uzak durmalıdır. Bu çalışmada, krizler veya dalgalanmalar esnasında ekonomi basınının yayın politikaları saptanmak istenmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde ekonomi basını açıklanmaya çalışılmış, ekonomi basınının amaçları, işlevleri anlatılmış, ekonomi haberciliğinin türlerine değinilmiştir. Ekonomi basınının hedef kitlesi, haber kaynakları, muhabirleri açısından da incelendiği birinci bölümde tarihsel gelişime de göz atılmıştır. Ekonomi basınının hem dünya hem de Türkiye’deki gelişimi aktarılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümü ise ekonomik konjonktüre ayrılmıştır. Ekonomik konjonktürün tanımı, devresi, nedenleri ve özelliklerinin açıklandığı

ikinci kısımda konjonktür çeşitleri de ele alınmıştır. Çalışmamız, ekonomik konjonktürün ekonomi haberlerine etkisi ve ekonomideki değişimlerin habercilik üzerine etkilerini incelediği için ekonomi alanındaki konular detaylarına girilmeden genel hatlarıyla ele alınmıştır. Konjonktür teorilerinin de anlatıldığı ikinci bölüm, dünya ve Türkiye’deki ekonomik dalgalanmalar ile krizlerden bahsederek sonlandırılmıştır.

Çalışmanın son bölümü olan üçüncü bölümde ise tezin ana konusunu oluşturan ekonomik konjonktürün ekonomi basınına etkilerine yönelik araştırma yapılmıştır. Araştırmanın güncelliğini sağlayabilmek adına Türkiye ekonomisinin yaşadığı son dalgalanma ele alınmıştır. Bu dalgalanma bir kriz değildir ancak Türkiye tarihinde önemli bir yere sahip olduğundan tercih edilmiştir. Araştırmaya konu edilen dalgalanma, Ağustos 2018’de yaşanan kur hareketleridir. Bu tarihler arasında dolar 5 lira ile 7 lira arasında dalgalanarak ekonomiyi şoka sokmuştur. Araştırmanın aralığı ise doların 7 lirayı aştığı 12 Ağustos’un birkaç gün öncesi ve sonrasını da kapsayan 10-17 Ağustos 2018 tarihleridir. Farklı ideolojik, siyasal ve patron yapılarına sahip olan Hürriyet, Sabah, Sözcü ve Dünya gazeteleri araştırmaya dahil edilmiştir. Bu gazeteler Türkiye’nin en çok satan gazeteleridir. Dünya ise tek ekonomi gazetesi olması nedeniyle çalışmada yer almıştır. Çalışma kapsamında Teun Van Dijk’in Eleştirel Söylem Analizi’nden yararlanılmıştır.

1. EKONOMİ BASINI

1.1. Ekonomi, Basın ve Ekonomi Basınının Tanımı

Ekonomi basını, günümüz medyasında, özellikle de yazılı basında çok önemli bir yere sahiptir. Türkiye’de tarihi pek de eskilere dayanmayan ekonomi haberciliği, zamanla gazetelerin en çok takip edilen uzmanlık alanlarından biri olmuştur. Türkiye ekonomisinin gelişmesi ve dış dünyaya açılmasıyla birlikte ekonomi basınına olan talep ve ilgi artmıştır. Ekonomi haberlerine ilginin artmasında yalnızca iş dünyasının talebi değil tüketicilerin de ekonomik gelişmelere hakim olma isteği etkili olmuştur. Türk basınının en önemli uzmanlık alanlarından ‘ekonomi basını’ kavramını incelemeden önce ‘ekonomi’ ve ‘basın’ kavramlarını ayrı ayrı incelemek gerekmektedir.

İnsanların hayatlarını sürdürebilmek için bazı ihtiyaçları bulunmaktadır ve mal ile hizmet tüketimi yaparak bu ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Ekonomi bilimi, bireyler ne kadar çok tüketirlerse, bireylerin o kadar iyi hissedeceklerini öngörmektedir. Ancak mal ve hizmetlerin varlığı ya da üretimi sınırlıdır. Bu bilgilerden hareketle ekonomi şöyle tanımlanmaktadır: *“Ekonomi, bireylerin sınırsız tüketim taleplerinin sınırlı kaynaklarla en iyi şekilde nasıl karşılanacağını tetkik eden bir sosyal bilim dalıdır.”*¹

Yunanca ‘oikia’ (ev) ve ‘nomos’ (kural) kelimelerinden türetilmiş, ‘ev yönetimi’ni ifade eden bir sözcük olan ekonomi, günümüzde ev yönetimi anlamını çoktan aşmış, daha geniş bir anlamı kapsamaya başlamıştır. Buna göre ekonomi, mal ve servetin yönetimi şeklinde de tanımlanabilmektedir. Ekonomi bilimi, değeri, üretimi, tüketimi, dağıtımını, ticareti ve bölüşümü inceleyen, analiz eden ve ulaşılan sonuçlara göre alınması gereken önlemleri gösteren bilim dalıdır.²

Ekonominin tanımının ardından basının tanımını inceleyecek olursak, basının sözlük anlamı şöyledir: *“Gazete ve dergi gibi belirli zamanlarda yayınlanan, radyo, televizyon, videotext ve internet gibi diğer işlevleri yanında haber üreten ve yansıtan, ajansları da içine alan, kısaca gazetecilik yapan iletişim araçlarının tümüne basın*

¹ Tümay Ertek, “**Mikroekonomiye Giriş**”, 4. Baskı, İstanbul: Beta, Ocak 2008, s. 1

² Mahfi Eğilmez, “**Güncel Örneklerle Mikroekonomi**”, 1. Baskı, İstanbul: Remzi Kitapevi, 2015, s. 13

denilmektedir.”³ Basın kavramını, “*Fikirler ile haberleri toplayan, işleyen, değerlendiren ve bunları topluma aktararak kamuoyu oluşturmayı sağlayan kitle iletişim araçlarıdır*” şeklinde de tanımlamak mümkündür.

Basın, geniş anlamıyla, belirli dönemlerde basılıp, her türlü bilgiyi, haberi ve fikri topluma ileten bütün yayın ürünlerini kapsamaktadır. Günlük yayınlananlara genellikle gazete, haftalık ya da aylık yayınlanan ürünlere de dergi denilmektedir. Basın dar anlamda sadece gazete ile dergileri kapsamaktadır. Diğer basın ürünleri bu kavramın dışında kalmaktadır. Basının en belirgin özelliği belirli zamanlarda basılmak ve yayımlanmaktır. Basının gelişmesini etkileyen etkenler teknik gelişmeler, ekonomik gelişmeler ve sosyal gelişmeler olarak sıralanmaktadır.⁴

Ekonomik faaliyetin olduğu ortamlarda bilgi alışverişinin de kaçınılmaz olduğu bir gerçektir. Ekonomik ilişkiler karmaşılaştıkça ekonomik bilgiye ihtiyaç daha da artacaktır. Sürekli ve doğru haberleşmeye olan ihtiyaç, kapsamlı ve sistemli bir bilgi akışını sağlayan ekonomi basınının doğuşuna yol açmıştır.⁵

Ekonomi basını söz konusu olduğunda ise basın ve ekonomi kavramının yan yana gelmesiyle dört farklı anlam ortaya çıkmaktadır. Bunlar, ‘*Ekonomide basın, Basın ekonomisi, Basında ekonomi ve Ekonomi basını*’ olarak sıralanmaktadır. Bu 4 kavram şöyle açıklanmaktadır:⁶

- i. **Ekonomide basın:** Kuruluşların ekonomi ile ilgili bilgilere verdikleri ağırlık doğrultusunda, basının ekonomiyi, ekonomik politikaları, ekonomik uygulamaları, gelişmeleri hangi ölçüde etkilediği ve ekonomi politikalarının uygulama aşamasındaki aksaklıkları denetleme imkânı ‘ekonomide basın’ kavramını ifade etmektedir. Basının gücü oluşum aşamasında ekonomi politikalarını etkileme, doğru politikaların belirlenebilmesine yardımcı olma,

³ Rıdvan Bülbul, “**Haberin Anatomisi ve Temel Yaklaşımlar**”, 1. Baskı, Ankara: Nobel Yayın, 2001, s.2

⁴ Nuri İnüğü, “**Basın ve Yayın Tarihi**”, 5. Baskı, İstanbul: Der Yayınları: 2002, s.15-19

⁵ Şevket Sayılğan, “**Ekonomi Basını ve Kamuoyunu Aydınlatmadaki Önemi**”, İstanbul: Beta, 1994, s.68

⁶ Güngör Uras, “**Basında Ekonomi ve Ekonomi Basını**”, İstanbul: Hürriyet Vakfı Eğitim Yayınları Dizisi No:5, 1983, s.5,6

kamuoyunun isteklerini belirtme yönünde ortaya çıkmaktadır. Ayrıca basının ekonomi politikalarının aksaklıklarını, uygulama aşamasındaki kamu yararını denetleme ve sorunları sergileme fonksiyonu vardır.

- ii. **Basın ekonomisi:** Basın kuruluşlarının faaliyetlerini sürdürebilmek için kendi bünyelerinde taşıdıkları ekonomik güçleri ifade etmektedir. Basın organlarının yayın hayatına devam edebilmeleri için kâr etmeleri gerekmektedir. Basın ekonomisi, daha çok iktisatçıları ilgilendirmekle birlikte ‘Basın İşletmeciliği’ başlığı altındaki çalışmaları da kapsamaktadır.
- iii. **Basında ekonomi:** Tüm gazetelerin ve günlük yayın organlarının ekonomiyle ilgili konulara belli bir oranda yer vermek durumunda kalmalarıdır. Sosyal hayattaki değişim ve ekonominin ağırlık kazanması ile politik konulara ilginin azalması bu ihtiyacı beraberinde getirmiştir. Sosyal sorunlar farklı olsa da ekonomik sorunların aynı olması nedeniyle gazetelerin okur kitlesine ortak sorunları hakkında haber verme isteği basında ekonomiyi beraberinde getirmiştir. Basında ekonomi, yayınlarda yer alan ekonomi konularını ifade etmektedir. Ancak basının ekonomi alanında ortak bir yayın politikası bulunmamaktadır. Örneğin gazetelerin ‘ekonomi, para-piyasa, finans’ gibi sayfa başlıklarıyla yayınlanan bölümleri, basında ekonominin içeriğini oluşturmaktadır. Bu bölümlerin en önemli özelliği, o gazetenin genel yayın politikasının etkilerini yoğun olarak taşımasıdır. Gazetelerin okur profili, kitleselliği, okura ulaşma tarzı ve bakış açısı, haber içeriklerini etkilemektedir.
- iv. **Ekonomi basını:** Günlük gazetelerde bulunan ekonomi sayfaları ile bütün sayfalarında ekonomi içeriklerine yer veren yayınları ifade etmektedir. Ekonomi basını kavramı, yalnızca ekonomi gazeteciliğini değil ekonomi dergiciliği ya da televizyonculuğunu da kapsamaktadır. Türkiye’de ekonomi haberciliği, basının bir alt dalı olarak, ekonomi basını kavramı çerçevesinde ifade edilmektedir. Yurtdışı kaynaklarında Türkiye’deki gibi ekonomi basını anlamında bir tanımlama bulunmamaktadır.⁷

⁷ Uras. s. 6

Ekonomi basını ve ekonomide basın kavramlarından anlaşılacağı üzere, Türkiye’de iki ayrı kavram olduğuna dikkat çekmek gerekmektedir. İlki, günlük gazetelerin politikadan magazine uzanan çizgide haber vermek yükümlülüğünde oldukları ekonomik olaylar için belirli sayıda sayfalarını açarak oluşturdukları ekonomi haberleridir. İkincisi de tüm sayfalarını ya da yayınlarını ekonomi içerikli haberlere ayıran günlük ya da periyodik yayınlardır. ⁸

Ekonomiye odaklı kesimler basında ekonomi sayfalarını takip etseler dahi ekonomi basınında salt ekonomik yayınları bulabilmektedirler. Sonuç olarak günlük basındaki ekonomi sayfaları ile salt ekonomi basını arasında bazı benzerlikler ve bütünlük bulunmaktadır. Ancak bu iki kavramın arasında farklar da yer almaktadır. Günlük basındaki ekonomi sayfaları haber üzerine kurulu yazı türlerini seçerken, ekonomi basını yorum üzerine kuruludur ve ileriye dönük projeksiyonlar sunması gerekmektedir. Ekonomi basınında yer alan makale türündeki yazılara günlük gazetelerde rastlanmamaktadır. Günlük yayınlarda daha kısa, öz ve vurucu haberler yer alırken, ekonomi basınında ileriye dönük ‘kehanetlerin’ yer alması daha önemlidir. ⁹

1.2. Ekonomi Basınının Amaç ve İşlevleri

Gazeteciliğin temel ilkesi, özgürce kendi kendilerini yönetebilmeleri için topluma ihtiyaç duyduğu bilginin sunulmasıdır. Gazetecinin bu görevi yerine getirebilmesi için 9 madde belirlenmiştir:

1. Gazeteciliğin ilk sorumluluğu gerçek haberdur.
2. İlk önce halka sadakatle bağlanmalıdır.
3. Gazeteciliğin özünde gerçeği teyit etme kuralı yatar.
4. Gazeteciler, konu aldıkları kişilerden ve olaylardan bağımsız kalabilmelidirler.

⁸ Dinç Tayanç, “Basında Ekonomi ve Ekonomi Basını”, İstanbul: Hürriyet Vakfı Eğitim Yayınları Dizisi No:5, 1983, s.33

⁹ Ege Cansen, “Basında Ekonomi ve Ekonomi Basını”, İstanbul: Hürriyet Vakfı Eğitim Yayınları Dizisi No:5, 1983, s.90

5. Gazeteci, gözlemci görevi görmelidir.
6. Kamuoyuna açık bir eleştiri ve uzlaşma platformu sunmalıdır.
7. Önemli konulara ilgiyi çekebilmelidir.
8. Haberlerde dengeyi sağlamalıdır.
9. Gazetecilerin kişisel inisiyatiflerini kullanmalarına imkân tanınmalıdır.¹⁰

Habercilerin görevi doğru ve tarafsız bilgi akışını kamuoyuna sağlamaktır. Ekonomi basınının amaç ve işlevlerini de gazeteciliğin genel ilkelerinden ayırmak mümkün değildir.

Ekonomi basının üç amacı vardır:

- i. **Bilişsel amaç:** Kamuoyunu ekonomi hakkında dürüst ve adil bir biçimde bilgilendirmeyi ya da bilgi düzeyini artırmayı hedeflemektedir.
- ii. **Duygusal amaç:** Kamu çıkarının gözetilmesini hedeflemektedir.
- iii. **Motivasyon amacı:** Kamuoyunun ekonomiye katılımını sağlamayı hedeflemektedir.¹¹

Bu 3 maddeyi genel anlamda inceleyecek olursak, ekonomi basının amaçları şu şekilde anlatılabilmektedir: Ekonomi basının amacı insanlığın refahı, zenginliğin artması ve yaşamın kolaylaştırılmasına yardım etmek olmalıdır. Ekonomi basınında bilgiler açık ve şeffaf olmalıdır. Gazetecinin ulaştığı ve halka aktardığı bilgilerde manipülasyon veya yanlış yönlendirme yapılmaması gerekmektedir.¹² Rekabetçi piyasalarda maliyet ve kaynağın etkili bir şekilde kullanılabilmesi için bilginin doğru ve sürekli olması gerekmektedir. Ekonomi basınının görevi, doğru bilgiyi şeffaf, sürekli, tam ve anlaşılır halde kullanabilmektir ve bunu devamlılığı olan bir ürün haline getirmektedir. Böylece, ekonomi piyasalarında belirsizliğin azalmasına ve riskin

¹⁰ Bill Kovach, Tom Rosensteel, “**Gazeteciliğin Esasları**”, 1. Basım: Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2007, s.15

¹¹ Göktürk Yıldız, Habibe Öngören, ‘**Dünyada ve Türkiye’de Ekonominin Nabzını Tutmak: Ekonomi Gazeteciliği**’, Şebnem Çağlar (Ed.), “Şövalyelik Mesleği Gazeteciliğin Uzmanlık Alanları” içinde (141-169), İstanbul: Literatürk,2013, s.150

¹² Osman Saffet Arolat, “**Ekonomi Basınında Tarihsel Gelişme ve Yerel Basında Ekonomik Haberler**”, Suat Gezgin(Ed.), “Türkiye’de Yerel Basın” içinde (261-269) İstanbul: İ.Ü. İletişim Fakültesi Yayınları, 2007, s. 268

yönetilebilir olmasına olanak sağlayacaktır. Risk, çözümlenebilir ve gelişmeye uygun bir sorundur. Belirsizlik de boşluk oluşturup çözümsüzlük üreterek karar alma sürecini etkilemektedir. Girişimcilik ön plana çıkarılırsa belirsizlik, bilgi ve riske dönüşebilir. Girişimcilerin karar alma noktasına gelebilmesinde ve risk alabilmesinde mutlaka ekonomi haberlerinin payı vardır. Bu, halkın refahı ve yararına uygun bir ortam oluşturulmasını da sağlayacaktır. Ekonomi basını, bu ortamı sağlayabiliyor, doğru ve eksiksiz bilgilendirme yapıyorsa, faydalı bir durumdadır. Ekonomi basını manipülasyon yaratıp, eksik ve hatalı bilgiler veriyor ve belirsizlikler ortaya çıkarıyorsa faydasız bir haldedir. Ekonomi basınının doğru sunabilmesi için iki nokta önem taşımaktadır: İlki, ekonomi habercilerinin bilgi düzeyi; ikincisi, haber kaynaklarının tutumudur. Ekonomi gazetecilerinin bilgi düzeyini geliştirebilmesi için belirli alanlarda uzmanlaşması gerekmektedir.¹³

Ekonomi basınının amaç ve işlevlerinden biri de kriz öncesi ve kriz dönemlerinde kamuoyunu aydınlatmak, yönetimi uyarmaktır. Çünkü ekonomik gerçeklerin olduğundan daha küçük ya da daha büyük gösterildiği zamanlarda ekonomi basını saygınlığını kaybedecektir. Ekonomi basınının iki önemli sorumluluğu bulunmaktadır: İlki doğru uygulamalara destek vermek, ikincisi yanlış uygulamaları eleştirerek karşıt görüş ortaya koymaktır. Ekonomi basınına düşen bir başka görev de istikrar, adil rekabet, şeffaflık, fırsat eşitliği, vergi adaleti gibi ekonomik değerlerin gözetilmesi, bu değerlerden sapmaların teşhir edilmesi ve bu değerlere sahip çıkılmasıdır. Ayrıca ekonomi basını, gelir dağılımı ile alakalı ve ekonomideki çeşitli kesimler arasında çıkar tartışmalarına neden olan uzlaşmazlıkların kısa vadede çözülebilmesi için toplumsal uzlaşının elde edilmesine yardımcı olmalıdır. Ekonomi basınının ayrıca toplumun uzun vadeli çıkarlarını sağlayacak hamlelerin geciktirilmeden ve isabetli bir şekilde yapılabilmesi için kamuoyu oluşturma ve öncülük yapma görevi bulunmaktadır.¹⁴

Ekonomi basınının bir diğer işlevi de tüketime yöneliktir. Bu işlev, ekonomik yapının işleyişi için ürünlerin tanıtımına ilan ve reklam yoluyla yönelmek, satışlara

¹³ Arolat, s. 268-269

¹⁴ Sayılğan, s.69-71

yardım etmek, sistem hakkında halkın bilinçlenmesini sağlamaktır. Ekonomi basını bu işlevlerini yerine getirirken, ikna kabiliyeti de ön plana çıkmaktadır. ¹⁵

Günümüzde toplumların en önemli sorunlarının ilki olarak ekonomik sorunlar gösterilmektedir. Dolayısıyla toplumlar kendilerini de etkileyecek ekonomik gelişmeleri yakından takip etmek, bu konular hakkında bilgi sahibi olmak, aydınlatılmak, bu konuda yeni fikirler oluşturmak için basından bir takım algılar beklemektedir. Okuyucu, bu konudaki en güvenilir bilgiyi gazetesinden alacağını düşünmektedir. Toplumlari yakından ilgilendiren ekonomik olayları basın açısından üç başlıkta toplamak mümkündür. Bunlar, toplumun gelir seviyesini etkileyecek olanlar, toplumun kendini koruyabilmek için öğrenmesi gerekenler, başka bir deyişle tüketicinin korunması ve toplumun ülke ve dünya ekonomisinin gelişmesi hakkında genel bilgilerle donatılmasıdır. ¹⁶

Özetle, kamuoyu ekonomik hayatını sürdürebilmek ve ekonomik kararlar alırken tercih yapmasını kolaylaştırabilmek için ekonomi basınıni takip etmektedir. Ekonomi basını da bu ihtiyacı karşılayabilmek için güvenilir haber yapmalı, manipölasyona karşı dikkatli olmalı ve ekonomik yaşama katkı sağlamak için gazetecilik esasları çerçevesinde hareket etmelidir.

1.3. Ekonomi Haberciliğı

Ekonomi, bireylerin yaşamlarını birebir etkilemekte, tüketiciler ekonomideki gelişmelere göre yaşam biçimlerine şekil vermektedir. Bu sebeple ekonomi basını, basın kuruluşlarında en önemli içeriklerin başında gelmektedir. Bu alan, ülke ve dünya ekonomisinin fotoğrafını çekmek, olası gelişmeleri öngörmek açısından önem teşkil

¹⁵ Bülbül, s.70

¹⁶ Yılmaz Büyükerşen, “**Basında Ekonomi ve Ekonomi Basını**”, İstanbul: Hürriyet Vakfı Eğitim Yayınları Dizisi No:5, 1983, s.41

etmektedir. Verileri piyasalar tarafından yakından takip edilen bu alan, ticari hayatı olduğu kadar günlük hayatı da doğrudan ilgilendirmektedir.¹⁷

Günümüzde ekonomi haberciliği, Ayşe Teyze'nin pazar çantasını ne kadara doldurduğundan iş insanlarının vergi ödemelerine, büyümeden enflasyon rakamlarına, faiz verilerinden yatırım programlarına kadar farklı konuları kapsamaktadır. Ekonomi haberciliğinde, sadece yurt içindeki gelişmeleri değil dünyadaki gelişmeleri de izlemek gerekmektedir. Dünyada ekonomik dengelerin değiştiği bir dönemde ekonomi habercisinin gündemi de sürekli takip etmesi gerekmektedir. Çünkü Türkiye'de dövizin veya borsanın düşüşü ile yükselişi gibi hareketleri açıklanırken kimi zaman dünyadaki ekonomik ya da siyasal gelişmelere bağlanması, kimi zaman da iç siyasette yaşanan gelişmelerle bağdaştırılması gerekecektir. Bu nedenle ekonomi muhabirlerinin, ekonomik göstergeleri doğru değerlendirebilmesi, sağlıklı bilgi akışı yapabilmesi gereklidir.¹⁸

Ekonomi haberlerinin kapsamına ekonomiye ilişkin tüm konular dâhildir. Ekonomik faaliyetleri olan banka, ulaştırma, ticaret, piyasalar, turizm, tarım, gayrimenkul, sanayi, gıda, otomotiv gibi sektör ve alanlar ekonomi haberlerinin kapsamındadır. Çevre, sağlık, kültür, siyaset gibi daha az ekonomik faaliyet içinde olan sektörler de ekonomiden bağımsız tutulmamaktadır. Bu alanlardan da ekonomiye ilişkin çıkarımlar yapılabilmektedir. Ekonomi haberciliğinin en belirgin özelliklerinden biri de birçok ekonomik terim ve kavram ile desteklenmesidir. Ayrıca ekonomi haberciliğinde istatistik kullanımı diğer habercilik türlerine göre daha fazladır. Ekonomi gazeteciliği istatistiklerin ve rakamsal verilerin analiz edilerek gerçekliğin elde edilmesi gibi beceriler gerektirir.¹⁹

¹⁷ “Muhabir: Habercinin Temel Kitabı”, 2. Baskı, İstanbul: Anadolu Ajansı Yayınları, 2018, s.91

¹⁸ “Gazetecilik, Ekonomi Haberciliği”, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı (Megep), 2014, s.1

¹⁹ Yıldız, Öngören, s.150-151

Ekonomi haberciliğini 3 ana başlıkta inceleyebiliriz:

1.3.1. Makroekonomi Haberciliği

Makroekonomi haberciliğinden önce makroekonomi kavramını incelemek gerekmektedir. *Makroekonomi, ekonominin unsurlarının birbirlerinden nasıl etkilendiğini, bunlardan bir kısmının denge sağlarken nasıl belirlendiğini ele almaktadır.* Makroekonomi, tek tek mal ve hizmet piyasaları değil ekonominin dengesiyle ilgilenmektedir. Ekonomide denge, milli gelir ve istihdam seviyesinin belirlenmesi, yıllara göre milli gelir artış hızının neye göre değiştiği, fiyatlar genel seviyesinin dalgalanma sebepleri, makroekonomik analiz çerçevesinde değerlendirilmektedir.²⁰

Makroekonomi, ekonomideki tüketim, yatırım, tasarruf, toplam gelir ve genel fiyat düzeyi gibi değişkenlerin nelerden etkilendiği ve fiyat istikrarı, büyüme ve istihdam gibi hedeflere nasıl ulaşılabileceğini analiz eder.²¹

Makroekonomi haberciliği ise ekonomik gelişmelerin ve kararların halkın günlük yaşamına etkilerini incelemekten, genel kavramlarıyla doğrudan ileten habercilik anlayışını ifade etmektedir. Ülke ekonomisini ilgilendiren tüm veriler, makroekonomi haberlerinin konusunu oluşturmaktadır. Ekonomi habercileri, ülke ekonomisiyle ilgili bilgi sahibi olmalı, ekonomik gelişmeleri ve açıklanan makroekonomik verileri değerlendirebilmelidir. Makroekonomik haberler için Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) yayımladığı veriler takip edilmelidir. TÜİK'in ekonomik büyüme, iş gücü istatistikleri, sanayi üretim endeksi, dış ticaret istatistikleri, ekonomik güven endeksi ve imalat sanayi eğilimleri makroekonomik verilerden bazılarıdır. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB) açıkladığı Para Politikası Kurulu kararları, enflasyon raporu, ödemeler dengesi, parasal ve finansal istatistikler, eğilim anketleri, reel sektör istatistikleri, bankacılık ve piyasa verileri ve döviz kurları ekonomi gazetecilerinin önde gelen makroekonomik haber kaynaklarıdır. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) ve Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) gibi düzenleyici ve denetleyici

²⁰ Erdoğan Alkin (hızl.), **"Herkes İçin Ekonomi"**, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2009, s.49

²¹ Ertek, s.43

kuruluşların yaptığı düzenlemeler ile açıkladığı raporlar da ekonomi sayfaları için haber değeri taşımaktadır. Dış ticaret, cari açık, borçlanma, bütçe rakamları, yıllık programlar, yatırım programları da makroekonomi haberciliğinin konularıdır. Makroekonomi haberciliğinde ekonomiye ilişkin verilerin her biri tek başına değerlendirilebileceği gibi genel çerçevede de haber yapılabilir. Makroekonomi haberciliğinde küresel ekonominin de takip edilmesi gerekmektedir. Yurtdışı kaynaklı ekonomik gelişmeler ve bu gelişmelerin ülke ekonomisine etkileri de makroekonomi haberlerinde bütünsel olarak değerlendirilmektedir.²²

1.3.2. Mikroekonomi Haberciliği

*Mikroekonomi, ekonominin bütünü ile değil de bu bütünü oluşturan mikro ünitelerin (tüketici ile üreticilerin davranışlarını) sorunları ile uğraşan analizlerdir.*²³ Mikroekonomi, bireylerin, şirketlerin, kurumların davranışlarını tek tek inceleyen bilim dalıdır. Bireysel tüketim, bireysel talep, şirket üretimi, şirket maliyetleri, kurum ve kuruluşların yatırımları gibi konular mikroekonomi alanında ele alınmaktadır.²⁴ Mikroekonomi, piyasalarda bir mal ve hizmetin fiyatının nasıl belirlendiği, tüketicilerin maksimum faydaya ulaşmak için gelirini nasıl harcayacağı, firmaların üretim ve maliyet yapısı ve faaliyet gösterdiği piyasada nasıl davranacağı gibi konuları incelemektedir. Mikroekonomide ev halkı, firmalar, piyasalar gibi küçük ekonomik birimler ele alınmaktadır.²⁵

Ekonomide yaşanan gelişmeleri, olayları ve kararları birey ya da şirketler düzeyine indirgeyerek, bunların etkilerini tüm yönleriyle analiz eden habercilik dalına mikroekonomi haberciliği denilmektedir. Mikroekonomi haberlerinin özünde, ekonomi haberciliğinin kitleselleştirilmesi bulunmaktadır.²⁶

²² Megep, s.4-5

²³ Alkin, s.49

²⁴ Eğilmez, s.15

²⁵ Ertek, s.43

²⁶ Megep, s.7

Günümüzde makroekonomi haberciliğinden mikroekonomi haberciliğine geçiş yaşanmaktadır. Tüketici, üretici ve tedarikçilerin bir arada bulunduğu piyasa alanlarında yapılan haberler mikroekonomi haberciliğinin konusunu oluşturmaktadır. Tüketicilerin ilgisini çekebilecek ‘Ne, nerede, kaç?’ haberleri, otomotiv, emlak, perakende, teknoloji köşeleri, şirketlerden haberler mikroekonomi haberleri başlığı altında toplanabilir. Şirketler, günümüzde ekonomilerin en aktif aktörleridir. Bu nedenle şirket haberleri ekonomi sayfalarında ön plana çıkarılmaktadır. Bir şirketin yeni bir alana girmesi, yeni bir yatırım yapması mikroekonomi haberlerine örnek olarak gösterilebilmektedir.²⁷

1.3.3. Ekonomi Haberciliğinde Magazin

Ekonomi haberciliği makro verileri inceleyip mikro ölçekte vatandaşa indirgerken, ekonomi haberlerini okunabilir hale getirebilmek için magazine de yönelmeye başlamıştır.

Magazin türü ekonomi haberciliği, ekonomi aktörlerinin işleriyle ilgili faaliyetlerinin dışında yaptıklarının yansıtıldığı habercilik türüdür. Bu tür habercilikte, ekonomi sayfalarının daha rahat okunabilir olması ve ilgi çekici hâle getirilmesi amaçlanmaktadır. Kolay algılanabildiği ve kolay okunabildiği için ekonomi magazin haberlerinin, ekonomi sayfalarında birinci sayfaya alındığı da görülmektedir. Ekonomi magazininin ekonomi sayfalarında büyük ilgi gördüğü saptanmıştır.²⁸

1.4. Ekonomi Basınının Hedef Kitlesi

Ekonomi basınının hedef kitlesinin yalnızca iş insanları ve yatırımcılar olduğu gibi bir algı yerleşmiş olsa da ekonomi basınının kitlesel olma zorunluluğu vardır. Ekonomi basını, ekonomik olayları her türlü insana, sosyal gruba, mesleğe ileterek kiteselleştirmek durumundadır. Ekonomi haberleri sadece iktisat bilen kesime iktisadi terimlerle değil her vatandaşa, anlayabileceği şekilde sade bir dille anlatılacak seviyede olmalıdır.

²⁷ Megap, s.7

²⁸ Megap, s.7

Ekonomi basınının iki tür hedef kitlesi vardır. Bunlardan ilki toplumda yaşayan insanlar, ikincisi de profesyonel olarak ekonomik enformasyona, detaya ihtiyacı olanlardır. Ekonomi basını ekonominin ciddiyetinden uzaklaşmamalı ancak vatandaşın ekonomisinden de kopmamalıdır. Necati Doğru, ekonomi basınında hedef kitlenin tüm kesimler olduğunu ve kitleselleşmenin önemini şöyle anlatmıştır:

“Ekonomi basını bakkallara seslenirse çok mu patates soğan basını durumuna düşer? Ya da iktisat biliminin ciddiyetine gölge mi düşer? Özellikle bizim ekonomimizde birinci planda hedefini bakkallar olarak almalıdır. Ekonomi habercileri Ayşe Teyze’nin tenceresiyle ilgilenmek durumundadır. Soğan ve patatesten yola çıkarak iktisat biliminin ciddiyetine doğru alınacak yol ekonomi basınının çerçevesini çizecektir. Ekonomi basını kitlelere götürmek bir üçgenin 3 açısı gibidir. Üçgenin birinci ayağında bilgi ve olaylar vardır. Tüpgazdır, mutfaktır, lastiktir, hapishanedir, hastanedir, üniversitedir, kültüredir, edebiyattır. Her birisinin içinde ekonomi saklıdır. Bu olaylar toplandıktan sonra yardımcı malzemelerle ekonomi sayfalarına iletilirse okunabilme ve dikkat çekme ihtimali de artacaktır. Üçgenin üçüncü ayağı dil sorunudur. Ekonomi gazetelerinin dili iktisat biliminin dilinden arındırılmalı ve toplumun kullandığı dile doğru getirilmelidir. Aksi halde kitleselleşemezsiniz.”²⁹

Aynı konu hakkında Yılmaz Karakoyunlu da “Bir ekonomik olayı kamuya mal etmek istiyorsanız onunla konuştuğunuz günlük dili kullanacaksınız zira bir gazetenin ekonomi sayfası üniversite profesörünün teksiri değildir” demiştir.³⁰

Ekonomi basınının hedef kitlesi incelenirken 1980’li yıllardaki ekonomi basınındaki elitist ve vülgarize yaklaşımların etkileri görülmektedir. İlk yaklaşımda haberler yaygın halk kitlelerinin anlayabilmesi için vülgarize edilirken, elitist

²⁹ Necati Doğru, “Basında Ekonomi ve Ekonomi Basını”, İstanbul: Hürriyet Vakfı Eğitim Yayınları Dizisi No:5, 1983, s.30-31

³⁰ Yılmaz Karakoyunlu, “Basında Ekonomi ve Ekonomi Basını”, İstanbul: Hürriyet Vakfı Eğitim Yayınları Dizisi No:5, 1983, s.53

yaklaşımında da haberler ekonomistlerin anlayacağı biçimde sunulmaktadır.³¹ Günümüzde ise her iki yaklaşım harmanlanmıştır. Kamuoyunun ekonomiye ilgisinin artması ve haber dilinde profesyonellikten günlük kullanım diline kavuşulmuş olmasıyla orta yol bulunmuştur.

Ekonomi basınında üretici ile tüketici okuyucu kitleleridir. İki tarafın da sorunları objektif, tarafsız ve anlaşılır biçimde gazete sayfalarına yansıtılmalıdır. Üretici kesim, reklam veren olduğu için baskın durumda olabilir ancak ekonomi basını tüketici aleyhine üreticiyi korumak gibi bir eğilimde olmamalıdır. ³²

Ekonomi basını, kurumsallaşmasını büyük ölçüde tamamlarken, okur ve izleyici kitlesi açısından hedeflenen seviyeye erişememiştir. Türk halkı, ekonomi haberlerini ulusal medyadan takip etmeyi tercih etmektedir. Dolayısıyla da sadece ekonomiye yönelik yayın yapan ekonomi basınının hedef kitlesi genellikle ekonomistler, iş insanları, yatırımcılar ve ekonomiye özel ilgi duyanlardan oluşmaktadır. Halkın çoğunluğu, ekonomi hakkındaki bilgileri günlük gazetelerdeki ekonomi haberlerinden alırken, ekonomi politikalarını belirleyenlerin, iş insanlarının ve yatırımcıların ekonomi özelinde yayın yapan basını tercih ettiği saptanmıştır. Ekonomi gazeteleri, dergileri ve televizyon kanallarının yayın yapmayı sürdürmesi bu tespiti doğrulamaktadır. ³³ Ekonomi basınına takip eden kesimin, genellikle iş dünyasında yöneticiliğe yükselmiş, yabancı dil bilen, günlük gazete okuyan, dış basını takip eden kişilerden oluştuğu gözlemlenmektedir. ³⁴

Ekonomi basınında yer alan haberler, iş hayatını idare edenleri son derece yakından ilgilendirmektedir. İş insanlarının ekonomi basınından bazı beklentileri vardır.

³¹ Erkan Yüksel, "Türk Basınının Gelişiminde Basında Ekonomi ve Ekonomi Basını", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, 1996) s. 222

³² Doğru, s.37

³³ Mehmet Işık, Şakir Eşitti, 'Türkiye'de Ekonomi Basınının Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve Bugünkü Durumu Üzerine Bir İnceleme', "İstanbul Ticaret Odası Sosyal Bilimler Dergisi" içinde (109-131), İstanbul: 2014, s.120

³⁴ Tayanç, s.34

Bunlardan ilki; rekabet hakkında bilgiler, ikincisi dünyadaki gelişmeler hakkında bilgiler ve üçüncüsü de Türk ekonomisi hakkında bilgilerdir.³⁵

Özetlemek gerekirse, ekonomi haberleri profesyonellerden tüketicilere kadar toplumun tüm kesimini ilgilendirmektedir. Ekonomi haberleri geçimini sağlayan vatandaşın da yatırım yapacak iş insanının da ilgi alanına girmektedir. Ancak burada bir ayrım ortaya çıkmaktadır. Ekonominin derinlemesine analiz edildiği sadece ekonomiye yönelik yayınlar yapan basını, kullandığı dil ve içerikler nedeniyle ağırlıklı olarak profesyoneller takip etmektedir. Gazetelerdeki ve televizyonlardaki ekonomi haberleri ise halkın tüm kesimlerinin ilgisini çekmektedir. Bu nedenle günlük yayınlar haber dilini ve içeriklerini yalnızca ekonomi profesyonellerinin değil tüm toplumun anlayabileceği şekilde hazırlamaktadır.

1.5. Ekonomi Basınının Haber Kaynakları

Haberi oluşturan olay veya fikirlerin bir çıkış noktası olmalıdır. Bu çıkış noktası haberin kaynağı olarak ifade edilmektedir. Uzmanlık gerektiren alanlardan olan ekonomi basınının da kendine has haber kaynakları bulunmaktadır.³⁶

Ekonomi servislerinin haber kaynakları arasında devlet kademesinde ekonomiyle ilgili bakanlar ve bürokratlar, bu alandaki sivil toplum kuruluşları, şirketlerin yönetim kurulu başkan ve genel müdürleri, sektör temsilcileri, ekonomi konusunda uzman akademisyenler yer almaktadır. İstanbul'daki ekonomi muhabirleri iş dünyasına ve şirketlere yönelik haberlere ağırlık verirken; Ankara'daki ekonomi muhabirleri genellikle kamu ile ilgili haberler yapmaktadırlar. Ekonomi habercilerinin yararlandıkları kaynaklar arasında haber ajansları, ekonomi içeriğine sahip haber ajansları, ekonomiyle ilgili devlet bakanlıkları, ekonomiyle ilgili kuruluşlar, ticaret ve sanayi odaları, yurt içi ve yurt dışı borsalar, bankalar, yatırımcı kuruluşlara ait toplantılar, açıklamalar, raporlar, kamu iktisadi teşebbüsleri yer almaktadır. İş insanlarının önemli örgütleri ile tüketici mektupları da ekonomi haberciliğine kaynak

³⁵ Cansen, s.93

³⁶ Bülbül, s.147

oluşturmaya başlamıştır. Dış kaynaklar arasında uluslararası haber ajansları, ekonomiyle ilgili uluslararası kuruluşlar ve tüm ekonomik etkinlikler yer almaktadır.³⁷

Ekonomi habercilerinin bilgi kaynaklarını iki grupta inceleyebiliriz:

- i. **Devlet kaynakları:** Hükümet kaynakları (Cumhurbaşkanlığı, bakanlıklar), kamu kuruluşları, adli ve idari kaynaklar, ekonomi politikaları, devlet bütçesi, yıllık programlar, vergiler...
- ii. **Devlet dışı kaynaklar:** Uluslararası kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları, sanayi ve ticaret odaları, işletme enstitüleri, araştırma merkezleri, ekonomistler, holdingler, KOBİ'ler, şirketler, fakülteler...³⁸

Küreselleşmeyle birlikte farklı ülkelerdeki ekonomik gelişmeler de birbirini etkiler olmuştur. Örneğin ABD'de açıklanan bir istihdam verisi ya da yapılan faiz artışı Türkiye'yi de etkilemeye başlamıştır. Geline nokta da ekonomi habercilerinin bir gözünün de yurt dışındaki ekonomik gelişmelerde olması gerekmektedir.³⁹

Kaynaklar, yazılı, sözlü ve sanal olarak da sınıflandırılabilir. Bu kapsamda;

- i. **Yazılı kaynaklar:** Raporlar, çalışmalar, gazeteler, dergiler, bültenler, finansal tablolar, analizler, idari kararlar, meclis komisyon raporları, şirket bilançoları, bütçeler, Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) açıkladığı veriler, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB) kararları ve raporları, Resmi Gazete'de yayımlanan kararlar ve yönetmelikler, Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu (BDDK), Rekabet Kurumu, Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) gibi kurumların açıkladığı kararlar...
- ii. **Sözlü kaynaklar:** Görsel-işitsel programların izlenmesi ve dinlenmesiyle ulaşılan haberlerdir. Ekonomiyle ilgili bir bakanın televizyon programında yaptığı konuşmayı haberleştirmek buna bir örnektir.

³⁷ Bülbül, s.147

³⁸ Yıldız, Öngören, s.151-152

³⁹ Megep, s.5

iii. Sanal kaynaklar: İnternet üzerinden sağlanan kaynaklardır. Bu sayede çok sayıda kaynağa ulaşılabilir. Uluslararası kuruluşların yayımladığı raporlar örnek olarak gösterilebilir.

Gayrisafi yurt içi hasıla, gayrisafi milli hasıla, büyüme oranları gibi temel ekonomik göstergeler, enflasyon rakamları, bankacılık sektörü finans yapısı, döviz kurları, Borsa İstanbul'daki gelişmeler, döviz ve altın piyasaları, dünya piyasalarındaki gelişmeler, mal ve hizmetlerin üretimi, ihracat, ithalat, fiyat hareketleri, uluslararası ekonomik ilişkiler de ekonomi basınının haber kaynaklarını oluşturmaktadır. ⁴⁰

Ekonominin dış kaynaklı piyasalardan etkilenmesiyle dış ekonomi haberleri de önem kazanmıştır. Dolayısıyla yabancı haber ajansları ile yabancı gazete ve dergilerden de haber anlamında yararlanılmaktadır. Bu yayınlarda yer alan Türkiye ile ilgili haberler ile Türkiye'de yatırımı olan uluslararası şirketlerle ilgili haberler kaynak olarak kullanılmaktadır.⁴¹

Ekonomi gazetecileri, haber kaynakları ile kuracakları ilişkilerde özenli olmalıdır. Ekonomi muhabiri, haber kaynaklarının manipülasyon yapma ihtimaline karşı bir kaynaktan elde ettiği bilgileri birkaç kaynaktan doğrulaması gerekmektedir. Ekonomi haberlerinde kaynakların isimlerini vermek yerine yetkililer, hazine kaynakları, maliye kaynakları gibi ifadeler kullanılmaktadır. Bürokratlar genellikle isim vermek istemedikleri için bu yola gidilmektedir. ⁴²

Ekonomi haberciliğinin her ne kadar geniş kaynakları varmış gibi görünse de bu alanda 'kaynak sorunu' yaşanmaktadır. Türkiye'de ekonomi basınında kaynak olarak kullanılan kişilerin hatalı görüşleri de olsa bunlar kamuoyuna uzman görüşü olarak sunulabilmektedir. Türk ekonomi basınında çok az kişi kaynak olarak kullanılarak, bu kişilerin görüşlerini kamuoyuna yansıtmaya ve bu kişilerin görüşlerine göre birtakım

⁴⁰ Yıldız, Öngören s. 153-154

⁴¹ Megep, s.11

⁴² Megep, s.11

olayları yönlendirme durumu vardır. ⁴³ Türkiye’de ekonomi basınının ekonomik verileri yorumlatmak, irdeletmek için başvuracağı kaynak sayısı çok azdır. Kısmen sanayici ve öğretim görevlileri kaynak olarak kullanılmaktadır. Ekonomi muhabirleri de genelde konuşmaktan yana olan kaynaklara yönelmektedir. ⁴⁴ Ancak bu durum tek seslilik sorununu da gündeme getirmektedir.

1.6. Ekonomi Basınının Gazetelerdeki Önemi

Türk basınında ekonomi haberlerinin önem kazanmasının ve haberlerine özel sayfalar ayrılmasının tarihi çok eskilere dayanmaz. Batı’da ekonomi basınından haber basınına geçiş yaşanmışken, Türkiye’de haber basınından ekonomi basınına geçiş yaşanmıştır. ⁴⁵

Halkın ekonomiye gösterdiği ilginin artmasıyla, ekonomi haberciliği ayrı bir alan olmuş ve kısa zamanda gazetelerde daha fazla sayfa sayısına sahip olmuştur. Türkiye’de ekonomi basınının somut bir hal alması, 24 Ocak 1980 kararlarıyla alakalıdır.

Türkiye, serbest piyasa ekonomisine 24 Ocak 1980 kararlarıyla birlikte geçmiştir. Bu kararla meydana gelen ekonomik gelişmeler ve değişimler, gazetelerin sayfalarında sıklıkla işlenmiştir. Bu kararlarla birlikte politika da ekonomi ile yönlendirilmeye başlamıştır. Bu nedenle, ekonomik kararlar halkın günlük yaşamını da doğrudan etkilemiştir. Bu değişimi gazeteler sayfalarına yansıtmaya başlayınca ekonomi basını Türkiye’de de doğmuştur. Bu gelişmeler halkın bilinçlenmesine, bu tür haberlerle ilgili bir talep oluşturmaya neden olmuştur. ⁴⁶

Ekonomi basını olmadan, ekonomik faaliyet ve başarıdan söz etmek mümkün olmamaktadır. Sanayinin, ticaretin, halkın her kesimini doğrudan ilgilendiren ve

⁴³ Uras, s.6

⁴⁴ Tayanç, s.35

⁴⁵ Ertuğrul Özkök, “**Basında Ekonomi ve Ekonomi Basını Semineri**”, İstanbul: Hürriyet Vakfı Eğitim Yayınları, 1983, s.12

⁴⁶ Nurdoğan Rigel, “**İleti Tasarımında Haber**”, İstanbul: Der Yayınları, 2000, s.177

etkileyen ekonominin iletişim kanalı ekonomi basınıdır. Ekonomi gazetecileri, ekonomideki gelişmeleri kamuoyuna aktarırken çok da fark edilmeyen bir görevi yerine getirmektedir. Bu da iletişimi, ortak aklın oluşmasını, bilgi birikiminin artmasını sağlamaktır. Ekonomik gelişmeleri hızlandıran ekonomi basınıdır. Ekonomi basını teknolojik gelişmelerin, yeni ürünlerin, yeni pazarların kitlelere ulaşmasını sağlamaktadır.⁴⁷

Ekonomi gazetecilerinin yaptıkları haberler, başta iş dünyasını ve hükümeti olmak üzere akademik dünyayı, tüketicileri ve diğer menfaat sahiplerini etkilemektedir.

Ekonomik olayların ve kararların yorumlanması ve buna bağlı olarak toplumun aydınlatılması amacının temel alındığı bu alanda ekonomik verilerin neleri etkilediği ve nelerden etkilendiğinin doğru analizi önem taşımaktadır.⁴⁸

Ekonomi sayfalarının gazeteler için bir diğer önemi de reklamlardır. Son yıllarda büyük ölçüde reklama bağımlı bir hale gelen ve kâr etme amacıyla hareket eden basın işletmeleri için ekonomi sayfaları da bir ‘gelir kaynağı’ olmaya başlamıştır. Yalnızca şirketlerden alınan reklamlar değil, ekonomi sayfalarında yayımlanan sektör dosyaları, sektörlere özel ekler gibi yan yayınlar basın işletmelerine gelir kazandırmaktadır.

Ancak gazetelerin reklama bağımlılıkları bazı sorunları beraberinde getirmektedir. Güngör Uras, bu sorunları şöyle aktarmıştır: “*Gazetelerin çoğunluğu gazetecilik dışında farklı bir ekonomik faaliyeti temsil eden sermaye gruplarını temsil ettiği için bazı konularda tedbirli olmak durumunda kalmaktadır. Ekonomi basını işverene saygılıdır, işçiye selam verir. Köylü konularına ilgisiz kalır. Esnafı yok sayar. Çünkü işverenden büyük tepkiler alabilmektedir. Gazeteler belli bir ideolojiye sempati duysalar dahi işvereni kollamak zorundadırlar. Büyük reklam veren firmalara saygılı olmak zorundadırlar.*”⁴⁹

⁴⁷ **Ekonomi Basın Tarihi**, İstanbul: Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 2008, s. 9

⁴⁸ Sayılğan, “**Ekonomi Gazetecisi El Kitabı**”, 1. Baskı, İstanbul: Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği Yayınları, 2011 s.11

⁴⁹ Uras, s.5

1.7. Basında Ekonomi Servisleri ve Muhabirlerin Özellikleri

Gazetelerde ekonomi servislerinin gelişimi, -diğer bölümlerde de ifade edildiği gibi- Türkiye’de 1980 sonrasını işaret etmektedir. Gazetelerin ekonomi sayfaları, 1980 sonrasında artmaya başlamıştır. Bu yıllarda gazetelerde tek sayfa hatta yarım sayfa olarak yer bulabilen ekonomi haberleri, 1980 sonrasında ekonominin toplum hayatında ve siyasette daha fazla yer almasıyla daha geniş yer bulabilmiştir.

Günümüze gelindiğinde ise ekonomi sayfaları gazeteler için en önemli bölümlerden biri haline gelmiştir. Bu durum, ekonomi servislerinin yapısını da etkilemiştir. Günümüzde gazetelerin ekonomi servisleri oldukça kalabalık ekiplerden oluşmakta ve ekonomi sayfaları tirajı yüksek gazetelerde çoğu zaman sayfa sayısı olarak gündem haberlerini bile geçebilmektedir.

Günlük gazetelerde tek sayfa ile başlayan ekonomi haberlerinin günümüzde 20 sayfayı aştığı görülmüştür. 1980 sonrasında hızla kabuk değiştiren ekonomi sayfalarında 2010’dan sonraki dönemde Hürriyet’in 22, Sabah’ın 18, Milliyet’in 8 ekonomi sayfasına yer verdiği dönemler de yaşanmıştır. Günümüzde ekonomiye en az yer veren gazeteler bile 3-4 sayfa ayırmaktadır. Ekonomi basınında sayfa sayılarının artmasında haber içeriklerinin halk tarafından daha çok takip edilmesinin yanı sıra uzmanlaşmanın ve özel sektörün sayfalarda daha fazla ağırlık kazanmasının da etkisi bulunmaktadır. Ekonomide herkesin daha fazla detaya inmesi, finans-bankacılık, reel sektör, tarım-hayvancılık, insan kaynakları, tüketici köşeleri, emlak, teknoloji, enerji, ulaştırma gibi alanlarda uzmanlaşmayı da beraberinde getirmiştir.⁵⁰

Ekonomi servislerinin yapısını inceledikten sonra burada görev alan muhabirlerin de özelliklerini incelemek gerekmektedir. Ekonomi muhabiri, öncelikle gazetecidir. Çünkü gazeteci bir bütündür.

Ekonomideki gelişmeleri ve finans sektöründeki değişimi etkin bir şekilde izleyip, yaşanan gelişmeleri güvenilir ve hızlı bir şekilde haberleştiren muhabirler, ekonomi muhabirleri olarak anılmaktadır. Ekonomi muhabirlerini haberciliğin genel

⁵⁰ Ekonomi Basın Tarihi, s.96-118

kurallarından ayırmak mümkün değildir. Ancak ekonomi muhabirleri ile diğer uzmanlık alanlarındaki muhabirler arasında sadece konu açısından değil teknik olarak da farklılıklar bulunmaktadır. Ekonomi muhabirlerinin kendilerine has özellikleri bulunmaktadır. Bu farklılık şöyle anlatılabilir: İki muhabir bir sokak etkinliğine katılır. Birisi bu etkinlikte olan biteni incelerken diğeri bu etkinliğin maliyeti, getirisi, kaynağı gibi konuları haberleştirir.⁵¹ Buna göre, ikinci muhabir ekonomi muhabiridir. Bu kapsamda ekonomi muhabirlerinin özelliklerini inceleyecek olursak:

Ekonomi haberciliği, piyasalar, şirketler ve iş insanlarıyla ilgisi nedeniyle genellikle göz önündedir. Yayınlanan haberlerin arka planında genellikle art niyet aranmaktadır. Bu durumda ekonomi muhabirleri, yaptıkları işin hassas olduğunun farkında olmalıdır. Bu durum, ekonomi muhabirlerinin konumunu diğer alan muhabirlerine göre daha riskli yapmakta ve sorumluluğunu da artırmaktadır. Ekonomi haberlerinin özel bir kelime ve kavram dünyası bulunmaktadır. Bu nedenle sadece işin uzmanlarının değil ortalama okuyucunun da anlayabileceği bir haber dili kullanılmalıdır. Birçok kişinin ekonomi sayfalarından etkilenecek ekonomik kararlar aldığı göz önünde bulundurulmalıdır. Ekonomi muhabirleri, borsa ve şirketlerle ilgili haberlerde manipölasyon ihtimaline karşı teyakkuz halinde olmalıdır.⁵²

Ekonomi muhabirlerinin yargıya intikal eden olayları izleyebilmesi için genel bilgileri öğrenmesi gerekir. Ekonomi haberciliğinde kaynaklar ile kurulan ilişkilere dikkat edilmelidir. Haber kaynağının kasıtlı olarak yanlış yönlendirmelerine karşı bilinçli olunmalıdır. Yayınlanan haberlerin ekonominin ve piyasaların gidişatını etkileyeceği dikkate alınarak duyurular en az iki kaynak tarafından doğrulattırılmalıdır.⁵³

Ekonomi muhabirleri, gazeteciliğin genel kurallarına uyması gerektiği gibi zamanla bunlara ek olarak bazı prensipler ve meslek ilkeleri ortaya atılmıştır. Ekonomi Gazetecileri Derneği ve Ekonomi Muhabirleri Derneği ekonomi gazeteciliğine yönelik

⁵¹ Yıldız, Öngören, s.146

⁵² **Hürriyet Gazeteciliği**, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2003, s.82

⁵³ Megep, s.11

etik ilkeler belirlemişlerdir. Bu kapsamda ekonomi muhabirlerinin özellikleri şöyle sıralanabilir:

- i) Ekonomi muhabirleri, haberi muhataplarından kontrol etmelidir.
- ii) Cevap ve düzeltme hakkının kullanımı için gerekeni yapar.
- iii) Ekonomi muhabirleri, yasalarla yasaklanmış olmasa bile, ulaştığı bilgileri kişisel çıkarları için kullanmamalıdır.
- iv) Ekonomi muhabirleri, yatırım pozisyonu aldıklarında ilgililere bilgi vermekle yükümlüdür.
- v) Ekonomi muhabirleri, kamu yararı gerektirmedikçe yayınlanması istenmeyen haberleri yayımlamaz.
- vi) Ekonomi gazetecisi kendisinden ‘ilan’ veya ‘reklam’ özelliğinde haber talep edilmesi durumunda bunun belirtileceğinin garantisini almadan haber yapamaz.⁵⁴

1.8. Ekonomi Basınının Tarihsel Gelişimi

Bu kısımda, ekonomi basının tarihsel gelişimi incelenmiştir. Dünyadaki ilk örneklerinden itibaren ekonomi basınına genel bir bakış yapıldıktan sonra Osmanlı’dan günümüze Türkiye’deki ekonomi basını mercek altına alınmıştır.

1.8.1. Dünyada Ekonomi Basını

Ekonomi basınının tarihi, insanların bilgi ve mal alışverişine başladıkları ilk çağlara doğru uzanmaktadır. Yerleşik düzene geçilmesiyle birlikte ekonomiye yönelik olaylar hakkında bilgi sahibi olma isteği de giderek artmıştır. İlk çağlardan kalan bazı tablet ve yazıtlarda ticaret, tarım ve hayvancılığa yönelik bilgilerin bulunması, ekonominin her dönemde insan hayatında önemli bir yer tuttuğuna işaret etmektedir. Ekonomiye yönelik bilgilerin paylaşımının bundan 4 bin yıl önce Babil ve Asurlularca başlatıldığı kabul edilmektedir. Ekonomiye yönelik ilk kayıtlar kil tabletlere yazılarak tutulmuştur. M.Ö. 1800’lerden kalma Sümerlere ait Çiftlik Bültenleri de ekonomi

⁵⁴ “Ekonomi Gazeteciliği İçin Kurumsal Yönetim El Kitabı”, Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği Yayınları, İstanbul: Pasifik, 2011, s.61-62

basının ilk örneklerinden sayılmaktadır. Söz konusu bültenlerde tarımla uğraşanlara, hasat, yetiştiricilik, sulama gibi bilgiler sunulmaktadır. Bu bilgiler ışığında ekonomi basınının doğum yerinin Anadolu olduğu kabul edilmektedir.⁵⁵

Coğrafi keşifler sonrasında ortaya çıkan ekonomik canlanma, ekonomi haberciliğinin de 15. yüzyılda önem kazanmasına neden olmuştur. Keşfedilen yeni bölgelerle yapılan ticaret, ekonomi basınının modern anlamda doğuşunu sağlamıştır.

14. yüzyılda Akdeniz limanlarına ulaşan malların el yazısıyla duyurulması, ilk ekonomi haberleri denemeleri olarak bilinmektedir. 15. yüzyılda ise Amerika'dan gelen malların Anvers, Londra ve Lizbon gibi limanlarda hinterlandına duyurulması ve dağıtımına yayılması sırasında el pedalları ile yapılan günlük bilgi notları ekonomi basınının ilk örneklerinden kabul edilmektedir.⁵⁶ Ekonomi basını alanındaki ilk önemli girişimin Almanya'nın Ausburg şehrindeki tüccar aile Fuggerler tarafından gerçekleştirildiği kabul edilmektedir. 1568 yılından itibaren Fuggerler, Avrupa'yı etkileyen ekonomik durumlardan müşterilerini haberdar eden bültenler yayımlamıştır. Bu bültenlerin benzerleri aynı dönemde İngiltere, Almanya ve Hollanda'da yayımlanmaya başlamıştır. Bültenlerin önemi, 1750'li yıllardan sonra borsa fiyatlarının yayımlanmayla başlamasıyla artmıştır.⁵⁷

Sanayi Devrimi'nin ardından Batı basınının en önemli gündem maddesi ekonomi haberleri olmuştur. Ekonomi gazetelerinin ilk örnekleri sayılabilecek modern anlamdaki ilk gazeteler de bu dönemde sanayi devriminin etkilediği başkentlerde ortaya çıkmıştır. En eski ekonomi gazetesi olarak 1760 yılında Londra'da 8 sayfalık bülten şeklinde yayımlanan '*The Public Ledger*' (Kamusal Hesap Defteri) gösterilebilir. 1795'te New York'ta yayımlanan '*The New York Prices Current*' 1796'da Amsterdam'da yayımlanan '*Het Financieel Dagblad*' diğer örnekler olarak

⁵⁵ "EGD ve Ekonomi Basını Tarihi-2", Ekonomi Gazetecileri Derneği, İstanbul: 2018, s.11

⁵⁶ Nermin Ateş, "Türkiye'de Ekonomi Gazeteciliği-Dünya Gazetesi Örneği", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi SBE,2008, s.21

⁵⁷ EGD ve Ekonomi Basını Tarihi, s.12

gösterilebilir. ⁵⁸ Bu dönemde 1793 yılında ABD’de ilk ekonomi dergisi de ‘*Farmer Weekly Museum*’ adıyla yayına girmiştir. Ajans anlamında da ilk olarak Almanya’da ‘*Wolf Haber Ajansı*’ ekonomi alanında odaklanmış, daha sonra halen yayın hayatını sürdüren Reuters 1951 yılında İngiltere’de faaliyete girmiştir.

Ekonomi basınının bu dönemde en büyük sıçrama yaptığı yıllar Sanayi Devrimi’ne denk düşen yıllardır. Sanayi Devrimi ve Sanayi Devrimi’ne bağlı rotasyon sisteminin gelişmesi sonucunda ekonomi basınında yeni bir dönem başlamıştır. Sanayi Devrimi ile ortaya çıkan ekonomik işlerliğin artışı, rotasyon ile birleşince ekonomi basınında büyük bir patlama dönemi olmuştur. Sermaye birikimi, bankalar ve finans kuruluşlarını hızlandırmış, bu dönemde iç pazarın yanı sıra uluslararası pazarlar da ortaya çıkınca ekonomi basınındaki gelişim de hız kazanmıştır. 1812’de Londra’da yeniden ‘*London Times*’ yayına girmiştir. Bu dönemde ‘*Penny Paper*’ adı verilen gazetecilik modeli de yayılmaya başlamıştır. 1825’te Paris’te ‘*Paris La Cote Dlesfos*’, 1843’te Londra’da yayımlanan ‘*The Economist*’ 1865’te Milano’da yayımlanan ‘*Il Sole 24 Ore*’ 1876’da Tokyo’da yayımlanan ‘*Nihon Keizai Schimbun*’, 1881’de Brüksel’de ‘*L’Echo*’, 1888’de Londra’da yayımlanan ‘*The Financal Times*’ 1889’da New York’ta yayımlanan ‘*The Wall Street Journal*’, 1893’te Madrid’de ‘*Espana Economia*’ ve 1896’da Kopenhag’da yayımlanan ‘*Borsen*’ bu dönemde ortaya çıkan gazetelere örnek olarak verilebilir. Bu yayınlardan *The Financial Times* ve *Wall Street Journal* günümüzde de yayınlarını sürdürmektedir. ⁵⁹

1929 Ekonomik Buhranı ekonomi basını için bir ‘gerileme dönemi’ olarak yaşanmıştır. Bu dönemde, gazetelerdeki ekonomi haberlerinin sayısı azaltılmış, nitelik olarak da bilgi verici haberlere yer verilmiştir. Bu dönemin ardından İkinci Dünya Savaşı’na kadar olan sürede ekonomi basınında pek önemli değişimler görülmemiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD’de yükselen yaşam standartları ekonomiye haliyle de ekonomiyle ilgili bilgilere yeniden ihtiyaç doğurmuştur. Böylece ekonomi basınında tekrar bir ‘canlanma dönemi’ başlamıştır. Bu dönemde kalkınmacı ekonomi

⁵⁸ EGD ve Ekonomi Basını Tarihi, s.12

⁵⁹ Arolat, s.261-262

programları önem kazandığından milli/ulusal ekonomi gazeteleri ön plana çıkmıştır. ⁶⁰ Bu kapsamda 1949'da yayın hayatına başlayan ve yarım asırdır yayımda olan gazetelere Almanya'nın *Handelsblatt* gazetesi örnek gösterilebilir.

1980'li yılların başında ise küreselleşme rüzgarıyla birlikte, ekonomi basınında üç önemli gelişme yaşanmıştır. Bunlardan ilki, gazeteler farklı ülkelerde, farklı ekonomik merkezlerde muhabirler görevlendirmeye başlamıştır. İkincisi, bu ekonomik merkezlere yani Avrupa, Asya ve Amerika'ya özel baskılar yayımlanmıştır. Örneğin 1979'da *Financial Times* Frankfurt'ta Avrupa baskısı yayımlarken, 1983'te *The Wall Street Journal* da 'Europa' adındaki baskısıyla Avrupa'ya yönelik baskılar yayımlamıştır. Üçüncüsü de bu dönemde uluslararası kuruluşlar yerel yayınlar ile iş birliğine gitmiştir. Bunun ilk örneği Estonya'da hayata geçirilmiştir. Bir İsveç gazetesi Estonyalı bir gazete ile birleşerek Estonya'da 'Aripaev' dergisini yayımlamıştır. ⁶¹

1.8.2. Türkiye'de Ekonomi Basını

Bu başlık altında, Osmanlı'da ekonomi basınının ortaya çıkışı, Cumhuriyet döneminde ekonomi basınının gelişimi, 24 Ocak 1980 kararlarının ekonomi basınına etkileri ve son olarak günümüzdeki son durum ifade edilmiştir.

1.8.2.1. Osmanlı'da Ekonomi Basını

Dünyada ekonomi basınının gelişimi 14. yüzyılda başlarken, Türkiye'de ekonomi basınının ortaya çıkışı 18. yüzyılı bulmuştur. Türkiye'de ekonomi gazetelerinin ortaya çıkışı dünya basınına göre oldukça gecikmiş, 1800'lü yıllara denk gelmiştir.

Basım faaliyetleri Osmanlı Devleti'nde 1729 yılında İbrahim Müteferrika tarafından ülkeye getirilmiş olsa da ilk gazetelerin yayınlanması yine zaman almıştır. Türkçe gazetelerin ortaya çıkışı yüz yıl sonrayı bulmuş, ilk gazeteler yabancı dilde ve çoğunlukla Fransızca yayımlanmıştır. O dönemde İstanbul'da 5 Fransızca, 4 İtalyanca,

⁶⁰ EGD ve Ekonomi Basını Tarihi, s.12

⁶¹ Arolat, s.262

birer Rumca, Ermenice, İzmir’de ise 2 Fransızca, birer de Rumca, Ermenice, Musevi dilinde 15 gazete yayımlanmaktaydı. Osmanlı Devleti’nde ilk gazeteyi Fransızlar yayımlamıştır. İstanbul’da 1795 yılında Fransız elçiliği basımevinde basılan gazete, ‘*Bulletin des Nouvelles*’ adlı haber bültenidir. 15 günde bir 6-8 sayfa halinde yayımlanan gazete, 7 Mart 1796’da yayın hayatına son vermiştir. İstanbul’da yayımlanan ikinci gazete Ekim 1796’da yayın hayatına başlayan ‘*Gazette Française de Constantinople*’ olmuştur. Yayın hayatına 2 yıl devam eden gazete, Eylül 1798’de kapatılmıştır.⁶² Bundan sonra yayına giren gazeteler ekonomi ağırlıklı olmuştur.

Osmanlı Devleti’nde modern anlamda ilk ekonomi gazetesi, 3 Temmuz 1824’te yayımlanmaya başlayan ‘*Le Smyrneen*’ (İzmirli) olarak kabul edilmektedir. Fransızca olarak yayımlanan bu gazete, İzmir’de ticaretin büyük gelişme gösterdiği dönemde yayın hayatına başlamıştır. Fransız tacirlerden Charles Tricon’un çıkardığı gazete aylık olarak yayımlanmıştır. Düzensiz olarak yayımlanabilen *Le Smyrneen*, daha sonra el değiştirmiş ve yine bir Fransız tüccar olan M. Roux’un denetimine geçmiştir. ⁶³ Yalnızca 11 sayı çıkan gazete, Osmanlı hükümetinin yararına uymayan yayınlar yaptığı için 11 Eylül 1824’te kapatılmıştır. ⁶⁴

Le Smyrneen, Yunan isyanını destekleyince Osmanlı Hükümeti’nin baskısıyla yeniden el değiştirmiştir. Bu kez haftalık olarak ‘*Le Spactetateur Oriental*’ adıyla yayımlanmaya başlamıştır. Bu değişimden sonra devlet yanlısı yayınlar yapması ve Avrupa’da Osmanlı politikalarını savunması nedeniyle Fransa’nın tepkisini çeken ‘*Le Spactetateur Oriental*’ baskılar nedeniyle bir süre yayın hayatına ara vermiş, ardından da yine bir Fransız olan Alexandre Blacque tarafından satın alınmıştır. Blacque döneminde de Osmanlı yanlısı yayınlarına devam eden gazete Fransız Hükümetini rahatsız etmeye devam etmiştir. Gazetenin sonunu getiren olay ise Fransız Konsolosu Monseur Castenia’nın 31 Aralık 1827’de askerlerle birlikte gazetenin matbaasına zorla girip, içerideki eşyaları konsolosluga taşıtması olmuştur. *Le Spactetateur Oriental*’ın kapanmasının ardından Blacque, Osmanlı Hükümeti’nin desteğiyle bir ay içinde yeni

⁶² İnuğur, s.165-168

⁶³ EGD ve Ekonomi Basını Tarihi, 13-14

⁶⁴ İnuğur, s.169

bir gazete çıkarmıştır. ‘*Le Courier de Smyrne*’ (İzmir Postası) adındaki gazete de Batı’nın tepkisini çekince, gazete 1831’de kapatılmıştır.⁶⁵

Yazılarında Osmanlı hükümetini savunduğu için Blacque üzerinde baskılar oluşturulmuş, Türk basınında hakkında soruşturma açılan ilk gazeteci Blacque olmuştur. II. Mahmut, Blacque’nin fikirlerini ve çalışmalarını beğendiği için İstanbul’da resmi bir gazete çıkarmasını teklif etmiştir. Bu teklifi kabul eden Blacque 1831’de gazetesini satmıştır. Gazete, satın alan tarafından ‘*Journal de Smyrne*’ adında yeni bir gazete olarak yayın hayatına başlamıştır. Bu gazete de İzmir’de 1833 ile 1915 yılları arasında yayımlanmış ancak sık sık kapatılmıştır. Blacque ise İstanbul’da ‘*Le Moniteur Ottoman*’ gazetesini çıkarmıştır.⁶⁶

Ekonomi basınının yeni yeni gelişmeye başladığı bu dönemde, gazetelerde ekonomi haberlerine de yer verilmeye başlanmıştır. Örneğin, Osmanlı’da 1828’de yayımlanan ve ilk gazete olarak kabul edilen ‘*Vakayi-i Mısriye*’nin yayımlanma amacı ‘tarım, endüstri gibi sektörlerde yaşanan gelişmelerin takip edilmesi’ olarak belirtilmiştir. İstanbul’da çıkarılan ilk gazete olan ve resmi gazete olarak kabul edilen *Takvim-i Vekayi* de bir bölümünü ‘ticaret ve es’ar’ yani fiyatlar için ayırmıştır. Osmanlı’nın ilk gazetelerinden *Ceride-i Havadis*, *Tercüman-ı Ahval*’in yanı sıra *Hürriyet*, *Ulûm*, *İttihat*, *İnkılap* gazetelerinde de ekonomiye ilişkin haberler sıkça yer bulmuştur. Ayrıca *Mecmua-i Fünun* dergisinde (1862-1867) de ekonomi geniş yer almıştır. İlk Türkçe ekonomi gazetesi ise 18 Aralık 1857’de yayımlanan *Ceride-i Ticaret*’tir. İkinci Türkçe ekonomi gazetesi, 3 Şubat 1866’da *Takvim-i Ticaret* (*Le Moniteur du Commerce*) adıyla yayımlanmıştır. Haftalık olarak 4 sayfa yayımlanan gazetede Osmanlıca ve Fransızca içerikler yer alırken, İtalyanca, Rumca, Ermenice ilanlar yayımlanmıştır. *Takvim-i Ticaret*’in yayın hayatı 7 yıl sürmüştür.⁶⁷

Osmanlı döneminin ekonomi alanındaki ilk ihtisas gazetesi, *Dersaadet* (İstanbul) Ticaret Odası tarafından 5 Ocak 1884’te çıkarılmıştır. ‘*Dersaadet Ticaret Odası*

⁶⁵ EGD ve Ekonomi Basını Tarihi, 14

⁶⁶ İnuğur, s.169-170

⁶⁷ EGD ve Ekonomi Basını Tarihi, s.16-17

Gazetesi' adındaki gazete Osmanlıca'nın yanı sıra *'Le Journal de le Chambre de Commerce de Constantinople'* adıyla Fransızca olarak da yayımlanmıştır. Gazetenin Türkçe adı *'Dersaadet Ticaret ve Sanayi Odası Gazetesi'* olarak 1912 yılında değiştirilmiştir. 1923 yılına kadar 15 günde bir yayımlanan gazete, daha sonra haftalık olarak yoluna devam etmiş, 4-12 sayfa aralığında yayın yapmıştır. Günümüzde *İstanbul Ticaret* adıyla haftalık olarak yayın hayatını sürdürmektedir.⁶⁸

Osmanlı'da ekonomi basınının tanınmasını sağlayan önemli araçlardan birini de reklamlar oluşturmuştur. Batılı tüccarlar, Osmanlı ülkesine ürünlerini satabilmeyi amaçlıyorlardı. Batılı tüccarların İstanbul basını aracılığıyla başlattığı ekonomik amaçlı reklam kampanyaları etkisini göstermiştir. Bu gelişmeler, basında ekonomi kaynaklı haber ve eleştirilerin artmasına neden olmuştur.⁶⁹

Ekonomik düzenlemelerin günlük gazetelerde haber olarak yer alması 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanının ardından görülmüştür. Bu dönemde ekonomiye ilişkin dergiler de ortaya çıkmaya başlamıştır. *Ulum-i İktisadiye Mecmuası*, *İçtimaiye Mecmuası*, *Ticaret Umumiye Mecmuası*, *Sanayi Mecmuası*, *İktisadiyat Mecmuası*, *Terakki*, *İbret*, *Basiret*, *Osmanlı Ziraat ve Ticaret Gazetesi* gibi sayıları 20'ye yaklaşan çeşitli yayında, ekonomik ve sosyal konulara yer verilmiştir.

Osmanlı padişahları tarafından 19. yüzyılda desteklenen basın, zamanla ekonomik ve siyasi görüşlerini savunur ve kamuoyu oluşturabilir hale gelmiştir. Gerek İttihat ve Terakki Dönemi'nde gerekse Kurtuluş Savaşı yıllarında gazeteler ekonomi haberlerine de yer ayırmıştır.⁷⁰

1.8.2.2. Cumhuriyet Döneminde Ekonomi Basını

Osmanlı döneminde kurulan pek çok gazete, Cumhuriyet'in ilanından sonra Harf İnkılabı'na kadar yayın hayatına devam etmiştir. 1928 yılında Latin alfabesine

⁶⁸ Yıldız, Öngören, s.143

⁶⁹ Ekonomi Basın Tarihi, s. 19

⁷⁰ Ekonomi Basın Tarihi, s. 20-21

geçilmesiyle basında hareketlenme yaşanmış ve yeni gazeteler yayın hayatına başlamıştır.⁷¹

1930'lu yıllarda 1929 Ekonomik Buhranı, en önemli ekonomi konusu olurken, birçok gazetede bu konu geniş yer bulmuştur. 1932-1934 yılları arasında 36 sayı yayımlanan *Kadro Dergisi*, ekonomi basınına kurumsallık kazandırmıştır. Bunlara ek olarak *Karagöz* ve *Köylü* gazeteleri ile *Ülkü* ve *Kooperatif* dergileri de ekonomi içeriklerine yer veren yayınlar olmuştur.⁷²

Türkiye'de ekonomi basınından söz edilebilecek dönem Cumhuriyet'in ilanından sonra başlamıştır. Zeki Cemal, 1928'de '*Ekonomi*' adıyla Cumhuriyet tarihinin ilk ekonomi gazetesini kurmuştur. Onu, 1942 yılında Ahmet Sukuti Tükel tarafından çıkarılan *İzmir Ticaret* takip etmiştir. 1948 yılında iş insanı Hasip Edip Törehan '*Yeni İstanbul*' gazetesini kurmuştur.⁷³ 1947'de kurulan '*Türkiye Ticaret Postası*' da 1962 yılına kadar yayın hayatını devam ettirmiştir.

1963 yılına gelindiğinde Abdi İpekçi'nin kararıyla *Milliyet Gazetesi*'nde yarım sayfalık ticaret ve iktisat bölümü açılmıştır. Ali Gevgilili tarafından yönetilen bu bölüm 1965 yılında tam sayfaya dönmüştür. Bu sayfa, ekonomi basın tarihinde ilk ciddi ekonomi sayfası olarak kabul edilmektedir. 1960'lı yılların sonunda ilk teksirli yayını Yavuz Toker başlatmıştır. 1969'da '*Ekonomik Basın Ajansı*' (EBA) Ankara'da yayınlarına başladıktan bir süre sonra 1972'de '*Ankara Haber Ajansı*' (ANKA) yayına başlamıştır. EBA ve ANKA'nın ardından 1973'te '*Türkiye Basın Ajansı*' (TÜBA) ve 1974'te İstanbul'da '*İstanbul Haber Ajansı*' (İSTA), 1976'da '*Ekonomik Haberler Ajansı*' (EKA) faaliyete geçmiştir. Bu ajanslar, iş insanlarına aboneli olarak broşürler ve belgeler sunmuştur. 1970'li yıllara gelindiğinde günlük gazetelerde henüz bir uzmanlaşma oluşmasa da ekonomi haberlerine tam sayfa ayrılmaya başlanmıştır. 1975 yılında *Hürriyet Gazetesi*'nin orta sayfasında tek sütunluk '*İş ve İşçi Dünyası*' bölümü yayınlanmaya başlanmıştır. Bu dönemde *Cumhuriyet Gazetesi*'nde ekonomik olayların

⁷¹ Yıldız, Öngören, s.143

⁷² EGD ve Ekonomi Basını Tarihi, s.19

⁷³ Arolat, s.263

toplum dengesi içerisinde nereye oturduğunu anlatan haftada bir iki kez yayınlanan sayfalar hazırlanmıştır.⁷⁴

1.8.2.3. 1980 Sonrasında Ekonomi Basını

24 Ocak 1980 kararları, Türkiye’de ekonomi basınının dönüm noktası olmuştur. Öncelikle Türkiye ekonomisi için bir kırılma noktası olan ve dönemin Başbakanı Süleyman Demirel ve Başbakanlık Müsteşarı Turgut Özal tarafından hayata geçirilen ‘İstikrar Önlemleri’ni özetle hatırlayacak olursak;

- i)** Türkiye’nin serbest piyasa ekonomisine geçmesi hedeflenmiştir.
- ii)** Yabancı sermayeye önemli teşvikler ve büyük vergi indirimleri uygulanmıştır.
- iii)** Fiyatların devletçilik ilkesine göre değil arz talebe göre belirlenmesi hedeflenmiştir.
- iv)** Kamunun ekonomideki payı azaltılmıştır.
- v)** Kambiyo rejiminin serbestleştirilmesi hedeflenmiştir.
- vi)** Faiz oranlarını devletin belirlemesi değil reel faizin oluşması esas alınmıştır.
- vii)** Döviz ticareti serbestleştirilmiştir.
- viii)** İthalat kolaylaştırılmıştır.

Bu kararlar öncesinde, ekonomi haberleri çarşı-pazar haberleriyle sınırlıyken, 24 Ocak sonrasında serbest piyasaya geçilmesiyle ve ekonominin dış dünyaya açılmasıyla birlikte ekonomi basınında piyasalar ve borsaya yönelik haberler ağırlık kazanmaya başlamıştır. Bu dönemde menkul kıymetler ile altın borsasının kurulması, Sermaye Piyasası Kurulu’nun devreye alınması, Hazine bonosu, kamu ortaklığı senedi, devlet tahvili gibi ürünlerin ihracı, kamu bankalarının yeniden yapılandırılması kısaca yeni

⁷⁴ Arolat, s.264

ekonomi modeli, bu alanda bilgi ihtiyacını da artırmış böylece ekonomi basınında bir tırmanma başlamıştır. Bu dönemde borsayı takip edecek uzman gazetecilere ihtiyaç ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla ekonomi, tüm günlük gazetelerde, en çok sayfa ayrılan bölüm haline gelmiştir. Yine bu dönemde ekonomi programlarının ön plana çıkmasıyla ekonomi basınının gelişimi ivme kazanmıştır. Ancak gelir dağılımı, işçi hakları, işsizlik gibi sorunlardan çok, sermayenin çıkarlarına yönelik haberlere ağırlık verilmiştir.⁷⁵

1980 yılında ekonomi gazeteciliğinde iki önemli gelişme yaşanmıştır. Bunlardan ilki *Günaydın Gazetesi*'nde 4 sayfalık siyah beyaz ek olarak bir bölüm yer almıştır. Bu bölümde 'Cep ekonomisi' modeliyle, insanların ekonomi haberlerini anlayabilmesi için anlatımı vülgarize* eden haberler yer almıştır. Çarşı-pazar, ekmek, enflasyon, zam, kira gibi konular manşetlere taşınmaya başlamıştır. İkinci önemli gelişme, *Demokrat İzmir Gazetesi*'nin Dinç Bilgin tarafından satın alınıp *Rapor* isimli bir ekonomi gazetesine çevrilmeye çalışılması olmuştur. Bu deneme başarılı olmayınca *Hürriyet Gazetesi*, siyasal içerikli *Dünya Gazetesi*'ni, ekonomi gazetesine çevirmiştir.⁷⁶

1985'te *Rapor'un*, Selahattin Beyazıt'a satılmasının ardından yayın hayatı bitmiştir. 1986'da haftalık gazete *Ekonomik Bülten* ve 1989'da haftalık *Barometre* yayın yapmaya başlamıştır. 1992'de *Sabah Gazetesi*, ekonomi haberlerini pembe sayfalarda ek olarak çıkarmaya başlamış, daha sonra maliyet artışı sebebiyle iptal etmiştir.

Ekonomi dergiciliği de 1980'lerin sonlarında yaygınlaşmıştır. 1981'de *Diyalog* ve *Mesaj* dergileri, 1986'da *İktisat ve Finans*, 1988'de haftalık *Ekonomik Panorama* yayınlanmıştır. Türkiye'deki ekonomi dergiciliğinin ilk örneği kabul edilen dergi, 1993'te kapanmıştır. 1989'da *Trend*, 1990'da *Para*, 1991'de *Ekonomist* ve *Borsacı*, 1992'de *Kapital*, 1993'te *Capital*, 1994'te *Para*, 1995'te *Paratüyo*, *Power*, *Platin* ve

* Karmaşık, anlaşılması güç bir metni herkesin, geniş yığınların anlayabileceği bir biçime sokmak.

⁷⁵ Mehmet Işık, Şakir Eşitti, 'Türkiye'de Ekonomi Basınının Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve Bugünkü Durumu Üzerine Bir İnceleme', "İstanbul Ticaret Odası Sosyal Bilimler Dergisi" içinde (109-131), İstanbul: 2014, s.120

⁷⁶ Arolat, s.263-264

Macro yayınlanan dergiler arasındadır. *Borsamatik*, *Seans* ve benzeri dergiler de bu dönemlerde yayına başlamıştır.⁷⁷

1.8.2.4. 1990 Sonrasında Günümüze Ekonomi Basını

Ekonomi basınında 1990'lı yıllarda ikinci büyük dönüm noktası yaşanmıştır. 1994 ekonomik krizi ve 5 Nisan 1994 kararları sonrasında ekonomi basınına talep artmıştır. Ekonomiye ağırlık veren yayınların sayısı artarken, ekonomi basınında da kurumsallaşma çabaları baş göstermiştir. 94 krizi döneminde ekonomi basını ülkenin ekonomik durumu hakkında rehberlik etmeye çalışmıştır. Ekonomi gazete ve dergilerinin tirajları bu dönemde rekorlar kırmıştır. Bu durum, yeni gazete ve dergilerin de çıkmasına neden olmuştur. *Hürses*, *Global*, *İktisat*, *Finansal Forum*, *Liberal Bakış* yayımlanmaya başlamıştır. Ayrıca *Milliyet Gazetesi*, 1996'da *The Wall Street Journal*'ı Türkçe'ye çevirerek ek olarak okurlarına vermiştir.⁷⁸

1990'lı yılların sonundan itibaren ekonomi basını kurumsallaşmasını büyük ölçüde tamamlamıştır. Ekonomi büyüdükçe Türkiye'de de ekonomi basını gelişmiş ve kurumsallaşmıştır. 1990'lı yıllardan itibaren gazetelerde ekonomi sayfaları düzenli olarak yayınlanmaya başlamış, 1992 yılından itibaren sadece ekonomi yayını yapan televizyonlar da yayın hayatına başlamıştır. 2000'li yıllardan sonra ise internet devreye girince ekonomi basını önemli bir eşik daha atlamıştır. Özellikle 2001 krizi atlatıldıktan sonra ekonomiye olan ilgi daha da artmış, Türkiye ekonomisinin hızlı büyümeye girdiği bu dönemde reklam veren sayısı da oldukça arttığı için gazetelerin ekonomi sayfalarının sayısı rekorlar kırmaya başlamıştır. 24 Ocak 1980 kararları sonrasında tek sayfa ile yola çıkan ekonomi basınının 2000'li yılların ortalarında 23 sayfaya kadar ulaştığı görülmüştür. Hürriyet ve Sabah gazeteleri 2010 sonrasında 20 sayfayı aşan ilk ekonomi servisleri olarak ekonomi basınında önemli bir tarihi olaya imza atmışlardır.

2018 yılına gelindiğinde, ekonomi basını gelişme dönemi yaşadığı yıllardaki özelliklerine geri dönmeye başlamıştır. Türkiye ekonomisinde yaşanan dalgalanma ve kağıt krizi sonrasında gazetelerin kapanması gündeme gelmiştir. *Habertürk*

⁷⁷ Işık, Eşitti, s. 122

⁷⁸ Işık, Eşitti, s.122

Gazetesi'nin kağıt maliyetlerine yenilerek yayın hayatına veda etmesinin ardından birçok gazetenin sayfa sayısını düşürdüğü görülmüştür. Bu durumdan ekonomi sayfaları da nasibini almış, günlük gazetelerde ekonomi sayfaları 2'ye kadar inmiştir. *Habertürk*'ün ardından *Vatan Gazetesi* de kağıt krizine yenik düşmüş, *ANKA Haber Ajansı* da kapatılmıştır. 1981 yılından bu yana yayın yapan ekonomi gazetesi *Dünya Gazetesi*'nin ise kapatılma iddiaları ortaya atılmış, gazetenin yoluna internet yayınıyla devam edeceği iddia edilmiştir. Bu iddialar gazete yönetimi tarafından yalanlanmıştır.

Günlük gazeteler incelendiğinde sayfa sayıları 2 ile 5 arasına inerken, CNBC-E'nin kapatılmasının ardından ekonomi alanında yayın yapan televizyon kanallarından sadece Bloomberg HT yayın hayatına devam etmiştir. 2018 yılında yeni bir ekonomi kanalı daha devreye girmiştir. Turkuaz Grubu'na ait A Para, ilk yerli ekonomi kanalı olarak 2018 yılının ortalarında yayın hayatına başlamıştır.

Günümüzde kurumsallaşmasını başarıyla tamamlayan ekonomi basını, kağıt krizi nedeniyle yazılı basında sayfa sayısını azaltma yoluna gitmiştir. Ekonomi Gazetecileri Derneği'nin verilerine göre, günümüzde ekonomik içerikli haberler yayınlayan haber ajansları arasında *Bloomberg Uluslararası Haber Ajansı*, *Anadolu Ajansı*, *Demirören Haber Ajansı*, *Reuters Haber Ajansı* ve *İhlas Haber Ajansı* yer almaktadır. Ekonomi sayfaları yayınlayan gazeteler arasında *Akşam*, *Aydınlık*, *Bizim Gazete*, *Cumhuriyet*, *Dünya*, *Ekonomi Yöntem*, *Gözlem*, *Hürriyet*, *İstanbul Ticaret*, *Karar*, *Milli Gazete*, *Milliyet*, *Posta*, *Star*, *Sabah*, *Türkiye*, *Sözcü*, *Yeni Çağ*, *Refleks*, *Takvim*, *Yeni Akit*, *Yeni Birlik*, *Yeni Şafak* ve *Yeniğün Gazetesi* bulunmaktadır.

Ekonomi televizyonculuğu yapan *Bloomberg HT* ile *A Para* yayın hayatını sürdürürken, *Ülke TV*, *CNN Türk*, *24 TV*'nin de özel ekonomi servisleri bulunmaktadır. Dergicilik alanında *Bloomberg Businessweek Türkiye*, *Capital*, *China Today Türkiye*, *Derin Ekonomi*, *Ekonomist*, *Ekovitrin*, *Forbes*, *Fortune*, *Turkishtime* faaliyet göstermektedir. *a24.com.tr*, *abvizyonu.com*, *borsagundem.com*, *dunya.com*, *finansgundem.com*, *gazeteekonomi.com*, *goldpara.com*, *kobipostasi.net*, *manset.at*, *patronlardunyasi.com* ekonomi özelinde yayın yapan internet siteleridir. Ulusal gazetelerin web sitelerinde de ekonomiye ilişkin özel servisler bulunmaktadır.

2. EKONOMİK KONJONKTÜR

2.1. Ekonomik Konjonktürün Tanımı ve Ortaya Çıkışı

Geçmişten günümüze toplumlar, ekonomide sürekli olarak aynı düzeyde ekonomik faaliyet gösterememiştir. Salgınlar, savaşlar, isyanlar ekonomik faaliyetleri etkileyip, ekonomide kriz dönemleri meydana getirmiştir. Özellikle sanayi devriminden sonra ilk önce sanayileşen ülkelerde bazı ekonomik dalgalanmalar yaşanmıştır. Tarımsal toplumlar başlangıçta bu dalgalanmalardan etkilenmese de ekonomilerin yapıları değiştikçe bunalımlar ve canlanmaların şiddeti de şekli de değişmeye başlamıştır.⁷⁹

Her toplum, elindeki kaynaklarla ekonomik açıdan en yüksek refah düzeyine erişmek istemektedir. Burada amaç bu ekonomik refahı sürdürülebilir kılmaktır. Yüksek refah düzeyine kolay alışan toplumlar, geçici alçalmalara bile alışmakta zorluk çekmektedir. Toplumlar refah ve gelir düzeylerinde artış talep etse de ekonomiler bazı dalgalanmalar gösterebilmektedir.⁸⁰ İşte bu dalgalanmalar ve ekonominin içinde bulunduğu toplu durum ekonomik konjonktürü anlatmaktadır.

Türk Dil Kurumu'na (TDK) göre, 'geçerli durum' anlamına gelen Fransızca 'conjoncture' kelimesinden Türkçe'ye geçen konjonktür kelimesinin anlamı, '*Her türlü şartın ve durumun meydana getirdiği sonuç*' anlamına gelmektedir.⁸¹ Ekonomik anlamda ise konjonktür, iktisadi yaşamda meydana gelen dalgalanmaları ifade etmektedir.⁸²

Ekonomik konjonktür ya da iş çevrimi, ekonomik etkinlik veya üretimde belli bir süreyi aşan dalgalanmaları açıklayan bir terimdir. Ekonomik konjonktür terimi için ekonomik döngü ya da konjonktür devresi ifadeleri de kullanılmaktadır. Konjonktürü

⁷⁹ Cafer Unay, "**Ekonomik Konjonktür**", 6. Baskı, Bursa: Ekin Kitabevi, 2001, s.2

⁸⁰ Unay, s.5

⁸¹ Türk Dil Kurumu

⁸² Erdoğan Alkin (hızl.), "**Herkes İçin Ekonomi**", İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2009, s.69

ifade etmek için döngü kelimesi kullanılsa da bu dalgalanmalar belirli periyotlarda gerçekleşmemektedir, mekanik bir periyodu takip etmemektedir.⁸³

Ülkelerin ekonomik durumlarında yukarı ve aşağı yönde gösterdiği dalgalı ve inişli çıkışlı hareketlerin bütünü konjonktür anlamına gelirken, ülkelerin reel üretim hacimlerinde meydana gelen iniş ve çıkışların oluşturduğu tabloya '*konjonktür dalgaları*' denilmektedir. Konjonktür dönemleri 4 kademeden oluşmaktadır: "*Çıkış, tepe, iniş ve dip*." Bu aşamalar, çeşitli durumlara göre de farklı görünümlere sahip olabilmektedir. Örneğin, negatif büyüme gösteren bir ekonominin o durumda en az 2 çeyrek kalması '*resesyon*' olarak adlandırılmaktadır. Bu küçülme durumu birkaç yıl devam etmiş ve bu diğer ekonomik büyüklüklere de aynı olumsuzlukta etki etmişse bu '*depresyon*' olarak ifade edilmektedir. Ekonomik konjonktür çok güçlü bir çıkış yapmış ve bu çıkış uzun süre devam etmişse bu durum '*genişleme*' olarak adlandırılmaktadır. Ekonomide çok sert bir düşüş görülmüşse buna da '*çöküş*' denilmektedir.⁸⁴

Konjonktürün genel tanımı için bir fikir birliğine varılamadığından çeşitli tanımlar ortaya çıkmıştır. Ekonomik değişkenlerden ortaya çıkan ve ekonominin tüm birimlerine tesir eden iniş ve çıkışlar '*konjonktür dalgalanmaları*' olarak açıklanmaktadır. Konjonktür tanımı günümüzde zaman serileri metodolojisindeki yeni gelişmelerin etkisiyle değişmiştir. Konjonktür için GSMH'nin trend değeri etrafında dalgalanması tanımını yapan Lucas, bu ifadesini farklı zaman serilerindeki trendden sapmaların birlikte hareketi şeklinde değiştirmiştir.⁸⁵

Zaman serileri= Trend+Konjonktürel Dalgalanma+Mevsimsel Dalgalanma+Sapma

Mevsimlik dalgalanma ihmal edildiğinde de tanım şu şekli almaktadır:

Zaman serileri= Trend+Konjonktürel Dalgalanma+Sapma

⁸³ Eğilmez, "**Ekonomi Sözlüğü**", <http://www.mahfiegilmez.com/p/ekonomi-sozlugu.html>, (29 Kasım 2018)

⁸⁴ Eğilmez, "**Konjonktür**", 2014, <http://www.mahfiegilmez.com/2014/12/konjonktur.html>, (29 Kasım 2018)

⁸⁵ İlker Parasız, Melike Bildirici, "**Ekonomik Konjonktür**", Bursa: Ekin Yayınları, 2015, s.3

Kyland ve Presscott, Lucas'ın tanımına iki kriter eklemiştir. Bu iki isim, ekonomik konjonktür için verimliliğin sabit ve dışsal olarak değiştiği varsayımı altında gelişme yolu etrafındaki dalgalanmalar tanımını yapmıştır. Pigou da ekonomideki dalgalanmaların istihdam düzeyine bağlı olarak ortaya çıktığını savunmuştur. Öte yandan Hansen, milli gelir, istihdam ve fiyatlardaki dalgalanmaları ekonomik konjonktür olarak tanımlamıştır. Bugüne kadar Arthur Burns ve Wesley Mitchell, en kapsamlı ekonomik konjonktür tanımını ortaya koymuşlardır. Bu tanıma göre ekonomik konjonktür, serbest rekabetin var olduğu ekonomilerde, toplam ekonomik faaliyetlerde oluşan dalgalanmalar olarak açıklanmıştır.⁸⁶

2.2. Konjonktür Devresi

Kriz, resesyon gibi ekonomik terimler yaşanan ekonomik dalgalanmalardan dolayı gelişmiş ya da gelişmekte olan ekonomilerde, ekonomiyi çok da sıkı takip etmeyen insanların bile günlük yaşantısında karşılık bulmaktadır. Çünkü bu dalgalanmalar, dünya ekonomilerinin yaşadığı sorunların ilki olarak kabul edilebilir. Konjonktür dalgalanmalarının 4 aşaması, bir konjonktür devresini oluşturmaktadır.⁸⁷ Konjonktür devresi, ekonomik faaliyetin birbirini izleyen en düşük iki noktası arasındaki uzaklık olarak tanımlanabilir. Konjonktür devresinin dört aşaması refah, duraklama, bunalım ve canlanma aşamalarıdır.⁸⁸

i) Refah (Gelişme ya da boom)

Ekonomide canlanma devresini refah devresi izlemektedir. Refah devresinde ekonomi tam istihdam seviyesine yönelmektedir. Bu devrede milli gelir artmaktadır. Ayrıca fiyatlar yüksektir. Yüksek fiyatlar, kâr etmeyi sağlayacağı için yeni yatırımlar gündeme gelmektedir. Yeni yatırımların faaliyete geçmesi için de kredi talepleri olmaktadır. Krediye olan talebin artışı faiz oranlarına da yükseliş olarak yansımaktadır.

⁸⁶ Fatma Turan Koyuncu, “Konjonktür Teorileri Perspektifinden Arz ve Talep Şoklarının İktisadi Dalgalanmalar Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği”, [Electronic Version], Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi, 7, 2017, (2 Aralık 2018), s.70

⁸⁷ Turan Koyuncu, s.70

⁸⁸ Hayrettin Keskingöz, “Türk Sanayisinin Konjonktürel Analizi”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi SBE, 2013), s.5

Bu devrede kaliteli çalışan eksikliği ortaya çıkmaktadır. Sermaye konusunda sorunlar yaşansa da ücretler ve üretim arttığı için bu devrede refah seviyesi artmaktadır.⁸⁹

ii) Duraklama (Gerileme, Resesyon)

Refah aşamasının ardından daralma aşaması gelmektedir. Bu aşamada büyüme yavaşlamakta hatta ekonomide küçülmeler yaşanabilmektedir. İşsizlik oranlarında artışlar görülmektedir. Gelir seviyesinin azalmasıyla talep de düşüş göstermektedir. Bu da fiyatlarda düşüşe neden olmaktadır. Talep ve fiyatlardaki düşüş firmaların kârını da olumsuz etkilemektedir. Firmalar, finansal açıdan zora girebilmektedir. Bu aşamada ekonomide karamsarlık ve belirsizlik baş göstermektedir. Yeni girişimciler ekonomik faaliyete katılmaz. Faiz haddi yükseldiğinden yatırımları krediyle finanse etme imkânları da sonlanmaktadır.⁹⁰

Duraklama ve kriz ifadeleri zaman zaman aynı anlamda kullanılmaktadır. Duraklama ile kısa sürede görülen şiddetli dalgalanmalar anlatılırken, duraklama şiddetlenerek uzuyorsa bunun için kriz kavramı kullanılabilir.⁹¹

iii) Bunalım (Kriz, çöküş)

Bu aşamada milli gelir daralmaya başlamaktadır. Yatırımlar kesintiye uğramakta ve üretim, gelirler ve istihdam düşmektedir. Bu aşamada ekonomik açıdan yaşanan zorluklar iflasları ortaya çıkarmaktadır. Firmaların iflasları işsizliği de tetiklemektedir. Ekonomik göstergelerin tamamı olumsuz yönde seyretmektedir. Bu aşamada toplumun refahı da bozulmakta ve güven kaybı yaşanmaktadır.⁹² Ekonomik çöküşün ardından sosyal yıkım da başlamaktadır. Sosyal davranışlar ve toplum

⁸⁹ Parasız, Bildirici, s.8

⁹⁰ Türker Şimşek, “Modern Konjonktür Teorileri Çerçevesinde Ekonomik Dalgalanmalar: Politik İstikrarın Etkileri Üzerine Panel Veri Analizi”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi SBE, 2015) s. 9

⁹¹ Unay, s.10

⁹² Parasız, Bildirici, s.9

psikolojisi umutsuzlukla kaplıdır. Bu dönemin süresi, kamunun müdahalesinin başarısına ve bunalımı doğuran nedenlere bağlı olmaktadır. ⁹³

iv) Canlanma (Genişleme, Kalkınma)

Bunalım aşamasından sonra konjonktür devresinde canlanma devresi gelmektedir. Bu aşamada kamu müdahalesi ve düzelen şartlardan dolayı birçok ekonomik göstergede düzelmeler görülmektedir. Kriz döneminin ardından yeni fırsatlar ortaya çıkmakta ve beklentilerin iyi olmasından dolayı yatırımlar artmaya başlamaktadır. Yatırımlar cazip hale geldiği için üretim ve istihdam rakamları da artmaya başlamaktadır. Kriz aşamasındaki karamsarlık ve kötümserlik ortadan kalkmaya başlamaktadır. ⁹⁴

Ekonominin canlanma aşamalarında yükselişe geçen dalgalanmalar, üretim ve talep artışı nedeniyle halkın refah düzeyinin artmasına katkıda bulunmaktadır. Dalgalanmalar, daralma aşamalarında ise talep azaldığından; toplumun tüketiminin azalmasına ve üretim seviyesinin düşmesine neden olmaktadır. Dalgalanmalarda eğer çıktı trend değerinin üzerindeyse, ekonomi yükseliyor; trend değerinin altındaysa ekonomide durgunluk gözlemleniyor demektir. ⁹⁵

2.3. Ekonomik Konjonktürün Nedenleri ve Özellikleri

Ekonomik krizlerle, canlılık dönemlerinin birbiri ardına gelmesi, 19'uncu yüzyılın ikinci yarısında birçok düşünürün ilgisini çekmiştir. Ekonomik dalgalanmalar esnasında üretim, yatırım, istihdam gibi veriler gecikmelerle de olsa aynı yönde gelişim göstermektedirler. Bu dalgalanmaların genellikle 10 yıl sürdüğü gözlemlenmiştir. Bu dalgalanmaların sebepleri araştırılırken, güneş üzerindeki lekelerin bile etkisini göz önünde bulunduran çeşitli teoriler ortaya atılmıştır. Daha sonra ekonomik

⁹³ Unay, s.12

⁹⁴ Parasız, Bildirici s.9 ve Şimşek, s. 10

⁹⁵ Turan Koyuncu, s.70

dalgaların belirli bir periyotta olmadığı ortaya çıkmıştır. Günümüzde hükümetler ekonomik dalgalanmaların etkilerini hafifletecek belirli araçlara sahiptirler.⁹⁶

Konjonktürel dalgalanmalar, ülke ekonomilerinde istikrarsızlık yaratmaktadır. Ekonomide karar alıcılar, kısa ya da uzun vadeli istikrar politikaları belirleyerek, konjonktürel dalgalanmaları en aza indirmelidir. Bunun için de konjonktürel dalgalanmaların nedenlerine, özelliklerine, yapısına, göstergelerine ve gelişim sürecine hâkim olmak gerekmektedir. Doğru ekonomik politikaları oluşturabilmek için de dalgalanmaların kaynağını önceden belirlemek gerekmektedir. Konjonktürel dalgalanmaların nedenlerini inceleyen çalışmalar incelendiğinde, şokların sürelerine, türlerine ve etkilerine göre farklı sonuçlar elde edildiği anlaşılmaktadır. Uzun dönemde toplam arz şoklarının GSMH üzerinde kalıcı etkileri olduğu, kısa dönemde ise toplam talep ve toplam arz şoklarının anlamlı etkileri olduğu yönünde bir görüş birliğine varılmıştır.⁹⁷

Ekonomik hayatta düzensiz dalgalanmalara neden olan faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler uyarıcı veya şok olarak ifade edilmektedir. Bu faktörler, arz ve talep kaynaklı olmaktadır. Bu faktörlerden bazıları stagflasyon, kamu açıklarındaki artışlar, arz şokları, artan dış borç yükü, savaşlar, isyanlar, olumsuz iklim koşulları, siyasi istikrarsızlık ve üretkenlik oranındaki düşüş olarak sayılabilmektedir.⁹⁸

Konjonktür dalgalarıyla ilgili yapılan çalışmalar sonucunda 6 özellik ortaya çıkarılmıştır. Bu özellikler şu şekilde sıralanmaktadır:

i) Konjonktür dalgaları devinimsel değildir. Konjonktür dalgaları düzenli ve öngörülebilir şekilde ortaya çıkmamaktadır. Dalgalar, hem süre hem de büyüklük olarak farklılıklar göstermektedir.

⁹⁶ Alkin, s.69

⁹⁷ Turan Koyuncu, s.71

⁹⁸ Aysel Önder, “Ekonomik Konjonktürün VAR Modelleri ile İncelenmesi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, 2013) s. 10

ii) Konjonktür dalgaları simetrik değildir. Gerileme ve kalkınma dönemlerinin süresi farklılaşmaktadır.

iii) Konjonktür dalgaları zamanla dramatik biçimde değişmemektedir.

iv) Büyük Buhran dönemindeki gerileme ve II. Dünya Savaşı dönemindeki kalkınma gözlenen diğer tüm gerileme ve kalkınmalardan daha başattır.

v) GSYİH'nın bileşenlerindeki değişimler GSYİH'da gözlemlenen değişimlerden çok farklıdır.

vi) Konjonktür dalgaları işgücü piyasasındaki büyük değişimlerle alakalıdır.

99

2.4. Ekonomik Konjonktürün Çeşitleri

Ekonomik konjonktürde dalgalanmalar genellikle devresel (konjonktürel), mevsimsel, tesadüfi, trend ve kısmi olmak üzere 5 başlıkta toplanmaktadır.

2.4.1. Devresel (Konjonktürel) Dalgalanmalar

Devresel dalgalanmalar, konjonktürel ya da iş çevrimi olarak da adlandırılabilir. Devresel dalgalanmalar, genellikle herhangi bir sektörde başlamakta ancak ardından tüm sektörlerle sirayet etmektedir. Dalgalanmaların içsel ve dışsal değişimlerden daha kolay etkilendiği için sanayi sektöründen kaynaklandığı kabul edilmektedir. Konjonktürel dalgalanmalar, ekonomik faaliyetlerin tümünde görülen, trend etrafındaki devamlı ve uzun süreli genişleme ve daralmalar şeklindeki değişimlerdir.¹⁰⁰ Konjonktürel dalgalanmalar sürekli. Bir ülkede doğan bu dalgalanmalar, diğer ülkelere de yayılabilmektedir. Büyük ülkeler krize girdiğinde diğer ülkeler de kısa süre içinde etkisi altına girmektedir.

⁹⁹ Ertuğrul Yıldırım, "Konjonktür Dalgalarının Uluslararası Bağlantısı: Türkiye ve Ticaret Ortakları Arasında Konjonktür Dalgalanmalarının Uyumunu", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi SBE, 2011), s.11

¹⁰⁰ Emine Fırat, "Konjonktür Teorileri Işığında Türkiye'deki İktisadi Dalgalanmalar", [Electronic Version], International Conference on Eurasian Economies, 2012, s.406, (27 Nisan 2019)

Tek yönlü konjonktürel dalgalanmalara '*monotonik dalgalanma*' adı verilmektedir. Konjonktür, bazen azalış, bazen artış gösteriyorsa buna '*çok yönlü dalgalanma*' denilmektedir. Dalgalanma, şiddeti açısından düzenlilik taşıyorsa bu '*periyodik dalgalanma*' şeklinde ifade edilmektedir.¹⁰¹

Konjonktürel dalgalanmalar, devreleri oluşturan ve birbirini takip ederek ilerleyen ekonomik hareketlerin, biri dip diğeri doruk olmak üzere iki nokta arasındaki dalgalanmalarıdır. Konjonktürel dalgalanmalar bir veya birkaç sektörü değil tüm ekonomiyi kapsayıp, düzenlilik içinde tekrarlanırlar.¹⁰²

Konjonktürel dalgalanmaların özellikleri ekonominin tamamına etki etmek, gerçekleşme süreleri farklı olsa da sürekli tekrar etmek, serbest piyasa ekonomilerinde görülmek olarak sıralanabilmektedir. Devresel dalgalanmaların ortalaması 8 yıl olmak üzere uzunluğu 2 ile 10 yıl arasında değişmektedir. Konjonktürel dalgalanmaların uzunluk ve sayıları ülkelere göre farklılaşmaktadır.¹⁰³

2.4.2. Mevsimsel Dalgalanmalar

Mevsimlerin değişimi ekonomide de dalgalanmalara yol açmaktadır. Bu dalgalanmalar her sene aynı şekilde tekrar eden ve sebepleri bilinen hareketlerdir. Mevsimlik dalgalanmalar, kuraklık, don, yağmur gibi mevsimsel olayların etkisi ile ortaya çıkan hareketler ve bir yıl içindeki tatil, izin gibi sosyal olaylarda meydana gelen dalgalanmalar ile açıklanmaktadır. Ekonomik faaliyetlerdeki değişimler bir yıl içerisinde periyodik veya döngüsel olarak görülür.¹⁰⁴

Örneğin tarım sektöründe yaz aylarında hasatlar yapılırken faaliyetler artar. Yaz aylarında canlı hayvan, meyve-sebze fiyatları düşmektedir. Sosyal davranışlara ise hafta sonu tatili, eğitim-öğretim yılı, resmi ve dini bayramlar örnek gösterilebilmektedir. Buna örnek olarak da bayramlarda, tatillerde seyahatlerin artması, yaz aylarında

¹⁰¹ Parasız, Bildirici, s.7

¹⁰² Parasız, "**Makro Ekonomi: Teori ve Politika**", 7. Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 1998, s.218

¹⁰³ Unay, s.50

¹⁰⁴ Fırat, s.407

kırtasiye satışlarının azalması gösterilebilmektedir. Mevsimlik dalgalanmaların etkileri daha çok yerel ve sektörelidir. Bu dalgalanmaların ekonomiyi bütünüyle etkileme güçleri düşüktür.¹⁰⁵

2.4.3. Tesadüfi Dalgalanmalar

Tesadüfi dalgalanmalar, olağandışı gerçekleşen, kuraklık, don, sel, deprem, ya da sosyal ve politik istikrarsızlıkların ekonomik faaliyetlerde yaptığı dalgalanmalardır.¹⁰⁶ Herhangi bir düzene uymayan dalgalanmalara tesadüfi dalgalanmalar denilmektedir. Bu dalgalanmaların çapraşık ve tesadüfi sebepleri bulunmaktadır. Deprem, yanardağ patlamaları, sel gibi tahmin edilemeyen doğa olayları ile isyan, savaş, grev gibi toplumsal olaylar da bu dalgalanmaya neden olmaktadır.¹⁰⁷ Ekonomik faaliyetlerin dışında oluşan doğal ve sosyal olayların birbiriyle bağlantıları bulunmamaktadır. Bu dalgalanmaların etkileri gecikmeli olarak ölçülebilmektedir.¹⁰⁸

2.4.4. Trend

20-30 yıl gibi uzun zaman periyotlarında meydana gelen dalgalanmalar *trend* ya da *seküler hareketler* olarak ifade edilmektedir. Ekonomideki diğer dalgalanmaların şiddeti ve yönü trendi belirtmektedir. Uzun süreli bu dalgalanmalar, 4 konjonktür devresi içinde gerçekleşmektedir.¹⁰⁹

Uzun dönemde gözlemlenen değişkenin zamana göre artma veya azalma yönünde gösterdiği genel eğilime *trend* denilmektedir. İktisadi zaman serilerindeki trend ise ekonominin bütününde veya bir bölümünde yıllar itibariyle ortaya çıkan sürekli hareketi ifade etmektedir. Bu hareketler uzun dönemde, nüfusun nicelik ve nitelik yönünden gelişmesi, sermaye birikiminin artması, teknolojik gelişme gibi

¹⁰⁵ Unay, s.51

¹⁰⁶ Fırat, s.407

¹⁰⁷ Unay, s.51

¹⁰⁸ Keskingöz, s.12

¹⁰⁹ Parasız, Bildirici, s.6

büyümeyi belirleyen faktörlerin değişimiyle ortaya çıkmaktadır. Trend artış veya azalış biçiminde olabileceği gibi eğrisel veya doğrusal biçimde de olabilir.¹¹⁰

2.4.5. Kısmi Dalgalanmalar

Kısmi dalgalanmalar genel değildir, sadece bir bölgeyi ya da bir sektörü etkilemektedir. Bu dalgalanmalar genellikle modaya göre üretimi, ticareti ve tüketimi değişen kısa ömürlü ürün pazarlarında görülmektedir. Bu dalgalanmaların 18-20 ay gibi bir uzunluğa sahip oldukları saptanmıştır. Bu dalgalanmalar, etkileri yönünden ikinci derecede öneme sahiptirler.¹¹¹

2.5. Ekonomik Konjonktürün Teorik Boyutu

Dalgalanmaların sebeplerini açıklayan konjonktür teorileri iklimden tasarrufa, üretimden tüketime, yatırımdan modern teorilere kadar çeşitlilik göstermektedir. Ancak bu çalışmada konjonktür teorileri ‘konjonktörü iktisat dışı nedenlerle açıklayan teoriler’ ve ‘iktisadi nedenlerle açıklayan teoriler’ olarak iki ana grupta özetle incelenmiştir.

2.5.1. Konjonktörü İktisat Dışı Nedenlerle Açıklayan Teoriler

Konjonktür dalgalanmalarını yağışlar, güneş lekeleri, psikolojik etkenler gibi iktisat dışı nedenlerle açıklamaya çalışanlar da olmuştur. Bu teorilere, Moore’un yağışlarla, Jevons’un güneş lekeleriyle, Pigou’nun psikolojik etkenlerle ilgili teorileri örnek gösterilebilmektedir. Dalgalanmaları ekonomik nedenlerle açıklayanlara göre bu görüşler yanlış kabul edilmez ancak bu teoriler dalgalanmaların gerçek nedenini değil onların şiddetini ve boyutunu etkileyen faktörleri ortaya koymuştur.¹¹²

Hava koşulları, psikolojik nedenler ve yenilikler gibi faktörlerle açıklanan dışsal teoriler bu grupta sayılabilir. Tarımsal teorilere Jevons ve Moore’un çalışmaları örnek gösterilebilir. Jevons, güneşte oluşan lekelerin bazı dönemlerde tarımsal üretimde

¹¹⁰ Yıldırım, s.9

¹¹¹ Unay, s.53

¹¹² Alkin, s.69

bolluk ya da kıtlık yaratabileceğini ifade etmiştir. Moore da Venüs'ün hareketlerine göre yağmur miktarı ile üretim ve fiyatlar arasında bağlantı kurmuştur.¹¹³

Psikolojik teorilere Pareto, Tarde, Spiethof'un teorileri örnek gösterilebilir. Pareto, bunalımların nedeni olarak insanı ve insan kalbini göstermiştir. Pareto'ya göre ekonomi düzelse bile psikolojik durumlar ortadan kalkamayacağından dalgalanmalar kaybolmaz. Tarde ise toplumsal psikolojinin etkisine dikkat çekmiş, ortak davranışların yayılması ve değişim ihtiyacının ekonomik dalgalanmalarda etkili olduğunu ifade etmiştir. Spiethof da kötümserliğin talebi azaltacağını, bunun da ekonomik bunalımın şiddetini yükselteceğini belirtmiştir.¹¹⁴

Yeniliklerle ilgili teoriler arasında ise Schumpeter'in yenilik teorisi yer almaktadır. Schumpeter, teknik yenilikler ve müteşebbis üzerine yoğunlaşmıştır. Ekonomik büyüme olmadan dalgalanmaların doğmasına olanak olmadığını savunmaktadır. Ona göre, teknik yenilikler canlanma ve refaha neden olduktan sonra yeniden durgunluk ortaya çıkar.¹¹⁵

2.5.2. Konjonktürü İktisadi Nedenlerle Açıklayan Teoriler

Konjonktürel dalgalanmaları ekonomik sistemin içindeki ögelere dayandırarak açıklayan teoriler 'içsel konjonktür teorileri' olarak adlandırılmaktadır. Bu teorileri, parasal teoriler, eksik tüketim teorileri, yatırımla ilgili teoriler, stoklarla ilgili teoriler ve Keynesgil teorileri olarak sınıflandırmak mümkündür.

i) Eksik veya aşırı üretim teorileri

Bu teorileri kısaca inceleyecek olursak, konjonktür teorilerinin başında eksik veya aşırı üretim teorileri gelmektedir. Bu teoride, sanayileşmiş ülkelerde, tüketime yapılan harcamaların üretim artışına ayak uyduramayışının daralmalara ve işsizliğin

¹¹³ Unay, s.119

¹¹⁴ Unay, s.124-125

¹¹⁵ Unay, s.132-137

artmasına sebep olacağı savunulmaktadır. ¹¹⁶ Başlangıçta Lord Landerdale, Maltus ve Sismondi eksik tüketim teorilerini ortaya atmış daha sonra Hobson, Foster ve Lederer bu teoriye daha bilimsel nitelik kazandırmıştır. Son olarak da Keynes bu teoriyi güçlendirmiştir. ¹¹⁷ Eksik tüketim aşırı üretim teorisi, konjonktür dalgalanmalarının tamamını açıklamamaktadır. Bu teori üzerine çalışan tüm iktisatçıların birleştiği görüş, tüketim malları için ayrılan gelirlerin dengesizliğidir. ¹¹⁸

ii) Aşırı yatırım teorileri

Bazı isimler de dalgalanmaları, aşırı yatırım teorileri ile ifade etmişlerdir. Bu teoriye göre, yatırılabilir fonların artışı belirli bir noktaya kadar ekonomik yaşamı genişletmektedir. Ancak ekonomi bu fon artışını karşılayamaz noktaya gelirken, son aşamalarda faiz oranları da hızlı bir şekilde yükselmektedir. Böylece önce yatırım malı üreten sanayilerde sonra da ekonominin diğer kesimlerinde daralma başlamaktadır. ¹¹⁹ Hayek, Cassel, Aftalion, Mises, Spiethoff bu teori üzerinde çalışmışlardır. Bu teori, üretim malları sanayinin, tüketim malları sanayine göre dalgalanmalardan daha fazla etkilendiklerini savunmaktadır. ¹²⁰ Teoriye göre, yatırımların artmasıyla üretim artışı birbirine paralel değildir. Üretim, yatırımları gecikmeli olarak takip eder. Bu da ekonomide olumsuz koşullar doğurabilir. ¹²¹

iii) Parasal konjonktür teorileri

Konjonktür teorilerini açıklarken parayı bunlardan ayırmak mümkün değildir. Bazı iktisatçılara göre, para olmasaydı ne ekonomik dalgalanmalar ne de ekonomik bunalımlar yaşanacaktı. ¹²²

¹¹⁶ Alkin, s.69

¹¹⁷ Unay, s.147

¹¹⁸ Parasız, Bildirici s.167

¹¹⁹ Alkin, s.70

¹²⁰ Parasız, Bildirici, s.176

¹²¹ Unay, s.153

¹²² Unay, s.139

Parasal konjonktür teorilerine göre, ekonomik dalgalanmaların esas nedeni para arzındaki dalgalanmalardır. Parasal büyümedeki hızlanma genişlemeye, parasal büyümedeki yavaşlama resesyona geçici olarak neden olmaktadır. Parasal büyümenin kaynağını Merkez Bankası'nın para politikası eylemleri belirlemektedir. Parasal büyümeye bağlı olarak ekonomideki reel para miktarı ve reel para ankesleri artar, faiz oranları ve döviz kuru düşer. Finansal piyasalarda meydana gelen hareketlilik diğer piyasaları da etkileyerek, tüketim harcamalarının, yatırım talebinin ve ihracatın artmasına neden olur. Parasal büyümedeki artış toplam talebi arttırarak ekonomik genişlemeye neden olacaktır. Bu durumun tersi yani parasal büyüme oranındaki bir düşme, resesyona neden olacaktır.¹²³

Parasal aşırı yatırım teorileri ise parasal bir görünüşe sahip olsa da konjonktürel dalgalanmaları tüketim malları-yatırım malları, arz-talep dengeleri arasındaki ilişki ile ifade etmeye çalışmaktadır. Bu teorilere göre, faizlerde denge halinde tüketimde yatırımlar aleyhine veya yatırımlarda tüketim aleyhine bir değişiklik olma ihtimali kendi kendine ortaya çıkmamaktadır. Bu dengeyi, para arzındaki değişimler tasarruf-yatırım ilişkileri aracılığıyla bozabilmektedir.¹²⁴

iv) Keynesyen teoriler

John Maynard Keynes, 1936'da yayınlanan *'Theorie Generale de l'Emploi del'interet et de la monnaie'* (İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi) adlı eseriyle iktisat politikaları üzerinde çok önemli bir etki yaratmıştır. Bu eserin ardından Keynes'in konjonktürel dalgalanmaların reçetesini bulan ve toplumları ekonomik bunalımlardan kurtaracak bilim insanı olduğu kabul görmüştür. 1936'da Keynesyen devrimi ortaya çıkaran iki önemli faktör bulunmaktadır. Bunlardan ilki o dönemde ekonomik olaylarda görülen beklenmedik hareketlerdir. İkincisi de Keynes'den önce ortaya atılan öncü fikir ve düşüncelerdir. Keynes, milli gelir ve istihdam düzeyini

¹²³ Firat, s.409

¹²⁴ Alkin, s.70

belirleyen faktörleri ortaya koymaktadır. Keynes'e göre, milli gelir ve ona bağlı olarak yükselip alçalan istihdam oranı, mevcut efektif talep miktarına bağlıdır. ¹²⁵

Keynes'in bu teorisinin ardından 1940'tan itibaren 'Keynesgil' adı altında birçok teori ortaya atılmıştır. Bunlar, Keynesgil dengesizlik, post ve köktenci Keynesgil yaklaşımlardır. Bununla birlikte ücret ve fiyat yapışıklıklarını inceleyen Yeni Keynesgil'ler de ortaya çıkmıştır. Bunların dışında çağdaş yaklaşımlar olarak Monetarist Konjonktür Teorisi, Yeni Keynesyen Konjonktür Teorisi, AD-AS Modeli, Yeni Klasik İktisat, Reel Konjonktür Teorileri yaklaşımları da bulunmaktadır.

19. ve 20. yüzyılda klasik ve neoklasik iktisatçılar, ekonomik konjonktürü ekonomik sistemin dışında kalan faktörlerle açıklamışlardır. Ancak kapitalist sistemi eleştiren iktisatçılar ve Karl Marx, ekonomik bunalımların kapitalist sistemin iç dinamiklerinden kaynaklandığını savunmuşlardır. Keynesyen devrim sayesinde konjonktürel dalgalanmalar yeniden ele alınmış ve yeni teoriler ortaya konulmuştur. Keynesyen devrime kadar ekonomik dalgalanmaları açıklamak için iyimserlik, kötümserlik dalgaları, tarımsal üretim, yenilikler, kredi ve para hacmi, yatırımlar gibi öğeler kullanılmıştır. Keynes ise konjonktürel dalgalanmaları ortaya çıkaran ana gücün tüketim ve yatırımdan oluşan toplam talebin olduğunu savunmuştur. Keynes'i takip eden iktisatçılar, onun gösterdiği yolda ilerleyerek yatırımlara, çarpana ve hızlandırana önem vermişlerdir. 1960'tan sonra ise Monetaristler, dalgalanmaları para arzındaki farklılıkla açıklamışlardır. Kurulan teorilerin hangisinin geçerli olduğu saptanamamıştır. Ayrıca her dalgalanmanın nedeninin aynı olması gerekmemektedir. Bu nedenle tüm teoriler için ne tamamen doğru ne de tamamen yanlış yorumu yapılabilmektedir. ¹²⁶

2.6. Ekonomik Konjonktürün Belirlenmesi

Ekonomilerin şu andaki yapısı ve yaşadığı sorunları, tarihe bağlı olarak açıklanabilir. Ekonomik konjonktürün incelenmesi için iki temel yöntem bulunmaktadır. Bunlardan birincisi ekonomiyi toplumsal gelişmelerle birlikte ele almak,

¹²⁵ Unay, s.162-163

¹²⁶ Unay, 217-218

ikincisi de tüm bunları tarihsel gelişim süreç içinde ele almaktır. Ülkede yapılan yasal ve kurumsal düzenlemeler, yurtdışındaki etkileşim halinde olunan ülkelerdeki durum, ekonomik yapıya ve bu yapının evrimine etkili olmaktadır. Ekonomik konjonktürün tarihsel süreç içinde çözümlenmesi gerektiği görüşü, sayısal veriler ve değişimlerin niteliksel yönleri gibi bazı sorunları meydana getirmektedir. Veriler veya istatistikler ekonomik yapının anlaşılmasının temelidir. Bu verileri üretmek devletin esas görevidir. Ancak sadece sayısal verilerle ekonomi incelenemez. Ekonomik ve toplumsal gelişmenin nedensellik ilişkileri belirlenmelidir.¹²⁷

2.6.1. Ekonomik Konjonktürde Kurumların Rolü

Ekonomide karar alıcılar olarak ekonominin aktörleri bulunmaktadır. Bu aktörler, hane halklarını oluşturan kişiler, firmaların sahipleri ya da yöneticileri, devleti yönetenler ve dış dünyada yaşayıp aldıkları kararlarla ülke ekonomisi üzerinde etkili olan yabancılardır.

- i) **Hane halkı:** Ekonomide çalışan ya da emekli olanlar bu kesimi ifade etmektedir. Hane halkları genelde emeklerini firmalara, kamu kesimine ya da yabancı yatırımcılara satarak gelir elde eden kesim olarak kabul görmektedir.
- ii) **Firmalar:** Reel kesim kuruluşları, bankalar, üretim yapan firmalar bu kesimi oluşturur. Firmalar, istihdam ederek mal-hizmet üretimini gerçekleştiren kuruluşlardır.
- iii) **Kamu kesimi:** Hükümet, kamu iktisadi kuruluşları, belediyeler gibi tüzel kişileri ifade etmektedir. Bu kesim, makro ekonomik açıdan harcama yapan, gelir toplayan ve aldıkları kararlar ve uygulamalarıyla ekonomiyle ilgili faaliyette bulunan kurumlardır.

¹²⁷ Yakup Kepenek, “Türkiye Ekonomisi”, 25. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2012, s.1-2

- iv) **Dış dünya:** Ülkenin dışındaki dünyayı ifade etmektedir. Kamu, firmalar ve hane halkları mal ve hizmet almak için dış dünya ile ilişki içindedirler.

128

Ekonomideki gerçekleştirmeler bu aktörlerin kararlarına göre şekillenmektedir. Örneğin devleti yönetenler, harcamalarını artırırlarsa daha fazla vergi almaları gerekir bu da ekonomideki canlılığı azaltmaktadır. Başka bir örneğe bakacak olursak firma sahipleri yatırımlarını artırırlarsa istihdam artar bu da ekonomik büyümeyi beraberinde getirmektedir. Hane halklarının harcamaları da piyasadaki canlılığı etkilemektedir. Örneğin 1999 Marmara Depremi sonrasında depremin devam edeceğine ilişkin bulgular, uzun süre konut satışlarını yavaşlatmıştır. Bu nedenle ekonomide aktörlerin beklentileri ve tutumları ekonomik konjonktürü fazlasıyla etkilemektedir. ¹²⁹

2.6.2. Ekonomik Konjonktürün Ekonomik Göstergeleri

Ekonomik konjonktürü belirlemek ya da tahmin etmek için bazı verileri ya da olayları sürekli olarak gözlemlemek gerekmektedir. Bunun için de konjonktür kurumları vardır. Bu fikir ilk defa Clement Juglar tarafından Fransa’da ileri sürülmüştür. Ekonomik faaliyetlerin doğru izlenebilmesi için istatistiki bilgilere gereksinim duyulmaktadır. Kamu otoritesinin sunduğu doğru veriler, konjonktürün belirlenmesinde büyük fayda sağlamaktadır. Bu nedenle birçok ülkede konjonktür incelemesi yapan kurumlar görev almaktadır. ¹³⁰

Bu kurumlar bazı değişkenleri düzenli olarak takip etmektedirler. Örneğin ABD’de 2 bin 500’den fazla değişken takip edilirken bunlardan dış dünyada da en çok takip edilenleri işsizlik oranıdır. Türkiye’de ise ekonomik konjonktürün belirlenmesinde rol oynayan göstergeler arasında büyüme, işsizlik, enflasyon, ödemeler dengesi,

¹²⁸ Eğilmez, s.25-26

¹²⁹ Eğilmez, s. 42-43

¹³⁰ Unay, s.20

yatırımlar, devlet borçları, para arzı, faiz haddi, bütçe açığı, döviz rezervleri ve sanayi imalat kapasiteleri sayılmaktadır.¹³¹

Ekonomik göstergelerin hazırlanmasında üç önemli faktör bulunmaktadır:

- i) **Hız:** Ekonomik göstergelerin hızlı bir şekilde hazırlanıp yayınlanması analizi ve tahmini kolaylaştırmaktadır. Bu da müdahalenin zamanında yapılmasını sağlamaktadır.
- ii) **Sadelik:** Açıklanan göstergelerin herkesin anlayacağı sadelikte olması gerekmektedir. Bu da verilerin analizini ve yorumunu kolaylaştırmaktadır.
- iii) **Açıklık:** Yayınlanan verilerin grafik, rakam ve şekil yığını olarak değil açıkça verilmesi gerekmektedir.¹³²

2.6.3. Ekonomik Konjonktürün Sosyal Göstergeleri

Ekonomik konjonktür incelenirken yalnızca sayısal veriler değil sosyal olgular da ele alınmaktadır. Sosyal bir bilim olan ekonomiyi, toplumsal olaylardan bağımsız incelemek yanıltıcı sonuçlar oluşturabilmektedir. Tam bir analiz yapılabilmesi için ekonomik göstergelerin yanı sıra sosyal göstergelerin de ele alınması gerekmektedir.¹³³

Ekonomik konjonktür analizinde sosyal göstergeler şu şekilde sıralanmaktadır:

- i) **Nüfus:** Konjonktürün canlanma ve refah dönemlerinde nüfus hareketleri gözlemlenir. Emek arzı, daha iyi ücret ve imkan beklentisiyle, ekonomik faaliyetin daha yüksek olduğu bölgelere yönelmektedir. Duraklama ve bunalım dönemlerinde ise nüfus hareketleri azalmaktadır.
- ii) **Olaylar:** Savaşlar, seçimler, önemli değişiklikler ekonomiyi yakından ilgilendirmekte ve etkilemektedir.

¹³¹ Unay, s.22-25

¹³² Unay, 25

¹³³ Yalçın Pamuk, "Devresel Dalgalanma Teorilerinin Analizi ve Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir Uygulama", (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), Kayseri, 2002, s.48

- iii) **Kanunlar:** Yeni çıkarılan kanunlar, tebliğler ve kararnameler ekonomik konjonktürü etkilemektedir.
- iv) **Bilgi:** Nesnel ve tarafsız bilgiler, konjonktürel analizde, ileriye tahmin etmek açısından değerlendirilmelidir.
- v) **Tasarımlar:** Dünya çapında yeni bir planın hazırlanması, uygulanması veya sona ermesi, konjonktürün gelişimi açısından önem taşımaktadır.¹³⁴

2.7. Dünyada Ekonomik Konjonktür

Ekonomik krizler, finans ve para piyasalarının var olduğu günden bu yana vardır, yeni bir şey değildir. Dünya tarihindeki ilk krizler savaşlarda meydana gelen bütçe açıklarının kapatılması için para ayarlarının düşürülmesi sonucunda meydana gelmiştir. Finansal krizler, yüzyıllarca hüküm sürmüş ve birçok ülkeye yayılmıştır. Ekonomik krizler farklı farklı türde olabilir. Bunların arasında devlet borçlarının ödenememesi sonucunda ortaya çıkan krizler, 2000’li yıllarda görülen bankacılık krizleri, 90’lı yıllarda görülen döviz krizleri ve yüksek enflasyon krizleri sayılabilir.¹³⁵ Bu başlık altında 800 yıllık tarih kesitinde dünyada görülen ve tüm küresel ekonomiyi etkileyen krizler incelenip, dünyadaki ekonomik konjonktür hakkında bilgi verilmiştir.

2.7.1. 1929 Büyük Ekonomik Buhranı

1919 yılında sona eren Birinci Dünya Savaşı’nın ardından 1939 yılında başlayan İkinci Dünya Savaşı’na kadar geçen 20 yıllık sürede dünya ekonomisi hem gelişme hem de çöküntü dönemlerinden geçmiştir. Savaşın sonlanmasının ardından 3 yıllık dönem gelişme dönemi olarak geçilmiş, 1921 yılında talebin azalması ve fiyatların gerilemesiyle savaş sonrası ilk buhran yaşanmıştır. 1922-1925 arasında tekrar bir canlanma görülmüş, 1926-1927 yıllarında bazı ülkeler resesyon yaşasa da dünya

¹³⁴ Unay, s.25

¹³⁵ Carmen Reinhart, Kenneth Rogoff, “Finansal Çılgınlığın 800 Yıllık Tarihi: Bu Defa Farklı”, Levent Konyar (çev.), 1.Baskı, İstanbul: NTV Yayınları, 2010, s.28

ekonomisi gelişme (boom) dönemi geçirmiştir. Dünya buhranı, 1929 yılında tahmin edilemeyen bir dönemde ortaya çıkmıştır. ¹³⁶

24 Ekim 1929'da (Kara Perşembe) küresel borsa çöküşü, Büyük Buhran'ın başlangıcını işaret etmiştir. Küresel deflasyon faiz haddini yukarı çekerken, ekonomik daralma da kamu kaynaklarına sekte vurmuştur. Bu olayları, tarihte görülen en büyük borç ödeyememe dalgaları izlemiştir. ¹³⁷

Büyük Buhran, New York Borsası'nda yaşanan spekülasyonun sonucunda doğan panikle başlamıştır. 1929 yılında üretim ve kârlar artmış, bu durum borsada spekülasyonu teşvik etmiştir. Borsa spekülasyonu da kredi spekülasyonunu doğurmuştur. Yani, borsa spekülatörlerinin verdiği borç bu dönemde yüzde 900 artmıştır. ¹³⁸

ABD'de doğan bu bunalım, hızla diğer ülkelere de yayılmıştır. Çünkü ABD o dönemde dünya üretiminin yüzde 45'ini karşılıyordu ve ABD'de üretimin azalması, dış ticareti de sekteye uğratmıştı. Bu durumdan en çok etkilenen ülkelerden biri de Almanya olmuştur. Özellikle sermaye piyasalarında etkili olan bu bunalım, sosyal hayatı da oldukça etkilemiştir. Boşanmalar artarken, birçok iş adamı arkalarında mektuplar bırakarak intihar etmiştir. ¹³⁹

2.7.2. 1970-1980 Petrol Krizi

Enerji endüstrisindeki talep artışının petrole yansısıyla dünyada petrol talebi 5.5 katına çıkmış, kömürden daha avantajlı bir enerji kaynağı olması nedeniyle enerji kaynağı olarak petrol tercih edilmiştir. Petrol üretimi, 1900'lü yılların başında yıllık 20 milyon ton iken, 1974 yılında 2.8 milyar tona yükselmiştir. Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) bu dönemde petrolün varil fiyatını 9 dolara kadar çıkarmıştır. ¹⁴⁰

¹³⁶ İlhan Tekeli, Selim İlkin, "1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları", 1. Baskı, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2009, s.3

¹³⁷ Reinhart, Rogoff, s.66

¹³⁸ Parasız, Bildirici, s.80 ve Unay, s.66

¹³⁹ Unay, s.68-69

¹⁴⁰ Keskingöz, s.31

ABD'nin 1970'lerin başında doları dalgalı kura bıraktığını açıklamasının ardından dolara endeksli olan petrol fiyatlarında düşüş meydana gelmiştir. Bu da petrol ihraç eden ülkelerin kazancını azaltmıştır. Bunun üzerine Petrol İhraç Eden Ülkeler (OPEC), petrol fiyatlarını altına endekslemiş ve üretimi kısmıştır.¹⁴¹ Bunun sonucunda, petrol fiyatları artmış ve petrol ithalatçısı ülkelerin faturaları artmıştır. Bu artış bu enflasyonu doğurmuştur ve petrol fiyatlarının artışıyla kriz başlamıştır.¹⁴²

İkinci petrol krizi ise siyasi niteliklidir. 1973 yılında başlayan Arap-İsrail Savaşı'nda birçok ülkenin İsrail'e destek vermesi üzerine OPEC, bu ülkelere karşı petrol ambargosu uygulamaya başlamıştır. Bu durum hem petrol sıkıntısına sebep olmuş hem de piyasaları sarsmıştır. Mart 1974'e kadar devam eden ambargo nedeniyle, petrol ithal eden ülkelerin tamamı bu krizlerden etkilenmiştir. Petrol satan Arap ülkeleri için bu kriz bir kalkınma hamlesine dönüşmüş ve Arap ülkeleri artan gelirlerini kalkınmanın finansmanı için harcamışlardır. 1978 yılına gelindiğinde ise üçüncü bir petrol krizi başlamıştır. Irak'ın İran'a savaş açması üzerine üçüncü petrol krizi doğmuştur.¹⁴³

2.7.3. 1994 Meksika Krizi

1980'li yıllarda Meksika'da mevduat ve kredi faizleri serbest bırakılmıştır. Ancak faizlerin yükselişinin küresel mal fiyatlarındaki gerilemeyle bütünleşmesi, Ağustos 1983'te Meksika'nın borcunu ödeyemez duruma düşmesini hızlandırmıştır. Kısa süre sonra Brezilya, Arjantin, Nijerya ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere de borçlar ödenemez duruma gelmiştir.¹⁴⁴

Meksika, yaşanan bu borç krizinin ardından reformlara giderek, uluslararası sermayenin de dikkatini çekmiştir. Ancak 1994'te ABD'de faiz oranları artınca sermaye o yöne yönelmiş, bu sırada Meksika'da siyasi istikrarsızlık da başlamıştır. 1994'te alınan kararlar iyi bir performans sağlasa da sanayide yapısal reformlar hayata

¹⁴¹ Hakan Ay, Öznur Uçar, "Üç Küresel Krizin Ekonomik Analizi", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Dergisi içinde (11-32), Vol.17, No.1, 2015, s.16

¹⁴² Keskingöz, s.32

¹⁴³ Ay, Uçar, s. 17

¹⁴⁴ Reinhart, Rogoff s.68

geçirilememiştir. ¹⁴⁵ Meksika, 1994'te yürürlüğe giren Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) nedeniyle risk taşıyor gibi gözüktü de 1990'larda kredilerde yaşanan canlılık Meksika'nın 1994 kriziyle son bulmuştur. ¹⁴⁶ Yaşanan bu krizin etkilerini azaltmak için Meksika, yaşanan devalüasyonun enflasyonist etkilerini en aza indirmek ve yatırımcıların güvenini tekrar kazanmak için IMF ve ABD ile toplam 37 milyar dolarlık yardım anlaşması imzalamıştır. ¹⁴⁷

Meksika'nın ardından dünya ekonomisinde borç krizleri devam etmiş önce Brezilya ardından da Arjantin borç krizi yaşamıştır.

2.7.4. 1997 Asya Mali Krizi

Japonya ve Çin ile Güney Kore, Hong Kong, Tayvan ve Singapur'dan oluşan 4 kaplanlar 90'lı yıllarda hızlı ve saldırgan bir ekonomik büyüme göstermiştir. Bu kaplanlara daha sonra Malezya, Endonezya ve Tayland da katılmıştır. ¹⁴⁸

Para birimlerinin dolara sabitlenmesi, Asya'yı savunmasız bırakmıştı ve 1997'de kriz tam da bu sebepten ortaya çıkmıştı. Hükümetlerin para birimlerini desteklemek için yaptığı hamleler de başarısız olunca döviz kuruna yapılan müdahalelerden zarar görülmüştü. Tayland ve Endonezya, diğer ülkelerle birlikte IMF'in kurtarma paketlerine başvurmuş ancak bu önlemler de para birimlerindeki kayıpların üstesinden gelememiştir. ¹⁴⁹

Bu krizin en önemli özelliği bir ülkede başlayarak kısa sürede bölgesel bir kriz haline dönüşmesidir. Aynı zamanda bulaşıcılık etkisinin de görüldüğü ilk krizdir. Ülkeye gelen yabancı sermayenin verimli alanlara yönlendirilmesinde yaşanan zorluk, kısa vadeli

¹⁴⁵ Parasız, Bildirici s.91-93

¹⁴⁶ Reinhart, Rogoff, s.70

¹⁴⁷ Keskingöz, s.34

¹⁴⁸ Parasız, Bildirici, s.102

¹⁴⁹ Reinhart, Rogoff, s.68-69

borçlardaki artış, tutarsız makro ekonomik politikalar ve döviz kuru politikaları krizin çıkmasına neden olmuştur.¹⁵⁰

Asya'da kriz şirket iflasları ile başlarken, ihracatın azalması bu bölgede kriz çıkmasının ana sebebiydi. Asya'da yaşanan devalüasyonlar, ülke mallarını ucuzlatınca diğer ülkeler uluslararası piyasada Asya ülkeleriyle rekabet edemez noktaya gelmiştir. Asya'daki kriz 1997'de dünya üretiminin yüzde 8 azalmasına neden olmuştur.¹⁵¹

2.7.5. 1998 Rusya Krizi

Asya'da başlayan kriz, 1998 yılında Rusya'ya da sıçramıştır. Rusya, faiz oranlarını arttırmak zorunda kalsa da rubledeki kaybı durduramamıştır. Dış borçlarını ödeyemeyeceğini açıklayan Rusya, moratoryum (borçları yasayla ertelemek) ilan etmiştir.

Petrol fiyatlarının yüzde 30 oranında düşmesi ihracat gelirlerini olumsuz etkilemiştir. Aşırı borç yükü, kamu açıkları ve ödenemeyen maaş ve ücretler ülkeyi mali açıdan bir çıkmaza sokmuştur. Ülkedeki açıklar, para basımı ile finanse edilememiştir.¹⁵² Rusya'daki bu kriz 1998'de küçülmeye neden olurken 1999'da yeniden büyüme görülmüştür. Krizden sonra IMF paketleri Rusya'da uygulanmıştır.¹⁵³

2.7.6. 2008 Küresel Ekonomik Kriz

2000'li yıllarda ABD'de konut fiyatları ikiye katlanmış ve hisse senedi fiyatları yükselmiştir. Bunlar dışarıdan alınan rekor borç ile sağlanmıştır. ABD'nin gelişmekte olan piyasalarda yaşananlara benzer bir finansal krizle karşı karşıya kalmayacağı düşünülen bir dönemde kriz patlak vermiştir.¹⁵⁴

¹⁵⁰ Asya Krizi, <https://www.paragaranti.com/detay-kutuphane-asya-krizi>, (28 Nisan 2019)

¹⁵¹ Unay, s.84-85

¹⁵² Keskingöz, s.39

¹⁵³ Unay, s.86

¹⁵⁴ Reinhart, Rogoff, s.70

Küresel ekonomik kriz, ABD’de konut fiyatlarındaki sürekli artışın, rekor dış ticaret ve cari işlemler açığından kaynaklanan ucuz yabancı sermaye girişinin ateşlediği gayrimenkul piyasasındaki balonda kök salmıştı. Mortgage Krizi olarak da bilinen bu kriz, 1929 Büyük Bunalımı’ndan sonra en ciddi finansal kriz olarak kabul edilmiştir. ¹⁵⁵

Bu karşılaştırma bazı ekonomistler tarafından doğru bulunsa da iki kriz arasında önemli farklar olduğu da ifade edilmiştir. Bu farkların en belirginini, son krizin 1929 buhranı kadar yıkıcı bir depresyona yol açmamasıdır. Bu krizin ‘Büyük Durgunluk’ olarak ifade edilmesi de 1929 buhranı kadar yıkıcı olmamasından kaynaklanmaktadır.

156

Bu krizden etkilenen ülkeler 2007’deki üretim seviyelerine 2013 yılında yaklaşabilmiştir. Gelişmekte olan ülkeler ise 2010 yılında yeniden küresel büyümeyi yakalamıştır. 2008 krizinin 1929 kadar ciddi bir bunalıma yol açmamasında merkez bankalarının finansal çöküşe izin vermemesi etkili olmuştur. ¹⁵⁷

ABD’deki gayrimenkul piyasasından başlayarak dünyaya yayılan küresel kriz, Euro Bölgesi’ne de yayılmıştır. Ekonomik krizin, bankacılık sektörünü temelden sarsması, bazı AB üyesi ülkelerinin oldukça yüksek borçları ile yan yana gelince büyük kriz ortaya çıkmıştır. Kriz hızla yayılarak hem ekonomide durgunluğu hem de işsizliği tetiklemiştir. AB liderleri ile maliye bakanları krizi sonlandırmak ve daha sağlıklı bir sistem oluşturabilmek için çok kez bir araya gelmiş, Avrupa Komisyonu ve Avrupa Merkez Bankası gibi kurumlar bir dizi tedbirleri müzakere etmiş ve sonuca bağlamıştır.

158

15 Eylül 2008’de dünyanın en büyük dördüncü yatırım bankası asırlık Lehman Brothers’ın iflasını açıklaması, krizin başlangıcının simgesi olmuştur. İlerleyen günlerde ABD’nin büyük finans kuruluşları ardı ardına iflasını açıklamıştır. Krizin temel sebebi ABD’deki emlak piyasasındaki aşırı büyüme olmuştur. Bankalar kendi

¹⁵⁵ Reinhart, Rogoff, s.268-269

¹⁵⁶ Thomas Piketty, “**Kapital**”, Hande Koçak (çev.), 1. Baskı, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2014, s. 508

¹⁵⁷ Piketty, s.509

¹⁵⁸ İktisadi Kalkınma Vakfı, “**Kriz Sözlüğü: 100 Kelimede Avrupa’nın Ekonomik Krizi**”, İstanbul: 2013, s.11

aralarında kredi vermeyi kesince likidite krizi oluşmuş ve kriz tüm dünyaya yayılmıştır. Bu sorun başta Avrupa olmak üzere tüm dünyayı etkilemiştir. Krizin Avrupa'ya sıçramasında ABD'li şirketlerin Avrupa'daki temsilciliklerinin kapanması ve binlerce Avrupalı'nın işsiz kalması etkili olmuştur.¹⁵⁹

Avrupa'da Euro Bölgesi 2009'da yüzde 4.1 küçülmeye tarihindeki en büyük daralmayı görmüştür. Yaşanan küresel kriz, AB ülkelerinde borç stokları ve kamu açıklarının ciddi boyutlarda artmasına neden olmuştur. Yunanistan'ın iflas noktasına gelmesinin ardından, İrlanda ve Portekiz de AB'den yardım talebinde bulunmuş ve IMF'nin de desteğiyle mali yardım programları uygulanmıştır. AB ülkelerinin hemen hemen tamamında tedbir paketleri uygulanmış ancak ekonomilerin buna verdiği yanıt her ülkede farklı olmuştur.¹⁶⁰

2008-2011 yılları arasında 4.5 trilyon Euro krizle mücadele için kullanılmıştır.. Bu ekonomik kriz, siyasi krizi de beraberinde getirmiş, kemer sıkma politikası uygulayan birçok hükümet devrilmiş, hatta bazı ülkeler uzun süre hükümete kalmıştır. İflasın eşiğine kadar sürüklenen Avrupa'da küçülme 2013'ün ilk üç ayına kadar sürmüş, Avrupa üst üste 6 çeyrek küçülmüştür.¹⁶¹

2.7.7. Günümüzde Dünya Ekonomisindeki Son Durum

Artan ticaret engelleri, daralan finansal koşullar, yüksek borçluluk oranları, yükselen ve gelişmekte olan ekonomilerde sermaye çıkışları ve devam eden jeopolitik gerilimlerin de etkisiyle küresel büyüme 2018 yılında bir miktar yavaşlamıştır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, Fed'in faiz artışları ve AB'nin varlık alım programının sonuna gelinmesiyle birlikte, finansal koşulların gittikçe daralması risk oluşturmaktadır. Gelişmekte olan ekonomilerin birçoğunun 10 yıl öncesine kıyasla daha yüksek düzeyde özel borç ve kamu borçlarının olması, bu ülkeleri daha savunmasız bırakmaktadır. IMF,

¹⁵⁹ İktisadi Kalkınma Vakfı, s.263-265

¹⁶⁰ Avrupa Komisyonu Ekonomik ve Mali Konular Genel Müdürlüğü, "Küresel Krizin AB Üyesi Ülke Ekonomilerine Etkileri ve Gelecek Döneme İlişkin Beklentiler", Ankara, 2011, s.1

¹⁶¹ İktisadi Kalkınma Vakfı, s.263-265

Ekim 2018’de küresel büyüme beklentilerini, dünyada artan riskler sebebiyle yüzde 3.9’dan yüzde 3.7’ye indirmiştir. ¹⁶²

Küresel ekonomide olumlu seyir devam ederken, ivme kaybı başlamıştır. 2018 yılında, ABD ve Çin arasındaki ticari gerilimler nedeniyle küresel ticaret hız kaybetmektedir. ABD tarafından yapılan gümrük vergisi tarife artışları ve karşı misillemeler ile artan ticari gerilim küresel ticaret üzerinde büyük bir belirsizlik yaratmaktadır. ¹⁶³

ABD’nin İran’a ağır ekonomik yaptırımlar uyguladığı kararname de 2018 yılında devreye alınmıştır. Bu kararnameye göre, ABD, İran’ın ABD doları, altın ve değerli metal, çelik ve kömür gibi ürünlerde uluslararası ticaretine ambargo getirmiştir. ABD yönetimi, havacılık ve otomotiv sektörlerinde İran’a destek verenlerin de yaptırımlarla karşılaşacağını bildirmiştir. Öte yandan 2018 yılı Ağustos ayında 70 doların altına düşen petrol fiyatları hızlı bir yükseliş trendine girmiştir. ¹⁶⁴

Son olarak, Statistics Times’ın açıkladığı verilere göre dünyada en gelişmiş ekonomi ABD olurken, onu Çin ve ardından Japonya takip etmiştir. Almanya ve İngiltere de ilk 5’i oluşturmuştur. ¹⁶⁵

2.8. Türkiye’de Ekonomik Konjonktür

Osmanlı İmparatorluğu’nun çökmesinin ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti, sanayileşme üzerine kurulu bir ekonomik gelişmeyi esas almıştır. Türkiye, Cumhuriyet’in kurulmasının ardından 1980 yılına kadar yerli üretime odaklanan bir ekonomik politika yürütmüştür. Yüksek faizle borçlanma, yüksek enflasyon ve siyasi istikrarsızlık 2000’li yıllara kadar sürmüştür. 1990 sonrasında yaşanan ekonomik krizler, IMF’nin istikrar paketleriyle aşılacak istenmiştir. Düşük faiz oranı, fiyat istikrarı ve yüksek büyüme oranlarıyla 2008 yılına kadar ekonomide istikrar yakalanmış, bu

¹⁶² Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, “Dünya Ekonomisindeki Son Gelişmeler Bülteni”, Ankara, 2018, s.3

¹⁶³ Hazine ve Maliye Bakanlığı, “Yıllık Ekonomik Rapor 2018” [Electronic Version], 28 Nisan 2018

¹⁶⁴ Cumhurbaşkanlığı Bülteni, s.7

¹⁶⁵ Statistics Times, <http://m.statisticstimes.com/economy/gdp-statistics-2019.php>, (7 Ocak 2019)

tarihten sonra 2010'dan itibaren gelen büyüme rekorları, günümüzde yerini küçülmeye bırakmaya başlamıştır. ¹⁶⁶

Bu kısımda, Türkiye ekonomisinin Osmanlı Devleti'nden itibaren günümüze kadar geçen sürede izlediği politikalar incelenmiştir.

2.8.1. Osmanlı Dönemi'nden Cumhuriyet Dönemine Geçiş

Cumhuriyet döneminde Türkiye ekonomisi, Osmanlı Devleti'nden devreden bir yapının uzantısı olarak oluşturulmuştur. Sanayisi çok fazla gelişmemiş, tarıma dayalı bir ekonomisi olan Osmanlı'da ticaret, bankacılık ve ulaştırma gibi kesimler daha çok azınlıkların egemenliğinde kalmıştır. Tarımsal üretim yerel halkta, sanayi üretimi azınlıkların elinde kalmıştır. Ekonomiyi düzenleyecek maliye politikalarından yoksun olan Osmanlı, kamu gelirlerinin çoğunluğunu tarımdan elde etmiştir. ¹⁶⁷

Kurtuluş Savaşı sonrasında Türkiye'ye geri kalmış bir tarım ve ilkel bir sanayi yapısı miras kalmıştır. Osmanlı Devleti'nde yarı sömürge ilişkileri, yabancılara verilen kapitülasyonlar ve imtiyazlar, azınlık tüccarların faaliyetleri ekonomik bağımsızlığın önünde engeldi. Bağımsızlığını kazanmak için Kurtuluş Savaşı'nda mücadele eden Türkiye'nin önünde Batı'ya karşı ekonomik bağımsızlık kazanması gereken bir dönem vardı. ¹⁶⁸

Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nın sonucu olarak Osmanlı'dan cumhuriyete geçilmiştir. Geçiş dönemi ve cumhuriyetin ilk 10 yılı, bir yapılanma dönemi olmuştur. Kurtuluş Savaşı esnasında düzenlenen Erzurum ve Sivas Kongreleri'nde ekonomik bağımsızlık vurgusu yapılmıştır. İlk adım ise 1923 yılında düzenlenen İzmir'deki Türkiye İktisat Kongresi'nde atılmıştır. ¹⁶⁹ Kurtuluş Savaşı'ndan sonra ekonominin alacağı biçim ve yön, Lozan Barış görüşmelerinin kesintiye uğradığı bir dönemde, Şubat 1923'te İzmir'de toplanan Türkiye İktisat Kongresi'nde temel

¹⁶⁶ Kepenek, s.563-567

¹⁶⁷ Kepenek, s.9-10

¹⁶⁸ Tekeli, ilkin, s.33

¹⁶⁹ Kepenek, 31-54

nitelikleriyle belirlenmiştir. Kongrede özel girişimciliğin canlandırılması ve bunun için kredi olanaklarının ve eğitim, ulaşım, haberleşme gibi altyapı ve teknik hizmetlerin hükümetçe sağlanması, gerekli yasal düzenlemelerin yapılması öngörülmüştür.¹⁷⁰

Lozan Konferansı ile bazı ülkelerin Türkiye ekonomisi üzerindeki kontrolleri kaldırılmış, Türkiye İktisat Kongresi'nde de ekonominin nasıl bir kurumsal yapı içinde gelişeceğine dair kararlar net bir şekil alınmıştır.¹⁷¹

Cumhuriyet döneminde ekonomide insana, yerli üretime, yatırıma ve kurumlaşmaya önem verilmiştir. Bu dönemde devlet kendisini her türlü toplumsal sınıfa karşı eşit mesafede tutmuştur. Bu dönemde ekonomi politikaları, en ileri teknolojik ve bilimsel gelişmelere dayandırılmıştır. Bu dönemde yerli malı kullanımı ön plana çıkarken, yönetimler tasarrufu özendirmeyi de amaçlamışlardır. Cumhuriyetin ilk 10 yılında kamu gelir ve giderleri eşitlenmeye çalışılmış, bunların denetimleri kesin kurallara bağlanmıştır.¹⁷²

2.8.2. 1929 Ekonomik Buhranında Türkiye Ekonomisi

1929 Büyük Buhran tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de etkisini göstermiştir. Lozan Antlaşması ile konulan gümrük tarifeleri 1929 yılında son bulacağı için ithalata getirebilecek sınırlama beklentileri ithalatta patlama yaratmıştır. Böylece dış ticaret dengesi eksi 48.8 milyon dolara yükselmiştir. Bu ortamda Türkiye Cumhuriyeti 1929 yılında ilk ekonomik krizini yaşamaya başlamıştır.¹⁷³

Türk Lirası'nın değer kaybını önlemek için 15 Haziran 1930'da Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası açılmış ve Türk Parasını Koruma Kanunu çıkarılmıştır. 25 Ağustos 1924'te de Türkiye İş Bankası kurulmuştur. Bu dönemde tarımsal üretimin artırılması için önemli önlemler alınmış, bazı yasal düzenlemeler ile kamu yardımlarına gidilmiştir. 1927 yılında tarımsal yapıyı belirlemek adına Tarım Sayımı yapılmıştır.

¹⁷⁰ Türkiye İktisat Kongresi: İzmir İktisat Kongresi-1923, https://www.ekodialog.com/Konular/iktisat_kongresi.html, (28 Nisan 2019)

¹⁷¹ Tekeli, ilkin, s.34

¹⁷² Kepenek, s.31-54

¹⁷³ Keskingöz, s.43

Ziraat Bankası yeniden düzenlenerek tarımsal krediler ön plana çıkarılmıştır. Cumhuriyetin ilk 10 yılında sanayi sektörü için de özendirme politikaları izlenerek, özel sanayinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Ancak 1929 Ekonomik Buhranı sanayi sektörünün gelişimini engellemiştir.¹⁷⁴

Ekonomik buhran, ekonomi politikalarında büyük değişikliklere neden olmuştur. Buhrana karşı bir takım önlemler almak için birçok kurum kurulmuştur. Bunlardan ilki Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti olmuştur. Ardından Ali İktisat Meclisi Haziran 1929'da ilk toplantısını yaparak, bir iktisadi program hazırlanmasına karar vermiştir. Ancak hazırlanan raporlar yeni koşulların ihtiyacını karşılamaktan uzak kalmıştır. Önlemlerden biri de 30 Mayıs 1929'da Türk parasını korumak için 'Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsaları Kanunu' çıkarılması olmuştur.¹⁷⁵ 1930 yılına gelindiğinde ise Sanayi Kongresi düzenlenmiştir. Öte yandan 1930'da hükümet tarafından Türkiye İktisadi Programı da hazırlanmıştır. 1930 yılının önemli gelişmelerinden bir diğeri de Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB) açılması olmuştur.¹⁷⁶

1929 ekonomik buhranı sırasındaki ekonomi politikası arayışları sonucunda 'sanayileşme politikası'na varılmıştır. 1930-1939 döneminde korumacı ve devletçi bir sanayi politikası uygulanmıştır. Bu dönemde devlet, müdahaleci olarak ekonomiye ağırlığını koymuştur.¹⁷⁷

2.8.3. İkinci Dünya Savaşı'ndan İtibaren Türkiye Ekonomisi

Türkiye, 1930 sonrasında uyguladığı devletçi sanayileşme politikalarından önemli sonuçlar elde etse de İkinci Dünya Savaşı yıllarında savaş ekonomisinin tüm olumsuzluklarından etkilenmiştir. Bu dönemde planlı gelişme gayretleri aksamış, ekonomik kaynakların çoğunluğu savunma için harcanmıştır. Hatta halk temel ihtiyaçlarını bile gideremez duruma gelmiştir. 1945 yılına kadar yaşanan bu kıtlığa Milli

¹⁷⁴ Kepenek, s.31-54

¹⁷⁵ Tekeli, ilkin, s.91-115

¹⁷⁶ Tekeli, ilkin, s.119-130

¹⁷⁷ Unay, s.88-89

Korunma Kanunu ile karşı konulmaya çalışılmış, halka bazı mallar karne ile dağıtılmıştır. ¹⁷⁸

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde ise yeni ekonomik politika oluşturmaya çalışmıştır. Bu dönemde dış etkenler de devreye girmiştir. Yeni devletçilik anlayışına göre, hükümetin özel girişimciliği desteklemesi ve planlı gelişme için önlemler alması gerekiyordu. 1948 İktisat Kongresi'nde ekonomi politikaları belgelere dönüştürüldü. Temmuz 1948'de imzalanan anlaşmayla Türkiye, Marshall Planı kapsamına alınmıştır. Dışarıdan alınan yalnızca bir ekonomi politikası değil yeni bir yaşam şekli olmuştur. Bu yıllarda yaşanan döviz bolluğu ithalatı kolaylaştırmış ve tüketimde patlama yaşanmıştır. ¹⁷⁹

Savaş sonrası sıkıntılarının giderilmesi ve dış yardımın artması ile Türk ekonomisi dinamik bir döneme girmiştir. 1950-1953 döneminde büyük canlılık ve bolluk yaşanmıştır. Milli gelirdeki sıçrama tarımsal üretimden kaynaklanmıştır. Ancak gittikçe hızlanan enflasyon ve ticarete darboğaz karşısında 1958'de istikrar programı devreye girmiş, Türk Lirası devalüasyona tabi tutulmuştur. Dış yardımlarla dış ticaret tıkanıklıkları giderilmiştir. Ancak bu istikrar politikaları uygulanırken, 1960'ta askeri ihtilal yaşanmıştır. Bu yıllar, iktisadi durgunluk yılları olmuştur. ¹⁸⁰

1960 yılından itibaren Türkiye ekonomide istikrar arayışlarını sürdürmüştür. 1963 yılından itibaren 5 yıllık kalkınma planları devreye alınmaya başlamıştır. Milli tasarrufu artırmak, yatırımları toplum yararına, gerektirdiği önceliklerle yöneltmek ve iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek üzere Birinci Beş Yıllık (1963 - 1967) Kalkınma Planı hazırlanmıştır. ¹⁸¹ Bu plan hem ekonomik hem de siyasi bir bunalımın arkasından hazırlanmıştır. Kararlı ve dengeli büyümeyi hedefleyen bu plan ekonominin yüzde 7 büyümesini amaçlamıştır. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı da 1968-1972 yıllarında devreye girmiştir. Bu planda, istihdam,

¹⁷⁸ Unay, s.89-90

¹⁷⁹ Kepenek, s.85-91

¹⁸⁰ Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), "Kalkınma Planı-Birinci 5 Yıl", Ankara, 1963, s.11

¹⁸¹ DPT, s.3

tasarrufların genişletilmesi, dışa bağımlılığın azaltılması gibi ekonominin diğer etkenleri ele alınmıştır. ¹⁸²

1970’li yıllara gelindiğinde dış ticaret açığı ve devalüasyonun yarattığı baskı nedeniyle IMF önerileri ile istikrar önlemleri alınmıştır. Bu istikrar önlemleri sayesinde ekonomide yeniden olumlu etkiler görülse de 1973’teki petrol krizi yeniden ekonomi üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. ¹⁸³ Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı ise 1973-1977 yıllarını kapsamıştır. Bu plan ile daha uzun vadeli bir gelişme stratejisi saptanmıştır. 1979-1983 yıllarını kapsayan Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı ise ağır ekonomik ve siyasal kriz nedeniyle bir yıl gecikmeyle 1979’da uygulamaya alınmıştır. Dördüncü plan, bunalımdan çıkışı, ekonominin kararlı bir noktaya gelmesini ve eş zamanlı ekonomik büyümeyi planlamıştır. ¹⁸⁴

Türkiye bu yıllarda hem ekonomik hem de siyasi bunalımları birlikte yaşamış, dış ödeme zorlukları ve döviz darboğazı bu dönemin sorunlu geçmesine neden olmuştur. 1954’ten itibaren Türkiye’nin üç önemli ekonomik sorunu dış açık, tasarruf açığı ve kamu açıkları olmuştur. ¹⁸⁵

2.8.4. 24 Ocak 1980 Kararları

1970’lerin ortalarında yükselen petrol fiyatları, döviz darboğazı, hammadde kıtlığı gibi ekonomiyi 1980’lerde krize sürüklemiştir. 1978 ve 1979 yıllarında yürürlüğe konulan istikrar programları, politik istikrarsızlık nedeniyle etkin bir şekilde uygulanamayınca yeni bir paket hazırlama ihtiyacı doğmuştur. Enflasyonu kontrol altına almak, dış açığı kapatmak, ekonomiyi yeniden işler hale getirmek için 24 Ocak 1980’de bir ekonomik istikrar programı uygulamaya konulmuştur. ¹⁸⁶

¹⁸² Kepenek, s.142-146

¹⁸³ Unay, s.93-94

¹⁸⁴ Kepenek, 149-152

¹⁸⁵ Unay, s.94-96

¹⁸⁶ Türkiye Bankalar Birliği, “Mali Sürdürülebilirlik: Teori ve Türkiye Uygulaması”, İstanbul, 2013, s.8

24 Ocak 1980 sonrasında uygulanan ekonomi politikasının en önemli özelliği karar süreçlerinde fiyatların yol gösterici olmasıydı. Fiyatlama süreci piyasa koşullarına bırakılmış, arz ve talebe bağlı olarak dalgalanmıştır. Türkiye'nin dış ödeme güçlüğü de bu kararların alınmasında etkili olduğundan, bu kararların temel amaçlarından biri de döviz gelirini mümkün olduğunca artırmak ve dış ticaret açığını kapatmak olmuştur. 24 Ocak kararları, büyümeyi dışsatinin sonucu olarak öngördüğünden, yabancı sermaye yatırımlarına ayrı bir önem verilmiştir. Programın bir diğer temel amacı para arzını ve kamu harcamalarını sınırlandırarak makroekonomik dengeye ulaşmak olmuştur.¹⁸⁷

24 Ocak 1980 kararlarıyla alınan önlemler kısaca şöyle özetlenebilir:

- i) İthal ikamesi yerine ihracata dayalı sanayileşme modelinin benimsenmesi,
- ii) Faizlerin, fiyatların ve döviz kurunun serbest bırakılması,
- iii) Fiyatların arz ve talebe göre piyasada belirlenmesi,
- iv) Kamu kesimince üretilen temel mallara uygulanan sübvansiyonların kaldırılması
- v) Kamu harcamalarının kısılması
- vi) Vergi reformuyla bütçe denkliğinin sağlanması,
- vii) Yabancı sermayenin teşvik edilmesi.¹⁸⁸

Bu önlemlerden sonra ihracat yükselişe geçmiş, yabancı sermaye girdisi hızlanmış ve sermaye hareketleri liberalleşmiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı yükselmiş, büyüme yükselişe geçmiştir. Enflasyon da gerilemeye başlamıştır. Bu istikrar programının sonuçları 1986 yılında tamamen gerçekleşmiştir. Ancak 1989 yılından itibaren ekonomiden yeniden olumsuz sinyaller gelmeye başlamıştır. Bütçe açığı yükselmiş, faiz oranları artışa geçmiş, yaşanan savaş nedeniyle Irak'a uygulanan ambargo da ihracatın gerilemesine sebep olmuştur. 1993 yılında ödemeler bilançosu açığı rekor kırmış, rating kuruluşları Türkiye'nin notunu düşürmüş, borçlanmanın

¹⁸⁷ Kepenek, s.196-212

¹⁸⁸ Türkiye Bankalar Birliği, s.8

sınırına ulaşılmış ve tarihte ilk kez vergi gelirleri iç borç taksit ve faizlerini ödemeye yetmemiştir. Bu gelişmeler nedeniyle 1994'te Türkiye en yüksek enflasyon oranını yaşamıştır.¹⁸⁹

2.8.5. 1994 Krizi ve 5 Nisan Kararları

Türkiye'deki ilk ekonomik kriz 1994 yılında yaşanmıştır. Hükümet, bu krize karşı ekonomik istikrarı sağlamak için 5 Nisan'da yeni kararlar almıştır. Bu kararlar ile enflasyondaki yükselişi durdurmak, kalkınmayı hızlandırmak ve istikrar sağlanması amaçlanmıştır. Kısa vadede bankacılık sektörüne, döviz kurları, fiyatlar ve ücretlere, ihracatı artırmaya yönelik tedbirler alınmıştır. Uzun vadede ise sosyal güvenlik kuruluşları, yerel yönetimler ve özelleştirmeye ilişkin reformlar hedeflenmiştir.¹⁹⁰ 1994 yılında üç haneli olan enflasyon 5 Nisan 1994 kararları çerçevesinde düşürülmüştür. 1990'lı yıllarda yaşanan krizler, yüksek enflasyon ve borç yükü ile geçmiştir. Bu yüzden 9 Aralık 1999'da Enflasyonla Mücadele Programı uygulamaya konulmuştur. Enflasyon oranı yüzde 70'lerden yüzde 50'lere düşürülmüştür.¹⁹¹

2.8.6. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri

2000 yılının Kasım ayının ikinci yarısında faiz oranları önemli ölçüde yükselmiş, yurtdışına büyük boyutlu bir sermaye çıkışı yaşanmış, Merkez Bankası rezervleri hızla gerilemiş, hisse senedi fiyatlarında keskin bir düşüş gözlenmiş ve orta ölçekte bir banka sistem dışına alınmıştır. Krizin daha da derinleşmesini önlemek amacıyla Kasım ve Aralık aylarında bir dizi önlem uygulamaya konmuş ve piyasalarda görece bir iyileşme sağlanmıştır. Ancak tüm bu gelişmeler 2000 Kasım Krizini ve 2001 Şubat Kriz sürecini tetiklemiştir.¹⁹²

¹⁸⁹ Unay, s.96-98

¹⁹⁰ Unay, s.98-99

¹⁹¹ Keskingöz, s.51

¹⁹² Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, "Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi", Ankara, 2010, s.20

Kararlı tutum ve IMF'nin taahhüt ettiği krediyi göndermesi sonucunda bu likidite krizi aşılsa da 19 Ocak 2001'de Milli Güvenlik Kurulu'nda Başbakan Bülent Ecevit ile Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in tartışmaları likidite krizinin üstüne finans krizinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu krizin üzerine 14 Nisan ve 15 Mayıs 2001'de iki aşamalı istikrar programı devreye alınmıştır. Bu dönemde bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasına yönelik düzenlemeler, kamuya büyük bir yük oluşturmıştır. Türk Lirası'nın değer kaybı ve faiz haddindeki artış borç yükünü ağırlaştırmıştır. Hedeflere ulaşmak için önce devletin kemer sıkması gerekmiştir. Ekonomik krize bir de siyasal kriz eklenince Mayıs'ta erken seçim kararı alınmıştır.¹⁹³

2.8.7. 2002'den İtibaren Günümüze Türkiye Ekonomisi

2001 ekonomik krizinden sonra uygulanan istikrar programları ve alınan önlemler nedeniyle ekonomi, 2002-2007 yılları arasında yüzde 7 büyümüştür. 2008'de görülen global ekonomik krizin etkileriyle büyük ekonomiler negatif büyüme gösterirken Türkiye, 2009'un son çeyreğinden itibaren 2012'nin üçüncü çeyreğine kadar büyümesini aralıksız sürdürmüştür. Bu 10 yılda alınan harcama azaltıcı tedbirler, özelleştirmeler ve mali disiplin politikaları kamu maliyesine katkı sunmuştur. Böylece Türkiye, küresel krizin etkilerinden ayrılmıştır. Ekonomik göstergelerdeki bu olumlu gelişmeler sonucunda derecelendirme kuruluşu Fitch, Türkiye'nin kredi notunu Kasım 2012'de 'yatırım yapılabilir seviyeye' yükseltmiştir. Böylece, 1994'ten sonra Türkiye'nin notu ilk kez yatırım yapılabilir seviyeye yükselmiştir. Bu dönemde hükümetin Ortadoğu ve Afrika ülkelerine yönelik açılımları, ikili ticari ilişkilerin dolayısıyla da ihracatın gelişimine katkı sunmuştur. 2002'de 36 milyar dolar seviyesinde olan ihracat, 2012'de 152.6 milyar dolara kadar yükselmiştir.¹⁹⁴

¹⁹³ Parasız, Bildirici s.125-130

¹⁹⁴ Erdal Tanas Karagöl, "AK Parti Döneminde Türkiye Ekonomisi", 1. Baskı, İstanbul: Seta Yayınları, 2013, s.101

2012’de küresel ekonomi belirsizliklerle mücadele ederken, Türkiye ekonomisi mali disiplini ve yatırımcı güvenini korumuş, başarılı bir performans sergilemiştir. Makroekonomik alanda temkinli ve disiplinli politikalar, büyüme yavaşlasa da finansal istikrar, kamu maliyesi, fiyat istikrarı ve işsizlik alanlarında küresel çapta dikkat çeken sonuçların elde edilmesini sağlamıştır.¹⁹⁵

2013 yılında ise ABD Merkez Bankası (Fed), küresel kriz nedeniyle piyasalara sunduğu bol likiditeyi, kademeli olarak yavaşlatacağını açıklamıştır. Bu açıklamanın ardından gelişmekte olan ülkelere yönelik risk alma iştahı azalmıştır. Türkiye ekonomisi bu finansal çalkantıya düşük tasarruf ve yüksek cari açık yapısal sorunları ile yakalanmıştır. Bu nedenle, Fed’in kararı ve yurt içindeki gelişmelerin etkisiyle bu finansal gerginliklerden en çok etkilenen ülkelerden biri de Türkiye olmuştur. 2013 sonunda faiz oranları ve kurlar yükselirken, sermaye girişleri de azalmıştır. Buna rağmen 2013’te büyüme hızı yüzde 4’e ulaşmıştır. Bu dönemde dış talep azalmış, siyasi belirsizlikler artmış ve özel sektör yatırımlarını ertelemiştir. Buna karşılık iç talep toparlanmış ve kamu harcamaları artmıştır.¹⁹⁶

2015 yılında küresel ekonomi zayıf seyrini sürdürürken, yurtiçinde de bölgesel jeopolitik riskler, yaşanan iki seçim döneminin yarattığı siyasi belirsizlikler ekonomi üzerinde etkili olmuştur. Türkiye bu gelişmelere rağmen 2015’te birçok ülkenin üzerinde bir performans göstermiş ve yüzde 4 büyümüştür. İç tüketimdeki yükseliş ve kamu harcamalarındaki artış büyümeyi tetiklemiştir. Bu yıl iki seçim düzenlenmesinin yarattığı belirsizlik nedeniyle yatırımcılar isteksiz kalmıştır.¹⁹⁷

2016 yılında küresel ekonomide durgunluk sürerken Türkiye’nin sınır hattında devam eden savaş, terör olayları ve 15 Temmuz darbe girişiminin olumsuz etkileri nedeniyle büyüme hızı yüzde 3.2’ye inmiştir. Bu oran, krizden çıkış yılı olan 2009’un ardından görülen en düşük büyümedir. Darbe girişimi sonrasında ekonomide çarkları yeniden döndürmek için bazı tedbirler ve kampanyalar uygulamaya alınmıştır. Bu tedbirler istenilen sonucu vermiş, 2016 sonunda yeniden büyüme süreci yaşanmıştır. Bu

¹⁹⁵ Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği, “**Türkiye Ekonomisi 2013**”, İstanbul, 2012, s.31

¹⁹⁶ Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, “**Ekonomik Rapor 2013**”, Ankara, 2014, s. 17

¹⁹⁷ Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, “**Ekonomik Rapor 2015**”, Ankara, 2016, s.23

süreç, 2017’de kesintisiz olarak sürmüştür. 2017 yılında büyüme tahminleri de aşmış yüzde 7.4 olarak gerçekleşmiştir. Bu büyümeye, hükümetin iş dünyasına sunduğu teşvikler kapsamında sağlanan vergi indirimleri, kredi kolaylıkları, istihdam teşvikleri ile iç tüketimde ve yatırımlarda yaşanan canlanma katkı sağlamıştır. ¹⁹⁸

2018 yılına gelindiğinde ise Türkiye ekonomisinde köklü değişiklikler gündeme gelmiştir. 24 Haziran’da yapılan seçimle Türkiye, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne geçmiştir. 16 Nisan 2017’de yapılan referandum ve 24 Haziran 2018’de yapılan seçimin ardından yeni bir hükümet sistemine geçilmiştir. Yeni sistemde 16 bakandan oluşan sadeleştirilmiş bir kabine belirlenmiştir. ¹⁹⁹

Bu kabinede ekonomi yönetimi tek elde toplanmıştır. Seçimler geride kaldıktan sonra Türkiye ekonomisi, Fed’in faiz kararları, ABD-Çin ticaret savaşı ve jeopolitik riskler gibi gelişmelerden etkilenirken bir de kur ataklarıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu kur atakları ve global ekonomideki gelişmelere karşın 2018’in ilk üç çeyreğinde büyüme görülmüştür. Yılın ilk üç ayında yüzde 7.2, ikinci üç ayında yüzde 5.3 büyüme gösteren Türkiye, ağustos ayında yaşanan döviz kuru hareketlerine karşın üçüncü üç ayda da yüzde 1.6 büyüme gösterebilmiştir. Son çeyrekte ise Türkiye ekonomisi yüzde 3 daralma göstermiştir. Bu daralmayla birlikte 2018 yılına ilişkin büyüme rakamı yüzde 2.6 olmuştur. Ayrıca ihracatta Cumhuriyet tarihinin rekoru kırılmıştır. ²⁰⁰ 2018 yılı içerisinde Yeni Ekonomi Programı açıklanarak, ekonomi için yeni hedefler belirlenmiştir.

Hükümetin 2023 yılına yönelik hedefleri bulunmaktadır. Ekonomiye ilişkin 2023 hedefleri arasında 25 bin dolar kişi başı gelir ve 2 trilyon dolar GSYH’ye ulaşılması yer almıştır. Ayrıca dışsatımın 500 milyar dolara ulaşması da bir diğer hedef olarak açıklanmıştır. Şu anda dünyanın en büyük 17’nci ekonomisi olan Türkiye’nin 2023 yılına kadar en büyük 10 ekonomi arasına girmesi de hedeflenmektedir. ²⁰¹

¹⁹⁸ Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, “**Ekonomik Rapor 2017**”, Ankara, 2018, s.23

¹⁹⁹ Deloitte, “**Ekonomik Görünüm-Yeni Sistem, Yeni Program**”, İstanbul, 2018, s.2

²⁰⁰ Ekonomide 2018 Böyle Geçti, 31 Aralık 2018, <https://www.haberturk.com/ekonomide-2018-boyle-gecti-2276743-ekonomi>, (3 Ocak 2019)

²⁰¹ Karagöl, s.101

3. EKONOMİK KONJONKTÜRÜN EKONOMİ HABERCİLİĞİ ÜZERİNDEKİ ROLÜNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Konjonktürel dalgalanmalar, ekonominin kaçınılmaz bir gerçeğidir. Ekonomilerde yükseliş dönemleri olduğu gibi gerileme hatta çöküş dönemleri de yaşanabilmektedir. Ekonomi basını, halkın ekonomik gelişmelerden haberdar olmasında en önemli kaynaklardan birisidir. Halkın ekonomik kararlar almasında etkin rol oynayan ekonomi basını, iş dünyasının yatırımlarına yönelik hamlelerinde de referans olmaktadır. Bu nedenle ekonomi basınında yer alan haber, bilgi ve yorumların şeffaf ve doğru olması çok önemlidir. Ancak günümüzde ekonomi basınına ‘ortak bir dil’ hâkim değildir.

Günümüzde gazeteler, olup bitenleri kendi ideolojisi etrafında biçimlendirerek, tüketime sunmaktadır. Bu nedenle gazetelerin yayın politikaları dikkate alındığında, benzer konulara hatta aynı verilere farklı bakış açılarıyla yaklaştıkları ve farklı çıkarımlar yaptıkları görülmektedir. Haberler gazete sahiplerinin, editörlerin, muhabirlerin ve foto muhabirlerinin ideolojilerine ve fikirlerine göre şekillenmektedir.

Yayın politikaları birbirinden farklı olan gazetelerin, ekonomik gelişmelere farklı yaklaşımı ile haber, bilgi ve yorumları okurlarına yansıtma şeklini ortaya çıkarmak bu araştırmanın temel amacıdır. Başka deyişle bu araştırma, haber içeriklerinin ve dilinin ekonomik konjonktüre göre değişimini ortaya koymayı hedeflemektedir. Araştırmada, ekonomi basınının somut verilere ve ekonomik gerçeklere yaklaşımı Ağustos 2018’deki döviz dalgalanması üzerinden ortaya konulacaktır. Ekonomi basınının aynı verileri farklı açıdan yorumlamasının gözler önüne serilmesi ve ekonomi basınının olumlu haberlere odaklandığının ortaya konulması araştırmanın önemini ifade etmektedir. Araştırma ayrıca, ekonomi gazeteciliği alanında yapılacak diğer çalışmalara ve ekonomi muhabirleri, ekonomi editörleri gibi basında ekonomi alanında çalışan kişilere yol gösterici ve aydınlatıcı olması açısından da önem arz etmektedir.

3.2. Araştırmanın Soruları

Araştırmada, konjonktürel dalgalanmalar esnasında ekonomi basınının ne tür bir pozisyon aldığı ve ekonomik konjonktürün ekonomi basınına etkileri ortaya konulmaya çalışılacaktır. Araştırma sonucunda elde edilecek bulgular ile aşağıdaki soruların yanıtlanması hedeflenmektedir:

- i. Ekonomi basını konjonktürel dalgalanmalar sırasında halkın refahı ve yararına uygun bir ortam oluşturmayı amaçlayıp, daha iyimser yayınlara mı yöneliyor?
- ii. Ekonomi basını konjonktürel dalgalanmalar sırasında olumsuz ekonomik gelişmeleri halkın önüne tüm yönleriyle sunabiliyor mu?
- iii. Ekonomi basınının konjonktürel dalgalanmalar esnasındaki yayınlarına gazetenin sahiplik yapısı da etkili oluyor mu?
- iv. Ekonomi basını, devlet kurumları tarafından açıklanan somut ekonomik verilerden farklı çıkarımlar yapıp, kendi yayın politikasına uygun hale getiriyor mu?
- v. Ekonomi basını, konjonktürel dalgalanmalar esnasında kamu yararının gözetilmesini sağlarken, şeffaf bilgilendirme yapabiliyor mu?

3.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada, ekonomi basınındaki haberlerin ve haber dilinin ekonomik konjonktürdeki değişiminin incelenmesi yönünde nitel araştırma yöntemi kullanılmış ve Teun Van Dijk'in Eleştirel Söylem Analizi uygulanmıştır.

Araştırma yöntemleri, nicel ve nitel olarak ikiye ayrılmaktadır. Nitel araştırma, deneyimleri ve davranışları açıklamak için kelimeleri veri olarak kullanmaktadır. Nitel araştırma, gözlem, doküman ve görüşme analizi gibi veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, olayların bütüncül ve gerçekçi biçimde ortaya konmasına yönelik bir

sürecin izlendiği araştırma türüdür.²⁰² Nitel araştırmalarda, araştırma soruları bulunmaktadır.

Eleştirel Söylem Analizi ise haberlerde bulunan ideolojik unsurların tercih edilen dil formları içerisine yerleştirildiği ve kolayca görünemeyeceğini belirtmektedir. Haber söylemine gizlenmiş ideolojik unsurlar ancak eleştirel söylem çözümlemesi ile bulunabilmektedir.²⁰³ Bu nedenle Van Dijk'ın eleştirel söylem analizi, haberin yapısını ve ideolojik sunumunu ortaya koyması, daha kapsamlı ve sistematik olması açısından tercih edilmiştir.

Van Dijk, söylem yapılarına haber içerikleri üzerinden odaklanmaktadır. Van Dijk'in eleştirel söylem analizinde metinler 'makro ve mikro yapı' olmak üzere iki farklı başlıkta incelenmektedir. Makro yapıda içerik, oluşturulduğu bağlam içerisinde ele alınmaktadır. Makro yapı, tematik ve şematik analiz olmak üzere iki başlık olarak incelenmektedir.²⁰⁴

Gazete haberlerinde, tematik yapı çözümlemesinde başlıklar, haber girişleri, spotlar ya da haberin ilk cümlesi incelenmektedir. Tematik analizde, enformasyon eksiltimi, genelleştirme ve kurgulama olmak üzere üç öğeye bakılmaktadır. Başlıklarda enformasyon eksiltimi görülmektedir. Başlıklarda zaman ve yer gibi bilgilere yer verilmemesi buna örnektir. Özne veya nesnelerin kategorilerine indirgenmesine genelleştirme denilmektedir. Kurgulama da özne veya nesnelerden ziyade eylemlere yöneliktir.²⁰⁵

Şematik yapı ise durum ve yorum olmak üzere iki bölümde incelenmektedir. Şematik yapı, haberin arka bilgisi, bağlama ilişkin ilgiler, ana olay, sonuçlar ve

²⁰² Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, **"Nitel Araştırma Yöntemleri"**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2008, s.39

²⁰³ Nalan Büyükkantarcıoğlu, "Söylem İncelemelerinde Eleştirel Dilbilimsel Boyut: Eleştirel Söylem Çözümlemesi ve Ötesi", **Haber Eleştirmek: Araştırma Alanlarına Göre Eleştirel Haber Çalışmaları** (Ed: Ö. Özer), Konya: Literatürk, 2012, s.167

²⁰⁴ Tezcan Durna, Çağla Kubilay, "Söylem Kuramları ve Eleştirel Söylem Çözümlemeleri", **"Medyadan Söylemler"**, Tezcan Durna (drl.), İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, 2010, s.68

²⁰⁵ Ömer Özer, **"Eleştirel Haber Çözümlemeleri"**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 2009, s.93-94

yorumlardan oluşur.²⁰⁶ Durum, konu içindeki ana olay ve bu ana olayın sunuş biçimini incelemektedir. Yorum ise habere konu olan tarafların sunuluşunu ifade etmektedir.

Mikro yapı, metindeki cümle ve kelimeleri incelemektedir. Mikro yapı, sözcük seçimleri, cümle yapıları, cümleler arasında kurulan nedensellik ilişkileri ve retorikten faydalanır. Retorik, fotoğraf, resim, rakamsal veriler ile uzman ve/veya tanıklardan yapılan alıntılar kapsayarak haberin inandırıcılığının sağlanmasında rol oynamaktadır. Sözcük ve sözcük öbeklerinin seçimi, ideolojik yapılanmayı göstermeleri bakımından önemlidir.²⁰⁷ Mikro çözümleme, sentaktik çözümleme, bölgesel uyum, sözcük seçimleri ve haber retoriği başlıkları altındaki incelenmektedir.

Bu kapsamda, örneklem olarak seçilen gazetelerindeki ekonomi haberleri makro ve mikro yapıda incelenecek, somut ekonomik verilerin farklı yayın politikası ve siyasi duruşa sahip gazetelerde işleniş arasındaki fark ortaya konulacaktır.

3.4. Araştırmanın Evreni ve Örneklem Seçimi

2018 yılının Ağustos ayında, Türkiye ekonomik şokla karşı karşıya kalmış, bir aylık süreçte dolar 5 lira ile 7 lira arasında dalgalanmıştır. Ekonomi basınının konjonktürel dalgalanmalar esnasındaki davranışlarını güncel olarak açıklayabilmek için Türkiye'nin yaşadığı en son dalgalanma araştırmaya konu edilmiştir. Bu dalgalanma sırasında döviz, Türkiye tarihinin zirvesine ulaşmıştır. Dolar 7.22 lirayı görmüş, Euro ise 7.85 liraya kadar yükselmiştir. Araştırma kapsamında 10 Ağustos ile 17 Ağustos 2018 tarihleri arasındaki ekonomi sayfalarında yer alan haberler incelenecektir. Ancak, konunun Türkiye gündemine yerleşmiş olması dolayısıyla manşetlere taşınması ve örneklemde bir de ekonomi gazetesinin yer alması nedeniyle araştırma sadece ekonomi sayfalarıyla sınırlı kalmayacaktır. Gazetelerin birinci sayfalarından da dalgalanmalara ilişkin haberler alınacaktır. Örneklemdeki ekonomi gazetesinin tüm sayfalarından yararlanılarak haberler seçilecektir.

²⁰⁶ Durna, Kubilay, s.68

²⁰⁷ Özer, s.92

Araştırmada örneklem seçilirken, Amaçsal Örneklem Seçim Tekniği kullanılmıştır. Amaçsal teknikte örneklem, araştırmanın amacına ve evrenin özellikleri hakkındaki bilgiye dayanılarak seçilmektedir. Bu teknikte araştırmacı, evreni temsil ettiğini düşündüğü bir alt grubu örneklem olarak seçmektedir. Araştırmacının evren hakkında bilgili olduğu durumlarda bu teknik kullanılmaktadır.²⁰⁸ Araştırmada örneklem olarak Dünya, Hürriyet, Sabah ve Sözcü gazeteleri seçilmiştir. Bu dört gazetenin araştırmanın örnekleme olarak seçilmesinin amacı, farklı yayın politikası ve okur profiline sahip olmalarının yanı sıra dört farklı medya grubunu temsil etmeleridir. Demirkent Ailesi'ne ait Dünya Gazetesi, ekonomi ve iş dünyasına yönelik yayın yapan tek günlük gazete olması dolayısıyla araştırmada yer almıştır. Demirören Grubu'na ait Hürriyet Gazetesi basının 'amiral gemisi' olmasının yanı sıra hem en çok okunan gazeteler arasında ilk üç içinde yer almakta hem de siyasi açıdan 'orta'da bulunması nedeniyle araştırmaya seçilmiştir. Turkuaz Medya Grubu'na ait Sabah Gazetesi, hükümete yakınlığı ile bilinmekte hem de Türkiye'nin en çok satan ilk 3 gazetesi arasında yer almaktadır. Estetik Yayıncılık'a ait Sözcü Gazetesi de hem muhalif kimliği hem de en çok satan ilk üç gazete içerisinde bulunması nedeniyle araştırmada yer almaktadır. Bu farklılığın ekonomi haberleri üzerindeki etkisi bu araştırma için önemli bir kaynak olacaktır.

3.5. Araştırmanın Bulguları

Bu başlık altında, örneklemdaki Hürriyet, Sabah, Sözcü ve Dünya Gazetesi'nin 10-17 Ağustos 2018 tarihleri arasındaki seçilen ekonomi haberleri Eleştirel Söylem Analizi'ne tabi tutulmuştur.

3.5.1. Eleştirel Söylem Analizinde Makro Yapı

3.5.1.1. Tematik Yapı

Tematik analiz, haber başlıkları, alt başlıkları ile haber girişi ve spotlardan oluşur. Tematik yapı, esas olarak bir haberin makro örgütlenmesini açıklamaktadır. ²⁰⁹

²⁰⁸ Muzaffer Sencer, Yakut Sencer, "Toplumsal Araştırmalarda Yöntembilim", Ankara: Todaie, 1978, s.481-484

²⁰⁹ Durna, Kubilay, s.68

Araştırmanın bu bölümünde örneklem olarak seçilen dört gazetede ki ekonomi haberleri, tematik yapı kapsamında başlık, haber girişı ve fotoğraflar başlıkları altında incelenecektir.

3.5.1.1.1. Haber Başlıklarının İncelenmesi

Başlıklar, haberin okuyucuya ulaşmasında ve okuyucunun ilgisini çekmesinde en önemli unsurdur. Haberde okurun ilk karşısına çıkan ve onu haberi okumaya çağır an unsur başlıklardır. Bu nedenle söylem analizi açısından da başlıklar önemli bir yere sahiptir. Van Dijk, temaların ve konuların başlıklarda ve giriş paragraflarında verildiğini ifade etmektedir. Bu kapsamda başlık ve giriş paragrafının gazetecinin bilişsel modelinin en önemli bilgisini aktardığını belirtmektedir. Bu öğeler, muhabirin olayı nasıl gördüğünü anlatmaktadır. Okuyucular açısından da en çok hatırlanan öğelerin başlıklar ve girişler olduğunu söylemektedir.²¹⁰

i) Hürriyet Gazetesi

Hürriyet Gazetesi'nin, dolar kurunun 7 lirayı aştığı 10-17 Ağustos tarihleri arasındaki ekonomi sayfalarından seçilen bazı haberler başlıkların analizi açısından incelenecektir. Gazetenin doların yükselişine yönelik verdiği beş haberin başlığı şu şekildedir:

Dolar yolumuzu kesemez, 11 Ağustos 2018, (Ekonomi sayfası)

4 koldan önlem, 14 Ağustos 2018, (Gazete manşeti)

Her cephede mücadele, 14 Ağustos 2018, (Ekonomi sayfası)

Saldırı lar püskürtüldü, 15 Ağustos 2018, (Birinci sayfa ve ekonomi sayfası)

Bu süreçten daha güçlü çıkacağız, 17 Ağustos 2018, (Ekonomi sayfası)

İncelenen bu başlıklarda, gazetenin doların yükselişine karşı temkinli bir tavır aldığı gözlemlenmektedir. Başlıklarda daha çok Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile ekonomiyle ilgili bakan olan Hazine ve Maliye Bakanı Berat Albayrak'ın yani iktidar sahiplerinin konuşmalarından seçilen cümlelerin öne çıkarıldığı görülmektedir.

²¹⁰ Durna Kubilay, s.69

14 Ağustos 2018’de “4 koldan önlem” başlığıyla gazete manşete çıkmıştır. Bu başlıkta da kamuoyuna ekonomik gelişmelere karşı önlemlerin alındığı vurgulanmıştır. Aynı haber ekonomi sayfasındaki devamında ‘Her cephede mücadele’ başlığı ile verilmiştir. Bu söylemin herhangi bir iktidar sahibinin değil gazetenin kendi söylemi olduğu görülmektedir. Seçilen bu ifade, döviz kurlarının yükselişinin bir ‘savaş’ olarak nitelendirildiği ve okuyucuya da böyle yansıtılmak istenildiğini ortaya koymaktadır. Kamuoyuna kurlardaki yükselişin ‘olağandışı’ bir hareket olduğu algısının bu başlıkla verilmek istendiği söylenebilir. Aynı şekilde 15 Ağustos 2018’deki başlıkta da ‘Saldırıları püskürtüldü’ ifadeleri verilmiş, gazete bir önceki gün okuruna ilettiği ‘savaş’ algısını ertesi gün de yansıtmaya devam etmiştir. Bu cümle, Hazine ve Maliye Bakanı’na aittir. Bakanın konuşmasından seçilen bu cümleyle kamuoyunda ‘bu savaştan galip çıkılacağı algısı’ yaratılmak istenmiştir.

11 Ağustos 2018’de gazetenin hem manşetinde hem de ekonomi sayfasında Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın ‘Dolar yolumuzu kesemez’ ifadesi başlığa taşınmıştır. Erdoğan’ın olumsuzluklara karşı tedbirler alındığı ve endişe edilmemesi gerektiği sözleri bu başlık ile vurgulanmak istenmiştir. Bu başlıklarla halka endişe edilmemesi gerektiği mesajı verilmiştir. 17 Ağustos 2018’de ise Bakan Albayrak’ın yabancı yatırımcılara seslenirken yaptığı konuşmadaki “Bu süreçten daha güçlü çıkacağız” başlığıyla hem yatırımcılara hem de halka endişe edecek bir durumun olmadığı mesajı verilmek istenmiştir.

İnceleme sonucunda, gazetenin seçilen bu tarihlerde ekonomiyle ilgili gelişmelere ekonomi sayfalarının yanı sıra çoğunlukla birinci sayfada manşetten yer verdiği görülmüştür. Gazetenin araştırmaya konu olan olayla ilgili diğer başlıklarda ve araştırma kapsamında incelenen başlıklarda, daha çok iktidar sahiplerinin söylemlerini halka aktarmayı tercih ettiği ve bu kapsamda halkın ekonomiye ilişkin güvenini tazeleyecek söylemlere yer verdiği gözlemlenmiştir. Gazetenin, ekonominin içinde bulunduğu duruma temkinli yaklaştığı, ekonomide panik havasının önüne geçecek ifadelerle yer verdiği değerlendirilebilir.

ii) Sabah Gazetesi

Araştırma kapsamında incelenen ikinci gazete Sabah'tır. Gazetenin doların yükselişine yönelik verdiği beş haberin başlığı şu şekildedir:

Kur saldırısı 15 Temmuz'dan farklı değil, 11 Ağustos 2018, (Manşet)

Sabotajcı Trump, 12 Ağustos 2018, (Ekonomi sayfası)

Ekonomik savaşa karşı atak, 14 Ağustos 2018, (Ekonomi sayfası)

Türkiye seferber, 16 Ağustos 2018, (Ekonomi sayfası)

Yatırımcıya güven verdi, 17 Ağustos 2018, (Ekonomi sayfası)

İncelenen bu başlıklarda, gazetenin doların yükselişi sonrası ekonomide yaşanan dalgalanmayı 'ekonomik savaş' olarak nitelediği hatta 15 Temmuz darbe girişimine atıfta bulunduğu görülmektedir. Gazete, 11 Ağustos 2018 tarihli manşetinde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "Kur saldırısı 15 Temmuz'dan farklı değil" sözlerini başlığa taşıyarak, 15 Temmuz'da yaşanan darbe girişiminde halkın katkısını ekonomik 'savaşa' karşı da göstermesini istemiştir. Gazete, bu dalgalanmanın ekonomik savaş olduğuna dair söylemlerini 14 Ağustos 2018'deki ekonomi sayfasında da devam ettirmiş ve "Ekonomik savaşa karşı atak" ifadelerini kullanmıştır. Bu iki başlık da gazetenin bu dalgalanmayı bir 'ekonomik savaş' olarak kabul ettiğini gözler önüne sermektedir. Gazete, halka ekonomide yaşananlara karşı mücadele etmeleri gerektiği mesajını hükümetin söylemleriyle birebir yansıtmış ve kendi söylemlerinde de bu kelimeleri kullanmayı tercih etmiştir. Gazete, halkın dikkatine yönelik etkili ifadeler kullanmış ve bilinçli bir yönlendirme yapmıştır.

Ağustos 2018'deki kur dalgalanmasının yurtdışı kaynaklı olduğu kabul edilmiş, ABD Başkanı Donald Trump attığı tweet'ler nedeniyle bu saldırının baş sorumlusu olarak ifade edilmiştir. Gazete, hükümetin bu tavrını devam ettirerek 12 Ağustos 2018'de 'Sabotajcı Trump' başlığını atmıştır. Böylece suçlayıcı bir söylem kullanılmış ve Trump'ın Türkiye'ye açıkça ekonomik savaş ilan ettiği vurgulanmak istenmiştir.

Gazete, 16 Ağustos 2018'deki başlığında da ekonomik savaşa karşı mücadele algısını devam ettirmiş, "Türkiye seferber" başlığını kullanmıştır. Seferber kelimesinin

anlamı TDK'ya göre 'savaşa hazırlanmış, savaşa girmiş'tir. Gazete bu söylemiyle, mücadele çağrılarının karşılık bulduğuna atıfta bulunarak, halkın ekonomik savaşa karşı harekete geçtiğini ifade etmek istemiştir.

17 Ağustos 2018'deki ekonomi sayfasında da Bakan Albayrak'ın yabancı yatırımcılara yönelik yaptığı toplantı "Yatırımcıya güven verdi" başlığıyla değerlendirilmiştir. Bu söylem, gazetenin toplantıya yönelik kendi takdridir. Diğer gazetelerde Albayrak'ın kendi sözleri başlık olarak tercih edilirken Sabah Gazetesi, 'güven' kelimesini vurgulayarak, halkta olumlu bir algı yaratmaya çalışmıştır.

İnceleme sonucunda, gazetenin seçilen bu tarihlerde ekonomiyle ilgili gelişmelere manşetten ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın söylemleriyle yer verdiği görülmüştür. Çoğu zaman bu haberler ekonomi sayfalarında değil siyaset sayfalarında yer bulmuştur. Gazete 'ekonomik savaş, atak, 15 Temmuz' vurguları yaparak, halka mücadeleciler olmaları gerektiği algısını yansıtmıştır. Ayrıca başlıkların çoğu büyük harflerle daha vurucu ve dikkat çekici şekilde sayfalara taşınmıştır. Gazete, ekonominin içinde bulunduğu durumu yurtdışına bağlamış, ekonomide panik havasının önüne geçilmesi için halkın harekete geçmesine yönelik ifadelerle yer vermiştir.

iii) Sözcü Gazetesi

Araştırma kapsamında incelenen üçüncü gazete Sözcü'dür. Gazetenin doların yükselişine yönelik verdiği beş haberin başlığı şu şekildedir:

Uzlaşma çıkmadı, dolar çıktı: 5.50, 10 Ağustos 2018, (Gazete manşeti)

İpler koptu TL serbest düşüşe geçti, 10 Ağustos 2018, (Ekonomi sayfası)

Piyasalarda kara Cuma, 11 Ağustos 2018, (Gazete manşeti)

Mevduata el konulması söz konusu değildir!, 13 Ağustos 2018, (Gazete manşeti)

'Ekonomik savaş'ın faturası büyük olur, 13 Ağustos 2018, (Ekonomi sayfası)

İncelenen bu başlıklarda Sözcü Gazetesi'nin dolardaki dalgalanmayı en net şekilde sayfalarına yansıtan gazete olduğu görülmüştür. Gazete, kurların geldiği noktayı çoğunlukla manşetten rakamlarıyla birlikte duyurmuştur. 10 Ağustos 2018'deki

“Uzlaşma çıkmadı, dolar çıktı: 5.50” manşeti ve 11 Ağustos’taki “Piyasalarda kara Cuma” manşetleri buna örnektir.

Gazetenin 11 Ağustos 2018’deki “İpler koptu TL serbest düşüşe geçti” başlığında doların yükselişi ifadesi yerine Türk Lirası’ndaki düşüş ifadesi tercih edilmiştir. Ayrıca ‘serbest düşüş’ ifadesiyle hızlı ve kontrolsüz değer kaybına vurgu yapılmıştır.

Sözcü Gazetesi, başlıklarında dolardaki dalgalanmanın sebebini ABD’li rahip Brunson’a bağlamıştır. Diğer örneklem gazetelerde ‘Rahip Brunson’ ifadeleri haberlerin içeriklerinde bile çoğu zaman yer almazken, Sözcü bu ifadeye üst başlıklarda sıkça yer vermiştir. “İpler koptu TL serbest düşüşe geçti” haberinin üst başlığında “ABD ile yaşanan rahip krizi çözümsüz kaldı” denilmiştir. “Piyasalarda Kara Cuma” haberinde de “Rahip Brunson yüzünden ABD ile yaşadığımız krizin faturası ağır oldu” üst başlığı kullanılarak, piyasalardaki dalgalanma tamamıyla Rahip Brunson’a mal edilmiştir.

Gazete, dalgalanmayı rakamlarıyla birlikte net bir şekilde ortaya koyarken, piyasaları rahatlatan gelişmeleri de aktarmıştır. 13 Ağustos 2018’de ‘Cumhurbaşkanlığından piyasayı rahatlatan açıklama’ üst başlığıyla “Mevduata el konulması söz konusu değildir!” başlığı manşette kullanılmıştır. Gazete, söylemin çekiciliğini artırabilmek için noktalama işaretlerinden ünleme yer vermiştir.

Gazetenin noktalama işareti kullandığı bir diğer haber ise 13 Ağustos 2018’deki “‘Ekonomik savaş’ın faturası büyük olur” haberidir. Burada ekonomik savaş söylemi tırnak içerisinde kullanılmıştır. Gazete bu tırnak işareti kullanımıyla ‘ekonomik savaş’ söylemini sahiplenmediğini, söylemin Cumhurbaşkanı Erdoğan’a ait olduğunu ifade etmek istemiştir.

İnceleme sonucunda, gazetenin seçilen bu tarihlerde ekonomiyle ilgili gelişmelere manşetten ve dolar kurundaki son rakamlarla yer verdiği görülmüştür. Gazete ‘serbest düşüş, kara Cuma, rahip krizi’ gibi söylemlerle örneklemdeki diğer gazetelerden ayrılmıştır. Gazete, noktalama işaretleriyle de söylemini güçlendirmeye çalışırken, büyük harflerle de daha vurucu ve dikkat çekici şekilde ifadelere yer vermeye çalışmıştır. Gazete, ekonominin içinde bulunduğu durumu özellikle Rahip

Brunson’a bağlamış ancak haberlerinde kamuoyuna olumlu mesajlar vermeye çalışmak yerine rakamlarla kötüye gidişi vurgulamaya çalışmıştır.

iv) Dünya Gazetesi

Araştırma kapsamında incelenen dördüncü gazete Dünya’dır. Gazetenin doların yükselişine yönelik verdiği beş haberin başlığı şu şekildedir:

TL’de ‘serbest’ düşüş, 10 Ağustos 2018, (İç sayfa)

Trump vergiyi katladı, dolar 6.75’i aştı, 11 Ağustos 2018, (Birinci sayfa)

Panik atağa ‘kalkan’, 14 Ağustos 2018, (Gazete manşeti)

Dolar borçlusu ülkelerde TL kâbusu, 15 Ağustos 2018, (İç sayfa)

TL ‘güç’ topluyor, 16 Ağustos 2018, (Gazete manşeti)

Gazetenin 10 Ağustos 2018’deki “TL’de ‘serbest’ düşüş” başlığında doların yükselişi ifadesi yerine Türk Lirası’ndaki düşüş ifadesi tercih edilmiştir. Ayrıca ‘serbest düşüş’ ifadesiyle hızlı ve kontrolsüz değer kaybına vurgu yapılmıştır. Ancak gazete serbest kelimesini tırnak içerisine alarak, kelimeye alıntı olarak yaklaşmıştır. 11 Ağustos 2018’deki “Trump vergiyi katladı, dolar 6.75’i aştı” başlığında da dolardaki yükseliş Trump’ın vergi kararına bağlanmıştır.

Gazete, 14 Ağustos 2018’de “Panik atağa ‘kalkan’” başlığıyla yaşanan dalgalanmayı ‘panik atak’ olarak değerlendirmiş aynı cümlede ‘kalkan’ kelimesini de kullanarak bu olumsuz durumun önüne geçileceği mesajını vermiştir. Sıkça noktalama işareti kullanan gazete, tek tırnağa başlıklarında yer vermiştir. Gazete, 15 Ağustos 2018’deki başlığında da yaşanan dalgalanmayı “TL kâbusu” olarak nitelendirmiştir. Bu ifadeyle liradaki değer kaybının sadece Türkiye’yi değil diğer ülkeleri de etkilediği belirtilmiştir. Son olarak 16 Ağustos’taki “TL ‘güç’ topluyor” başlığında da liradaki toparlanma güç toplama olarak değerlendirilmiştir.

İnceleme sonucunda, gazetenin seçilen bu tarihlerde ekonomiyle ilgili gelişmelere diğer gazetelere göre daha mesafeli yaklaştığı, dalgalanmayla ilgili tanımlama yaptığında bu ifadeleri tırnak içinde kullanarak haberlerde tarafsızlığını korumaya çalıştığı görülmüştür. Yaşanan dalgalanmayı örneklemdeki diğer gazeteler

‘atak, savaş’ gibi kelimelerle nitelerken, Dünya ‘panik atak, kâbus’ gibi kelimeler tercih etmiştir.

3.5.1.1.2. Haber Girişlerinin İncelenmesi

Haber metninin ilk paragrafı haberin girişidir. Haberin girişi, haberin dikkat çekmesi ve okunması açısından önem taşımaktadır. Haber girişleri, okurların haberi okumaya devam etmesini sağlayan bir eşik görevine sahiptir. Haber, giriş cümlesinde başlayıp bu cümlede bitmektedir. Giriş cümlesi dikkat çekici, renkli ve duygular aktaran ifadeler içerebilmektedir.²¹¹

Haberlerin giriş bölümleri, haberin ana olayı, içeriği, teması ve gazetenin ideolojisi hakkında bilgiler vermektedir. Başlıklar ile birlikte haber girişleri ya da spotlar, haberin makro yapısının ifadesi olarak stratejik işlev gören haberin özetini oluşturur.²¹²

Bu başlık altında, örneklem gazetelerden seçilen iki haberin spot ya da ilk paragrafları haber girişi olarak eleştirel söylem analizi yöntemiyle incelenmiştir.

i) Hürriyet Gazetesi

Araştırmanın bu kısmında, Hürriyet Gazetesi’nin, dolar kurunun 7 lirayı aştığı 10-17 Ağustos tarihleri arasındaki ekonomi sayfalarından seçilen iki haberinin girişleri eleştirel söylem analizi kapsamında incelenmiştir.

Gazetenin 14 Ağustos 2018 tarihindeki “Her cephede mücadele” haberinin spotu şu şekildedir:

“Piyasalardaki spekülatif hareketlere karşı tüm kurumlar harekete geçti. Önceki akşam BDDK, ardından dün de Merkez Bankası, Hazine ve SPK devreye girdi. Merkez, piyasalara kaynak sağlarken, Hazine de bono ihalesi düzenledi. SPK, yalan haberler için işlem başlattı. Dolar 6.68

²¹¹ “Gazetecilik, Haber Yazma”, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı (Megep), 2013, s.21

²¹² Teun Van Dijk, “Opinion and Ideologies in the Press.” Approaches to Media Discourse içinde. Der. Allan Bell ve Peter Garrett. Oxford: Blackwell Publishers, 1988, s.226

liradan başladığı gün boyunca dalgalı hareket ederken Borsa İstanbul bankacılık hisselerinin kaybını yaşadı.”

Gazetenin bu spotunun ilk cümlesinde dolardaki dalgalanma halka iktidar sahiplerinin söylemleri ile aktarılmış ve ‘spekülatif hareket’ ifadesi kullanılmıştır. Gazete bu söylemiyle, iktidar sahiplerinin söylemlerini desteklediğinin mesajını vermektedir. SPK’nın başlattığı işlemlere yönelik ise ‘yalan haber’ ifadesi yer almaktadır. Gazete, henüz aksi kanıtlanmadığı halde ‘yalan haber iddiaları’ ifadesini kullanmayı tercih etmiştir. Bu da bilinçli bir tercihtir. Gazete bu ifadeleriyle iktidar sahiplerinden yana tavır alırken, dolardaki hareketlilik ve Borsa İstanbul’daki kaybı da girişine yansıtarak tarafsız olmaya çalışmıştır.

Gazetenin 17 Ağustos 2018 tarihli “Daha güçlü çıkacağız” haberinin girişi şu şekildedir:

“Hazine ve Maliye Bakanı Berat Albayrak, 6 bin 100 uluslararası yatırımcı ile dün yaptığı telekonferansta, “Ataçağımız adımlarla süreçten daha güçlü çıkacağız” mesajı verdi. Piyasaların merakla beklediği Albayrak’ın telekonferansı dün saat 16.00’da başladı. Telekonferansın ardından Hazine ve Maliye Bakanlığı’ndan yapılan yazılı açıklamaya göre, Albayrak yatırımcılara, “Bugün içinden geçtiğimiz süreçte yaşanan dalgalanmaların, karşılaştığımız zorlukların farkındayız. Ülkemizin potansiyelini de biliyoruz. Ataçağımız adımlarla süreçten daha güçlü çıkacağız” dedi.”

Haber girişinde bakanın toplantısının “merakla beklendiği” vurgusu yapılmıştır. Bu ifade seçimiyle konferans için ‘piyasaları düzelterek hamle’ beklentisi okuyucuya verilmek istenmiştir. Haber girişinde toplantının saati vurgulanmıştır. Bunun sebebi konferansın piyasaların açık olduğu saatte gerçekleştiğine vurgu yapmak istenmesidir. Saat vurgusu, bu konferansa ‘piyasaları düzelterek hamle’ olarak bakıldığı görüşünü desteklemektedir. Öte yandan, haber girişinde 6 bin 100 yatırımcıyla görüşüldüğünün bilgisinin verilmesi de konferansın etki alanının genişliğini ifade etmek içindir. Haber girişinde konferansa yönelik bilgiler verildikten sonra bakanın konuşmalarına yer verilmiş ve uluslararası piyasaya güven verildiği duyurulmak istenmiştir.

ii) Sabah Gazetesi

Araştırma kapsamında incelenen ikinci gazete Sabah'tır. Gazetenin doların yükselişine yönelik verdiği iki haber girişi eleştirel söylem analizi kapsamında incelenmiştir.

Gazetenin 14 Ağustos 2018'deki "Ekonomik savaşa karşı atak" haberinin girişi şu şekildedir:

"Türkiye'yi diz çöktürme operasyonu çerçevesinde devam eden dolar merkezli kuşatma saldırısına karşı, ekonomik birimler harekete geçti. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın, ABD'nin yaptırımlarına karşı "Ekonomik savaş kaybetmeyeceğiz", Hazine ve Maliye Bakanı Berat Albayrak'ın, "Kurumlarımız aksiyon planı yaparak uygulamaya geçti" sözleri üzerine Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun (BDDK) ardından Merkez Bankası (MB), Hazine Müsteşarlığı, Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) ve Borsa İstanbul (BIST) da bir dizi tedbiri hayata geçirdi."

Gazetenin haber girişinde dövizdeki yurtdışı kaynaklı dalgalanmayı 'diz çöktürme operasyonu' olarak nitelediği görülmüştür. Cümlelerin devamında 'kuşatma saldırısı' ifadeleri kullanılarak yaşanan dalgalanmanın yurtdışı kaynaklı kötü niyetli hareketler olduğuna vurgu yapılmıştır. Cümlelerin devamında Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Bakan Albayrak'ın sözleri de hatırlatılarak bu ifadeler güçlendirilmek istenmiştir. Gazete açık bir şekilde iktidar sahiplerinden yana tavır almış, okuyucusuna yaşanan hareketlerin tamamen yurtdışından kaynaklı olduğu algısını yansıtmaya çalışmıştır.

Gazetenin 13 Ağustos 2018'deki "Borsada büyük operasyon" haberinin girişi şu şekildedir:

"Dolar kuru üzerinden yaratılan algı ile Türkiye'yi diz çöktürme amaçlı operasyonun en büyüğüne imza atılan cuma günü, borsada da tarihe geçecek bir silkeleme hareketi yapıldı. 16.3 milyar TL ile borsa tarihinin işlem hacmi rekoru kırılırken, saat 16:30 ila 17:00 arasında, döviz

piyasasıyla eşgüdümlü olarak borsada küçük yatırımcıya yabancılar tarafından büyük bir darbe vuruldu.”.

Gazete, dövizde yaşanan dalgalanmayı ‘diz çöktürme operasyonu’ olarak nitelendirmeye devam etmiştir. ‘En büyük, tarihe geçecek, darbe vurmak’ gibi ifadelerle haberin okuyucu üzerindeki etkisi artırılmaya çalışılmış ve yaşanan ekonomik dalgalanmanın boyutu çarpıcı bir şekilde gösterilmek istenmiştir. Haberin öznesi olarak yabancılar gösterilmiş ve ‘diz çökme operasyonu’nu yabancıların yaptığı ön plana çıkarılmıştır. Gazetenin, ekonomi dilinde bir borsa terimi olan ‘keriz silkeleme’ ifadesi yerine yalnızca ‘silkeleme’ kelimesini tercih ettiği görülmüştür. Bunun sebebi olarak yabancı yatırımcılar tarafından ‘darbe vurulan’ küçük yatırımcıya daha kibar bir dil kullanmayı tercih etmesi gösterilebilir.

iii) Sözcü Gazetesi

Araştırma kapsamında incelenen üçüncü gazete Sözcü’dür. Gazetenin doların yükselişine yönelik verdiği iki haber girişi eleştirel söylem analizi kapsamında incelenmiştir.

Gazetenin 14 Ağustos 2018’deki “Halk burada dolar babaları nerede? başlıklı manşetinin spotu şu şekildedir:

“Bir rahip yüzünden müttefiki Türkiye’ye ekonomik savaş başlatan ABD’ye vatandaşlardan tokat gibi cevap geldi... Halk döviz bürolarına koşup elindeki dolarları TL’ye çevirdi. Gözler, devletten ihale alan büyük işadamlarımızda.”

Gazete, ABD ile Rahip Andrew Brunson nedeniyle yaşanan krizi “bir rahip yüzünden” ifadesiyle hafife alma duygusunu ön plana çıkarmıştır. Özellikle “yüzünden” ifadesiyle bilinçli bir şekilde hafife almanın yanı sıra suçlama algısı da oluşturmak istemiştir. Gazete, dolardaki dalgalanma esnasında yaptığı yayınlarda genel olarak hükümete hesap sorma yoluna giderken, dalgalanmanın zirve yaptığı günlerde hükümetin söylemlerini kullanmaktan kaçınmamıştır. Bu görüşü haber spotunda ‘ekonomik savaş’ ifadesini kullanması desteklemektedir.

Vatandaşların dolar bozdurmasını ABD'ye "tokat gibi" yanıt olarak niteleyen gazete, bu şekilde metafor kullanımını da tercih etmiştir. Dalgalanmanın yaşandığı günlerde hükümeti eleştiren bir yayın politikasına sahip olan gazete, eleştirilerini sadece hükümetle sınırlı tutmamış iktidar sahiplerinin yanı sıra güç sahiplerine de hesap sorma yoluna gitmiştir. "Devletten ihale alan işadamları" ifadesiyle güç sahiplerine seslenilirken, "büyük işadamı" ifadesiyle de aslında şirketlerin büyüklüğü değil ellerindeki güç ima edilmiştir. Ayrıca gazete "büyük" kelimesiyle bu güç sahiplerinin sessiz kalmalarına da gönderme yapmak istemiştir. Başlıkta işadamlarına "dolar babaları" tanımlaması yapılarak da ötekileştirilmişlerdir.

Gazetenin 11 Ağustos 2018 tarihindeki "Dolar yoldan çıktı" başlıklı haberinin girişi şu şekildedir:

"Dolar 6.8010 lira ile zirveye tırmanırken, TL'nin bir haftalık kaybı yüzde 27'ye ulaştı. Lira yıllık yüzde 45 kayıpla Arjantin Pesosu'nu bile geçerken, uzmanlar ekonomiye güven kalmadığını dile getirdi."

Gazete, dolardaki yükselişi rakamlarıyla ortaya koymuş ve ekonomide yaşanan tabloyu ortaya koymaya çalışmıştır. Doların tarihindeki en yüksek seviyeyi görmesi gazete tarafından "zirve tırmanışı" olarak nitelendirilmiştir. Aynı metinde Türk Lirası'nın karşısında Arjantin Pesosu "bile" vurgusuyla küçümsenmiş, liranın değer olarak oldukça gerisinde yer alan pesonun bile gerisinde kalması bu ifade ile vurucu bir şekilde ifade edilmiştir. Gazete, güvenilir kaynak gösterme yöntemine de başvurarak uzmanların görüşlerini spotuna taşımış ve haberin inandırıcılığını artırmak ve kendi görüşlerini destekleme ihtiyacı duymuştur.

iv) Dünya Gazetesi

Araştırma kapsamında incelenen dördüncü gazete Dünya'dır. Gazetenin doların yükselişine yönelik verdiği iki haber girişi eleştirel söylem analizi kapsamında incelenmiştir.

Gazetenin 14 Ağustos 2018'de "Atağa karşı kalkanlar çıktı" başlıklı haberinin girişi şu şekildedir:

“Spekülatif ve panik ataklarla hızla tüm psikolojik sınırları deviren TL, dünya piyasalarının açılışında 7.24 seviyesine kadar yükseldi. ABD-Türkiye gerginliğiyle hızlanan ve Cuma günü dolar karşısında en sert günlük düşüşünü yaşayan TL’deki artan dalga boyuna karşı ekonomi yönetiminden de ‘likidite’ merkezli adımlar geldi. Hazine ve Maliye Bakanı Berat Albayrak’ın, pazar gecesi aksiyon planını hazırladıklarını açıklamasının ardından gece yarısından itibaren BDDK ve TCMB kararlarını arka arkaya açıklamaya başladı.”

Gazete, yaşanan dalgalanmayı iktidar sahiplerinin spekülatif atak söyleminin yanı sıra panik atak olarak da nitelemiştir. Panik atak, TDK’ya göre, ‘aniden başlayan korku dolayısıyla saldırgan tavırlarda bulunma’ anlamına gelir. Gazete bu söylemi kullanarak, dalgalanmanın ani olmasına dikkat çekmiş öte yandan piyasalara korku ve endişe verdiğini ifade etmek istemiştir. Piyasalarda TL için psikolojik sınır 5 lira olarak kabul edilmektedir. Dolar kısa süre içinde önce 6 lirayı hemen ardından da 7 lirayı aşınca, liranın bu sınırları çok hızlı aştığına dikkat çekilmiştir. Ardından bu dalgalanmalara karşı hükümetin ve ilgili kurumların attığı adımların hatırlatılması, piyasanın rahatlamasına yönelik bir amaç gütmektedir.

Gazetenin 11 Ağustos 2018 tarihli “TL’deki düşüş Avrupa’yı korkuttu” haberinin spotu şu şekildedir:

“TL paniği dün Avrupa’ya yayıldı. Euro Bölgesi’nin en büyük bankalarının Türkiye’deki risklerinden duyulan endişe bankacılık hisselerine satış getirirken, Euro, ABD Doları karşısında son 1 yılın en düşük seviyesine indi.”

Gazete, TL’deki değer kaybının Türkiye’de de faaliyeti bulunan Avrupa merkezli bankaların hisselerine de satış getirdiğini ifade ederken herhangi bir imada bulunmadan ekonomi terimlerini kullanarak tarafsız bir bakış açısıyla olayı okurlarına aktarma yoluna gitmiştir. Ancak yaşanan döviz dalgalanmasını ‘panik’ olarak nitelemeye devam etmiştir.

3.5.1.1.3. Fotoğrafların İncelenmesi

Fotoğraf, haber metnine yeni boyut getirmektedir. Okurların, haberi anlamlandırma sürecince fotoğrafın etkisi büyüktür. Haber fotoğrafı, okurun haberle ilgili bilmesi gerekenleri görsel bir biçimde sunmaktadır. Fotoğraf, haberi destekleyici özelliğe sahiptir. Fotoğraf, haberin okurlar tarafından daha kolay anlaşılmasını ve olayın aklında canlandırılmasını sağlamaktadır.²¹³

Haber fotoğrafları, savaş, ihtilal, iç savaş gibi durumlarda etik ilkelere uygun kullanılmadığında manipülasyon yaratabilirken, bazı durumlarda da destekleyici olabilmektedir. Örneğin 1992 Körfez Savaşı'nda basına yansıyan fotoğraflar hedef saptırmışken, Mathew Brady'nin Abraham Lincoln için çektiği fotoğraflar da Lincoln'un seçilmesinde büyük rol oynamıştır.²¹⁴

Eleştirel söylem analizinin tematik yapısında fotoğraflar da önemli rol oynamaktadır. Bu başlık altında, örneklem gazetelerden seçilen haberlerde kullanılan fotoğraflar eleştirel söylem analizi yöntemiyle incelenmiştir.

i) Hürriyet Gazetesi

Araştırmanın bu kısmında, Hürriyet Gazetesi'nin, dolar kurunun 7 lirayı aştığı 10-17 Ağustos tarihleri arasındaki ekonomi sayfalarından seçilen haberlerin fotoğrafları eleştirel söylem analizi kapsamında incelenmiştir.

Gazete, 10 Ağustos 2018'de birinci sayfasından 'TL'de kayıp sürüyor' başlığıyla dolardaki yükselişi duyurmuştur. İç sayfada ise bu haber fotoğrafsız olarak 3 sütunluk bir alanda aynı başlıkla verilmiştir. Gazete, araştırma kapsamı dışında kalan diğer günlerde de dolardaki yükseliş haberini fotoğrafsız olarak okurlarına iletmiştir. Fotoğrafın haberlerde kullanılmasındaki amaç haberleri desteklemek ve etkisini artırmaktır. Ancak gazete, yükseliş haberlerinde fotoğraf kullanmayarak, bilinçli bir şekilde haberin etkisini düşürme yoluna gitmiştir.

²¹³ "Gazetecilik: Haber Fotoğrafı", Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı (Megep), 2013, s.2-4

²¹⁴ Megep, s.3

Gazete, 11 Ağustos 2018’de ABD Başkanı Donald Trump’ın attığı tweet nedeniyle 6.80 liraya çıkan dolar için tek sütunda ‘Kurlar hızlı tırmandı’ başlığını kullanılmıştır. İç sayfada doların tarihin en dalgalı günlerinden birini yaşadığı vurgulanmış ve ilk kez dolar fotoğrafı kullanarak ‘TL’de ağır kayıp’ başlığı kullanılmıştır.

Gazete, örneklem olarak seçilen tarihlerde doların yükselişini ya fotoğrafsız olarak duyurmuş ya da sadece küçük bir dolar fotoğrafı ile aktarma yoluna gitmiştir. Gazete, örneklem olarak seçilen tarihte hükümet yetkililerinin doların yükselişine yönelik aldığı önlemler ve açıklamalarıyla ilgili haberlerde de yalnızca bu kişilerin fotoğraflarını kullanmıştır. Örneğin, 11 Ağustos 2018’deki “İşte yeni ekonomi yaklaşımı” başlıklı haberde, Hazine ve Maliye Bakanı Berat Albayrak’ın fotoğrafı büyük kullanılmış, toplantıya katılan iş insanlarının fotoğrafı da daha küçük verilmiştir. “Dolar yolumuzu kesemez” başlıklı haberde de yalnızca Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın fotoğrafı büyük kullanılmıştır. Haberlerde, iktidar sahipleri temsil edilmiştir.

ii) Sabah Gazetesi

Araştırma kapsamında incelenen ikinci gazete Sabah’tır. Gazetenin doların yükselişine yönelik verdiği haberlerin fotoğrafları eleştirel söylem analizi kapsamında incelenmiştir.

Gazete, 17 Ağustos 2018’de “Yatırımcıya güven verdi” haberinde Bakan Albayrak’ın fotoğrafına büyük bir şekilde yer vermiş, ayrıca toplantıya katılan bankaların logolarıyla görsel olarak katılımcıların kim olduğuna dair algıyı güçlendirmiştir. Gazete, aynı sayfada “Dolar 5.70 liranın altına indi” başlığıyla dolardaki gerilemeyi dolar fotoğrafıyla aktarmıştır, herhangi bir grafik verilmemiştir. Yapılan incelemeye göre, Sabah’ın da Hürriyet’te olduğu gibi iktidar sahiplerinin fotoğraflarına okuyucuya güven vermek için büyük yer verdiği, dolardaki hareketlere de piyasada panik yaratmamak ve etkisini düşürmek için daha az yer vererek, küçük fotoğraflarla yer verdiği görülmüştür.

iii) Sözcü Gazetesi

Araştırma kapsamında incelenen üçüncü gazete Sözcü'dür. Gazetenin doların yükselişine yönelik verdiği haberlerin fotoğrafları eleştirel söylem analizi kapsamında incelenmiştir.

17 Ağustos 2018'de "IMF ile işbirliği planımız yok" başlıklı haberde, bir döviz bürosu fotoğrafı kullanılmıştır. Fotoğraf altı haberde de doların 5.69 lirayı gördüğüne dair bilgi verilmiştir. Haberde açıklamalar ona ait olduğu için Bakan Albayrak'ın küçük bir fotoğrafı yer almıştır. Gazete, dolarla ilgili haberlerinde genellikle grafikler kullanarak, rakamların okuyucu tarafından daha kolay algılanmasını sağlamak istemiştir. Gazetenin 10 Ağustos 2018'deki "İpler koptu TL serbest düşüşe geçti" başlıklı haberinde de dolardaki yükseliş grafik ile verilmiş, grafikte birinde Türk bayrağı diğerinde ABD bayrağı olan iki kişinin çektiği ipin kopmasının etkisiyle döviz imajları yukarı fırlıyor. Böylece gazete, 'çekişme sonucunda yükseliş yaşandığı' bilgisini halkın haberi okumadan görsel olarak algılamasını sağlamak istemiştir.

Gazete, 12 Ağustos 2018'deki 'Trump Türk çeliğine gümrük duvarı örüyor' haberinde de grafik kullanmayı tercih etmiştir. Grafikte, ABD Başkanı'na polis kıyafeti giydirilmiş ve elinde cop'la 'dur' işareti yapıyor. Gazete, bu grafikte Trump'ı Türkiye için elinde cop'la bekleyen bir karaktere dönüştürmüş ve okuyucuda bilinçli bir algı yaratmak istemiştir.

iv) Dünya Gazetesi

Araştırma kapsamında incelenen dördüncü gazete Dünya'dır. Gazetenin doların yükselişine yönelik verdiği haberlerin fotoğrafları eleştirel söylem analizi kapsamında incelenmiştir.

Dünya, bir ekonomi gazetesi olduğu için örneklemdaki diğer üç gazeteye göre daha farklı bir görsel anlayışı vardır. 'Çok yazı, az görsel' anlayışına sahip olan gazetenin 15 Ağustos 2018 tarihli birinci sayfasında "Sıkı maliye ve para politikası" başlıklı haberin görseli olarak sadece iki iş dünyası temsilcisinin fotoğrafı kullanılmıştır.

Doların yükselişine yönelik haberlerde de sadece görsel olarak hükümet yetkililerinin görselleri yer almıştır. Örneklemdaki tüm gazeteler, Cumhurbaşkanı

Erdoğan ve Hazine Bakanı Albayrak'ın açıklamalarının olduğu haberlerde bu yolu izlemişlerdir. “Türk Lirası’nı daha da güçlendireceğiz” başlıklı haberde sadece Bakan Albayrak, “ABD’nin elektroniğine boykot uygulayacağız” haberinde de sadece Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın fotoğrafı kullanılmıştır.

3.5.1.2. Şematik Yapı

Makro yapının bir diğer unsuru şematik yapıdır. Şematik yapı, durum ve yorum olarak iki başlıkta incelenmektedir. Şematik yapıda ana olayın sunumu, sonuçlar, arda lan ve bağ lam bilgisi gibi unsurlar yer almaktadır. Durum kısmında haberin ana olayının sunumu ve sonuçları, arda lan ve bağ lam bilgisi çerçevesinde değ erlendirmesi yapılmaktadır. Durum kısmında olayın hikaye örgüsüne bakılır, olay hakkında bilginin eksiksiz olup olmadığı incelenir, olayın iş leniş biçimi ele alınır ve sonuçlar değ erlendirilir. Yorum kısmında ise haber kaynakları ve habere konu olan tarafların yer alış biçimi incelenmektedir.²¹⁵

3.5.1.2.1. Durum

Habere konu olan ana olay ve onun sonuçları durum bölümünde verilirken, olayın geçtiği ortama ilişkin bilgiler, olayın öncesine yönelik bilgiler de durum bölümünü oluşturur.²¹⁶

Bu bölümde, seçilen örneklem gazetelerden 10-17 Ağustos tarihleri arasındaki bazı ekonomi haberleri durum başlığı altında ana olayın sunumu ve sonuçları, arda lan ve bağ lam bilgisi açısından eleştirel söylem analizine göre incelenmiştir.

i) Hürriyet Gazetesi

Araştırmanın bu kısmında, Hürriyet Gazetesi’nin, dolar kurunun 7 lirayı aştığı 10-17 Ağustos tarihleri arasındaki ekonomi sayfalarından seçilen bir haber incelenmiştir.

16 Ağustos 2018 tarihinde “533 milyon dolarlık misilleme” başlığıyla yayınlanan haber şöyle başlamaktadır:

²¹⁵ Van Dijk, “**News as Discourse**”, New Jersey: Lawrence Earlbaum Associates Publication, 1988, s.34

²¹⁶ Ayşe İnal, “**Haberi Okumak**”, İstanbul: Temuçin Yayınları, 1996, s.156

“Başta otomobil olmak üzere ABD menşeli 22 ürüne 533 milyon dolarlık ek vergi geldi. Resmi Gazete’de dün yayımlanan kararla ABD menşeli bazı ürünlerin ithalatında ek mali yükümlülük uygulanan oranlar yüzde 100 arttırıldı. Karara göre otomobiller için uygulanan ek vergi yüzde 120’ye çıkarıldı. Otomobiller için 21 Haziran’da yüzde 60 ek vergi getirilmişti. Alkollü içkinin vergisi ise haziran ayındaki yüzde 70’in ardından dün yüzde 140’a çıkarıldı. Pirinç için ek vergi yüzde 50, kozmetik için de yüzde 60 oldu.”

Başlıkta ve spotta kurulan anlam, haber metninde de devam etmiştir. Bu haberde ana olay, ABD ürünlerine ek vergi getirilmesidir. Haberde ana olay sınırlı tutulmamış ve ABD menşeli 22 ürüne ek vergi getirildiği anlatılmış, hangi ürünlere ne kadar ek vergi getirildiği kalem kalem paylaşılmıştır. Hatta bu ek vergiyi kapsayan ürünlerin yanı sıra kapsamayan ürünlere de yer verilmiştir. Ancak olayın sonucuyla ilgili herhangi bir açıklama haberde yer almamıştır. Bunun sebebi de verginin yeni açıklanması ve sonuçlarının ilerleyen günlerde görülecek olmasıdır.

Haberin devamında *“...Türkiye, ABD menşeli yani Amerika’da üretilen ürünlere Dünya Ticaret Örgütü’ne (DTÖ) bildirerek önce 21 Haziran tarihinde ek vergi getirmişti. ABD ile Türkiye arasındaki ek vergi süreci ABD Başkanı Donald Trump’un mart ayında çelik (% 25) ve alüminyuma (%10) getirdiği ek vergi ile başladı. Trump’un bu kararının ardından Türkiye 25 Haziran tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan kararla 22 ürün için ek vergi getirdi. Trump’un geçtiğimiz cuma günü çelik (%50) ve alüminyum (%20) vergilerini iki katına çıkarmasının ardından da Türkiye buna karşılık verdi; 25 Haziran’da getirdiği ek vergileri iki katına çıkardı...”* ifadeleri yer almıştır.

Buna göre, haberde ardalan ve bağlam bilgisi de yer almıştır. ABD ile Türkiye arasındaki ek vergi sürecinin ABD Başkanı Donald Trump’ın mart ayında çelik ve alüminyuma getirdiği ek vergi ile başladığı ifade edilerek bu bilgi verilmiştir. Ayrıca Trump’ın bazı vergileri iki katına çıkarması sonrası Türkiye’nin de aynı tepkiyi verdiği

ifade edilerek, ardaalan bilgilere yer verilmiştir. Ancak haberde bu vergilerin bağlamında ileriye dönük nelerin olacağına yönelik herhangi bir ifade yer almamıştır.

ii) Sabah Gazetesi

Araştırma kapsamında incelenen ikinci gazete Sabah'tır. Gazetenin doların yükselişine yönelik verdiği haberlerden seçilen bir haber, şematik yapıda durum başlığı altında incelenmiştir.

17 Ağustos 2018 tarihli "Bumerang" başlıklı haberde şu ifadeler yer almıştır:

"Trump'ın başkanlığa seçilmesinin ardından küresel haydutluğa soyunan ve ticaret savaşlarını başlatan ABD, adeta kendi kazdığı kuyuya düşüyor. Doları küresel bir tehdit unsuru olarak kullanan ülkeye karşı, tüm dünyada tepki her geçen büyüyerek alternatif para birimi arayışını hızlandırırken, ABD'ye karşı başlatılan yaptırımlar da ülke ekonomisini tehdit edici boyuta geldi. Meksika, Çin ve Türkiye başta olmak üzere birçok ülkeye ek gümrük vergisi yaptırımları uygulayan Amerika Başkanı Donald Trump, yaptığı hamlelerle birlikte ülkesindeki çelik, alüminyum, inşaat ve otomotiv sektörlerini zor duruma soktu. Özellikle çelik ve alüminyuma getirilen ek vergilerin etkisiyle, ABD'nin AK Steel, General Motors ve Boeing'in de aralarında bulunduğu önemli şirketlerinin piyasa değeri 45 milyar dolar azaldı..."

Başlık ve haber girişinde kurulan anlam, haber metninde de devam etmiştir. Bu haberde ana olay olarak ABD'nin uyguladığı yaptırımların kendi ekonomisini olumsuz etkilediği sunulmuştur. Haberde, uygulanan yaptırımlara karşı diğer ülkelerin yaptığı misillemelerin ABD ekonomisine verdiği zarar rakamlarla ifade edilmiş ve bu zararın ekonomiye işsizlik ve şirketlerin piyasa değerlerinde kayıp olarak yansıtacağı belirtilerek olayın sonuçları da ifade edilmiştir.

"...Son dönemde hedef tahtasına konan Türkiye'nin almış olduğu misilleme kararları, CNN International'de "Türkiye, ABD mallarına yeni tarife ile ağır tokat attı" alt başlığıyla duyurulup, ABD borsalarındaki düşüş "Türkiye ile ticari savaş ABD borsalarını batırdı" şeklinde

yorumlandı. Trump'ın hamlelerinin etkisiyle ülkede konut fiyatları yüzde 6.4 artarken, 300 bin kişinin istihdam edildiği çelik ve alüminyum sektöründe işsizliğin artması bekleniyor....”

Haberde, ABD'nin hangi ülkeye ne yaptırım uyguladığı, bu ülkelerin de nasıl karşılık verdiği ifade edilmiştir. Bu bilgiler sayesinde olayın ardalan bilgisi ayrıntılı ve geniş bir şekilde yer almıştır. Bağlam bilgisi olarak da ara başlıklarda seçilen “Birçok sektör zor duruma düştü”, “Türkiye'nin kararı ABD'yi sarstı” gibi cümlelerle ve buna yönelik açıklamalarla olayın sonuçlarına yanıt aranmıştır.

iii) Sözcü Gazetesi

Araştırma kapsamında incelenen üçüncü gazete Sözcü'dür. Gazetenin doların yükselişine yönelik verdiği haberlerden seçilen bir haber, şematik yapıda durum başlığı altında incelenmiştir.

Gazetenin 15 Ağustos 2018'de “7 milyar doları iPhone'a verdik” başlıklı haberi şöyle başlamaktadır:

“Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın ABD'nin elektronik ürünlerine boykot uygulanacağını açıklamasıyla gözler teknoloji devi Apple'a çevrildi. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) tarafından düzenlenen sempozyumdaki konuşmasında “Dışarıdan dövizle aldığımız her ürünün daha iyisini üretip dışarı satacağız” diyen Erdoğan, “Amerika'nın elektronik ürünlerine biz boykot uygulayacağız. Onların iPhone'u varsa, öbür tarafta Samsung var. Kendi ülkemizde Venüs var. Vestel var” dedi. Boykot çağrısı cep telefonu pazarında yerli ve yabancı rekabetini yeniden gündeme getirdi. Dünya genelinde Apple, Samsung, HTC ve LG gibi markaların akıllı telefonları oldukça popüler. Yerli üretici ve marka olarak faaliyet gösteren Vestel, Casper, General Mobile, Kaan ve bunlara ek olarak Türk Telekom ve Turkcell şirketlerinin operatör markalı cihazları ile birlikte pazarda yerli cihazların payı yüzde 25'i buluyor. Ancak, bu telefonlarda da tıpkı otomobil üretiminde olduğu gibi yüzde 100 yerli üretim yapılamıyor...”

Haberin ana olayı Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın ABD'li elektronik ürünlere boykot çağrısı yapmasıdır. Bu ana olay çerçevesinde ABD'den ithal edilen cep telefonlarına mercek tutan gazete, sadece Cumhurbaşkanı'nın çağrısını duyurmakla kalmamış, yerli ve yabancı ürünler arasındaki rekabeti analiz etmiştir.

Ana olay haberde kısa bir şekilde sadece Erdoğan'ın birkaç cümlesiyle yer alırken, ardaan bilgisi olarak Erdoğan'ın neden böyle bir çağrıya gereksinim duyduğundan söz edilmemiştir. Ardaan bilgisi olarak daha çok Türkiye'nin cep telefonu ithalatı rakamları analiz edilmiştir. Haberde bağlam bilgisi olarak da herhangi bir sonuç ve ileriye dönük değerlendirme yer almamıştır. Kısaca haberde ana olayla bağlantılı olarak herhangi bir sonuca ulaşılammış, sadece geçmişe dönük bilgiler paylaşılmıştır.

iv) Dünya Gazetesi

Araştırma kapsamında incelenen dördüncü gazete Dünya'dır. Gazetenin doların yükselişine yönelik verdiği haberlerden seçilen bir haber, şematik yapıda durum başlığı altında incelenecektir.

“ABD ile yaşanan siyasi gerilim nedeniyle TL'de yaşanan sert satışlar küresel hisse senedi ve gelişmekte olan ülkelerin paralarını vurdu. Piyasalardaki panik havasının güvenli liman arayışı nedeniyle doları güçlendirmesi emtia piyasalarını sarstı. ABD Doları son 13 ayın en yüksek seviyelerine gelince metal piyasalarında düşüşler başladı. Londra'da bakır başta olmak üzere endüstriyel metallerin fiyatında hızlı geri çekilme yaşandı....”

13 Ağustos 2018'de “Satış rüzgârı metalleri vurdu” başlıklı haberin, ana olayı Türk Lirası'nın değer kaybı sonrasında Avrupa piyasalarında yaşanan gelişmelerdir. Haberde başlık, spot ve haber girişinde yansıtılan anlam, ana olayın sunumunda da devam etmiştir. Ana olayın sunumunda gazete, Türk Lirası'ndaki değer kaybı sonrasında Avrupa'daki bankaların hisselerindeki değer kayıplarına yer vermiştir. Ayrıca haberde doların yükselişinin emtia fiyatlarında düşüşe neden olduğuna da yer verilmiştir. Yani iki olay birbiriyle bağlantılı olarak tek bir haber olarak okurlara sunulmuştur. Sonuçlar da düşüş oranlarıyla birlikte ifade edilmiştir.

Haberde ardaan bilgisi olarak tüm süreç detaylarıyla işlenmiştir. ABD ile yaşanan siyasal gerilimden, Türk Lirası'nın bu süreçteki değer kaybına, Türkiye'ye çelikte ek vergi getirilmesine kadar tüm geçmiş süreç ifade edilmiştir. Bağlam bilgisi olarak da ticaret savaşlarının ekonomik görünümü bozarak metal talebini aşağı çekeceğine ilişkin bir değerlendirme yapılmıştır.

3.5.1.2.2. Yorum

şematik yapı içerisinde yorum kısmında, haber kaynakları ile olayın taraflarının olaya getirdiği yorumlar ve değerlendirmeleri incelenmektedir.

Haber kaynakları; habere konu olan olay, kişi ya da durum hakkında bilgi alınan kişi ya da kuruluş, görüntü malzemesi, kitap, dergi, rapor olarak tanımlanabilir. Haber kaynakları birinci el kaynaklar ve ikinci el kaynaklar olarak ikiye ayrılmaktadır. Birinci el kaynaklar, olayı yaşayan, gören ya da olayla ilgili bilgi verebilecek kaynaklardır. Haber muhabiri de bazen birinci el kaynak olabilmektedir. İkinci el kaynaklar ise haber ajansları, basın bildirileri, bültenler, açıklamalar, kamu ve özel sektör kuruluşları, odalar, dernekler, vakıflar ve kişilerden çeşitli yol ve yöntemlerle gelen bilgi, belge ve verilerdir.²¹⁷

Eleştirel söylem analizinde olayın taraflarına toplumsal aktörler denilmektedir. Ekonomi haberlerinde toplumsal aktörler, devlet yetkilileri, yabancı ülkelerin devlet yetkilileri, patronlar, işçiler, şirketler, sivil toplum kuruluşları olabilir.

Van Dijk'e göre, insanlar ve eylemlerle ilgili bütün söylemler, aktör tiplerinin tanımlamalarını içermektedir. Haberdeki aktörlere ilişkin genel ideolojik strateji 'kendine' ilişkin olumlu, 'ötekine' ilişkin olumsuz sunuştur.²¹⁸

Araştırmanın bu kısmında seçilen örneklem gazetelerden 10-17 Ağustos tarihleri arasındaki bazı ekonomi haberleri yorum başlığı altında haber kaynakları ve olayın tarafları açısından eleştirel söylem analizine göre incelenmiştir.

²¹⁷ "Gazetecilik: Haber Toplama-1", Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı (Megep), 2013, s.13-14

²¹⁸ Yasemin Bilişli, "Ermenek Maden Kazasının Yazılı Basında Yansımaları", Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Dergisi içinde (91-104), Sayı.23, 2016, s.99

i) Hürriyet Gazetesi

Araştırma kapsamında incelenen birinci gazete Hürriyet'tir. Gazetenin doların yükselişine yönelik verdiği haberlerden seçilen bir haber, şematik yapıda yorum başlığı altında incelenmiştir.

“ABD Başkanı Donald Trump’ın Türkiye yönelik ekonomik yaptırımlarına karşı Avrupa tepki gösterdi. Alman Ekonomi Bakanı Peter Altmaier, Türkiye’nin Avrupa için önemli olduğunu belirterek, “Bu ticari savaş ekonomik büyümeyi yavaşlatır ve hepimize zarar verir” dedi. İtalya Dışişleri Bakanı Enzo Moavero ise Türkiye’nin Akdeniz bölgesinde finansal denge açısından önemli rol oynadığını vurguladı...”

Hürriyet Gazetesi’nin 13 Ağustos 2018’de “Avrupa’dan Trump’a Türkiye tepkisi” başlığıyla yayımladığı haberin kaynağı Alman ve İtalyan hükümet yetkilileridir. Ancak bu kişilerin demeçlerine Almanya’da ve İtalya’da yayınlanan gazetelerden ulaşılmıştır. Bu haberin kaynağı yurtdışı ajanslar ve gazetelerdir. Gazete, ikincil kaynaklara başvurmuştur.

Haberde, ABD Başkanı Donald Trump, ‘öteki’leştirilmiştir. Türkiye’yi destekler nitelikte demeç veren Alman ve İtalyan yetkililerin ABD’yi Türkiye’ye yönelik yaptırımlar konusunda uyardığına dikkat çekilmiş ve bu iki yetkilinin sözleri ABD Başkanı’na ‘tepki’ olarak değerlendirilmiştir. Ancak bu iki yetkili, ‘Türkiye’nin yaşayacağı bir krizin kendilerini yani Avrupa’yı etkileyeceğini’ ifade etmiş, Trump’a yönelik net bir ifade kullanmamışlardır. Gazete bu demeçleri ‘kendi’ yani Türkiye için olumlu bir söyleme dönüştürebilmek için hem başlıkta hem de haberin kurgusunda sanki ABD Başkanı’na Türkiye için uyarılarda bulunulduğu gibi bilinçli bir algı yaratmak istemiştir.

Haberî olayın tarafları açısından değerlendirdiğimizde ise haberin aktörleri Donald Trump, Alman Ekonomi Bakanı Peter Altmaier ve İtalya Dışişleri Bakanı Enzo Moavero’dur. Haberde iki bakanın ticaret savaşlarına ilişkin söylemleri yer alırken, eleştirdikleri Donald Trump’ın herhangi bir söylemi yer almamıştır. Yalnızca Trump’ın Türkiye’ye karşı uyguladığı yaptırımlar hatırlatılmıştır.

ii) Sabah Gazetesi

Araştırma kapsamında incelenen ikinci gazete Sabah'tır. Gazetenin doların yükselişine yönelik verdiği haberlerden seçilen bir haber, şematik yapıda yorum başlığı altında incelenmiştir.

“ABD Başkanı Donald Trump’ın Türkiye yönelik ekonomik yaptırımlarına karşı Avrupa tepki gösterdi. Alman Ekonomi Bakanı Peter Altmaier, Türkiye’nin Avrupa için önemli olduğunu belirterek, “Bu ticari savaş ekonomik büyümeyi yavaşlatır ve hepimize zarar verir” dedi. İtalya Dışişleri Bakanı Enzo Moavero ise Türkiye’nin Akdeniz bölgesinde finansal denge açısından önemli rol oynadığını vurguladı...”

Sabah Gazetesi’nin 12 Ağustos 2018’de ‘Sabotajcı Trump’ başlığıyla verdiği haberde AB, İran ve Rusya’nın hükümet yetkilileri, uluslararası finans şirketi yöneticilerinin demeçleri yer almıştır. Bu haberin kaynağı ikincil kaynaklar yani uluslararası ajanslar, yabancı gazeteler ve sosyal medya (twitter) olmuştur.

Türkiye’nin Hazine ve Maliye Bakanı Berat Albayrak’ın yeni ekonomi modelini açıkladığı toplantı esnasında bir tweet atarak Türkiye’ye ek vergi açıkladığı ifade edilen haberde ABD Başkanı Trump ‘öteki’leştirilip, adeta bir düşman olarak yansıtılmış ve ‘sabotajcı’ olarak değerlendirilmiştir.

Haberin aktörleri olarak Hazine ve Maliye Bakanı Berat Albayrak, ABD Başkanı Donald Trump, İran Dışişleri Bakanı Cevad Zarif, Avrupa Dış İlişkiler Konseyi Başkanı Carl Bildt yer almıştır. ABD Başkanı’nın söz konusu tweeti haberde görsel ya da yazılı olarak yer almazken, gazetenin Türkiye’nin tarafında olduğunu ifade ettiği diğer haber aktörlerinin demeçleri yer almıştır.

iii) Sözcü Gazetesi

Araştırma kapsamında incelenen üçüncü gazete Sözcü’dür. Gazetenin doların yükselişine yönelik verdiği haberlerden seçilen bir haber, şematik yapıda yorum başlığı altında incelenmiştir.

“Dünyanın en büyük çelik ithalatçısı ABD bu noktadaki gücünü siyasi silah olarak kullanmaya devam ediyor. Bu yılın mart ayında Türkiye’nin de aralarında bulunduğu en çok çelik ithalatı yapan ülkelere ek vergi kararı alan ABD yönetimi, şimdi de Türkiye’ye daha fazla vergi uygulama kararı aldı. ABD Başkanı Donald Trump, Türkiye’den yapılan çelik ve alüminyum ithalatının vergilerini iki katına çıkardığını duyurdu. Trump’ın kararı ile alüminyumda ek vergi yüzde 20, çelikte ise yüzde 50 olacak.”

Sözcü Gazetesi’nin 12 Ağustos 2018’de “Trump Türk çeliğine gümrük duvarı örüyor” başlığıyla verdiği haberde AB ve İran’ın hükümet yetkililerinin açıklamalarına yer verilmiştir. Bu haberin kaynağı ikincil kaynaklar yani ajanslar ve taraf hükümetlerin yetkililerinin resmi açıklamalarıdır.

Haberde, ABD Başkanı Donald Trump’ın Türkiye’ye karşı ‘silah kullandığı’ ifade edilmiş, diğer gazetelerde olduğu gibi ötekileştirilen yine Trump olmuştur. Haberde ‘benimsenen’ taraflar ise açıklamalarıyla Türkiye’ye destek veren kişi ve kurumlar olmuştur.

Haber, olayın tarafları açısından değerlendirildiğinde de haberin aktörleri olarak ABD Başkanı Donald Trump, Beyaz Saray, İran Dışişleri Bakanı Cevad Zarif, Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü İbrahim Kalın, Avrupa Dış İlişkiler Konseyi Başkanı Carl Bildt yer almıştır. Trump’ın söylemleri Beyaz Saray’ın resmi açıklamasıyla haberde yer alırken, diğer kaynakların birebir kendi söylemleri kullanılmıştır. Haberde hem Türkiye Cumhurbaşkanlığı hem de ABD Başkanlığı’nın açıklamaları yer bulmuştur.

iv) Dünya Gazetesi

Araştırma kapsamında incelenen dördüncü gazete Dünya’dır. Gazetenin doların yükselişine yönelik verdiği haberlerden seçilen bir haber, şematik yapıda yorum başlığı altında incelenmiştir.

Dünya Gazetesi’nin 14 Ağustos 2018’de “Türkiye’ye dünyadan destek” başlığıyla verdiği haberde, Almanya, Rusya, Lübnan, İtalya ve Çin’in yetkililerinin

söylemlerine yer verilmiştir. Bu haberin kaynağı ikincil kaynaklar yani ajanslar ve taraf hükümetlerin yetkililerinin resmi açıklamaları ve uluslararası basındır.

Haber, olayın tarafları açısından değerlendirildiğinde de haberin aktörleri olarak Almanya Başbakanı Merkel, Kremlin Sarayı, İtalya Dışişleri Bakanı Enzo Moavero'nun Türkiye'yi destekleyen açıklamaları yer bulurken, ABD tarafından herhangi bir açıklamaya haberde yer verilmemiştir.

3.5.2. Eleştirel Söylem Analizinde Mikro Yapı

Eleştirel söylem analizinde mikro yapı, kelime ve cümlelerle ilgilenmektedir. Seçilen sözcükler, cümlelerin yapıları, nedensellik ilişkileri ve retorik mikro yapının unsurlarını oluşturmaktadır.²¹⁹

Sözcük seçimi, ideolojik yapılanmayı ortaya koymaktadır. Sözcük seçimleriyle, toplumsal aktörler hakkındaki temel inanç ve ideolojiler ortaya çıkmaktadır.²²⁰ Belirli sözcüklerin seçilmesi, yazarın ideolojisini ifade etmektedir. Cümlelerin yalınlığı veya karmaşıklığı, sözcüklerin düzeni veya sıralaması, etken ya da edilgen cümle kullanımı da sentaktik çözümlemeyi oluşturmaktadır.²²¹ Retorik; fotoğraf, resim, rakamsal veriler ile uzman ve/veya tanıklardan yapılan alıntılar kapsayarak haberin inandırıcılığının sağlanmasında rol oynamaktadır.²²² Bölgesel uyum ise cümleler arasındaki nedensel, işlevsel ve referansal ilişkileri göstermektedir.

Araştırmanın bu bölümünde örneklem olarak seçilen dört gazetede ekonomi haberlerinin mikro yapısı dört başlık altında incelenmiştir.

3.5.2.1. Sentaktik Çözümleme

Sentaktik çözümlemede, haberlerin cümle yapılarının etken/edilgen, basit/karmaşık veya uzun/kısa olup olmadığına bakılmaktadır. Cümlede öznenin nasıl konumlandırıldığı önemlidir.

²¹⁹ Özer, s.92

²²⁰ Özer, s.92

²²¹ Yusuf Devran, “**Haber Söylem İdeoloji**”, İstanbul: Başlık Yayınları, 2010, s.65

²²² Özer, s.92

Araştırmanın bu kısmında, örneklem gazetelerden seçilen bazı haberlerin sentaktik çözümlemesi yapılacaktır.

i) Hürriyet Gazetesi

Araştırma kapsamında incelenen birinci gazete Hürriyet'tir. Gazetenin doların yükselişine yönelik verdiği haberlerden seçilen bir haber, sentaktik çözümleme kapsamında incelenmiştir.

Hürriyet Gazetesi'nin 16 Ağustos 2018'de "BDDK'dan doları düşürecek hamle" başlığıyla verdiği haberde şu ifadeler yer almıştır:

"Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'ndan (BDDK), dün bir swap hamlesi daha geldi. BDDK, swap işlemler için yasal özkaynaklar sınırını yüzde 25'e indirdi. BDDK'nın bu hamlesinden sonra dolar kuru 6 TL'nin altına gördü. BDDK'dan yapılan açıklamada bankaların yurt dışı yerleşiklerle yaptıkları bir bacağı döviz diğer bacağı TL olan para swap'larından, işlemin başlangıç tarihinde spotta yurt içi bankaların TL verip döviz aldıkları swap işlemleri ile yine bu mahiyetteki swap benzeri işlemler toplamının bankaların en son hesapladıkları yasal özkaynaklarının yüzde 25'ini geçemeyeceği kaydedildi."

Bu metinde etken cümleler kullanılarak, BDDK'nın hamlesi ön plana çıkarılmıştır. Burada BDDK öznesi sıkça vurgulanarak, kamunun dolara yönelik attığı adımlara dikkat çekilmek istenmiştir. Olumlu bir cümle yapısı kullanılarak, alınan bu swap önlemi sayesinde doların gerilediği ifade edilmiştir. Ayrıca BDDK'dan yapılan açıklama da edilgen bir şekilde haberde yer alması, gazete böylece kendi yorumlarının yanı sıra kurumun açıklamasına da yer vererek, haberin güvenilirliğini sağlamak istemiştir.

ii) Sabah Gazetesi

Araştırma kapsamında incelenen ikinci gazete Sabah'tır. Gazetenin doların yükselişine yönelik verdiği haberlerden seçilen bir haber, sentaktik çözümleme kapsamında incelenmiştir.

Sabah Gazetesi'nin 15 Ağustos 2018'de "Tedbirler devrede dolar düşüşte" haberinde şu ifadeler yer almıştır:

"Dolar kuru üzerinden yapılan ekonomik kuşatma ile Türkiye'yi diz çöktürme operasyonuna karşı, ilgili kurumların aldığı tedbirlerle Hazine ve Maliye Bakanı Berat Albayrak'ın küresel yatırımcılarla yarın gerçekleştireceği toplantı, piyasalarda normalleşmenin fitilini ateşledi. Haftanın ilk gününde hacimsiz işlemlerle 7.24 TL ile tarihi zirveyi gören dolar, dün yüzde 5.7 değer kaybederek 6.5 TL'nin altına düştü. Dolar gün içerisinde 6.4150 TL'ye kadar gevşedi."

Bu metinde etken cümleler kullanılmıştır ancak ilgili kurumların hangileri olduğuna yönelik bir bilgi verilmemiş, Bakan Albayrak'ın yapacağı toplantı öne çıkarılmıştır. Böylece düşüşte büyük pay bu toplantıya verilmiştir. Olumlu bir cümle yapısı kullanılarak, hem alınan önlemler hem de bakanın toplantısı sayesinde doların gerilediği ifade edilmiştir. Ancak cümleler uzun ve karmaşık yapıda kurulmuştur. İlk cümlede ardaalan bilgisi ile yeni gelişmeler aynı cümlede paylaşılmıştır.

iii) Sözcü Gazetesi

Araştırma kapsamında incelenen üçüncü gazete Sözcü'dür. Gazetenin doların yükselişine yönelik verdiği haberlerden seçilen bir haber, sentaktik çözümleme kapsamında incelenmiştir.

Sözcü Gazetesi'nin 16 Ağustos 2018'de "Trump'a 533 milyon dolarlık misilleme" başlığıyla verdiği haberde şu ifadeler yer almıştır:

“ABD Başkanı Donald Trump’ın Rahip Brunson’un serbest bırakılmaması üzerine Türkiye’ye başlattığı yaptırımlara Ankara’dan yanıt geldi. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın Salı günü yaptığı konuşmada ABD’nin elektronik ürünlerine boykot çağrısı sonrası dün bazı ABD ürünlerine ek vergi getirildi. ABD menşeli bazı ürünlerin ithalatında ek mali yükümlülük oranlarının yüzde 100 artırılmasına dair Cumhurbaşkanlığı kararı resmi gazetede yayımlandı.”

Bu metinde etken cümleler kullanılarak, Türkiye’nin ABD’ye karşı ek vergileri ön plana çıkarılmıştır. Burada kullanılan Ankara ifadesiyle, Cumhurbaşkanlığı ifade edilmiştir. İkinci cümlede edilgen bir yapı kurularak, ek verginin kim tarafından getirildiğine dair bir söyleme yer verilmemiştir. Haberde, olumlu cümle yapıları kurularak, hükümetin aldığı bu karara detaylı yer verilmiştir. Ayrıca resmi gazetede yayımlanan karar edilgen bir yapıda verilmiş, gazete hükümetin açıklamasına da yer vererek, haberin güvenilirliğini sağlamak istemiştir.

iv) Dünya Gazetesi

Araştırma kapsamında incelenen dördüncü gazete Dünya’dır. Gazetenin doların yükselişine yönelik verdiği haberlerden seçilen bir haber, sentaktik çözümleme kapsamında incelenmiştir.

Dünya Gazetesi’nin 17 Ağustos 2018’de “Benzin, motorin ve otogaza 3 ay sonra ilk zam” başlıklı haberde yer alan ifadeler şu şekildedir:

“Akaryakıt ürünlerinden benzin ve motorin ile LPG otogaz pompa satış fiyatları yaklaşık yüzde 9 oranında artırıldı. Hükümet, akaryakıt ve LPG ürünlerinden alınan özel tüketim vergisi (ÖTV) tutarlarında yeni bir düzenlemeye gitti. Kararla, esnek ÖTV uygulaması ile sabitlenen söz konusu ürünlerin pompa satış fiyatları 17 Mayıs’tan bu yana ilk kez arttı.”

Bu metinde edilgen cümleler kullanılarak, fiyatların kim tarafından artırıldığına dair özne gizlenmiştir. Zam haberi halk tarafından tepki göreceğinden, öznenin

gizlenmesi tercih edilmiştir. Olumsuz bu haberde, özne vurgulanmamıştır. İkinci cümle ise etken bir yapıda kurularak hükümetin yeni bir düzenleme yaptığı ifade edilmiştir. Haberde, tarihler vurgulanarak uzun süre sonra zam geldiğine dikkat çekilmek istenmiştir. Cümle yapıları kısa ve öz paylaşılarak, karmaşıklıktan uzaklaştırılmıştır.

3.5.2.2. Sözcük Seçimleri

Mikro yapı, metnin sözcük, cümle yapısı ve anlamlarını incelemektedir. Söylem stilini ele alan mikro yapıda, aynı konunun farklı sözcüklerle nasıl anlatıldığı ortaya çıkmaktadır. Örneğin, “terörist” yerine “gerilla”, “mücadeleci” yerine “hırçın”, “dindar” yerine “dinci” sözcüklerinin tercih edilmesi, gazetenin niyeti ile ideolojisini açık açık gösterecektir.²²³

Araştırmanın bu kısmında örneklemdaki gazetelerin ekonomik terimlere hangi ideoloji ile yaklaştığını ortaya koymaya çalışacağız. Araştırmanın bu kısmında diğerlerinden farklı olarak, tek tek haberler değil örneklem gazetelerin seçilen tarihlerdeki haberlerindeki söylemler genel olarak incelenmiştir.

i) Hürriyet Gazetesi

Hürriyet Gazetesi, doların dalgalanmaya başladığı dönemde daha tarafsız kelimeler kullanmayı tercih ederken, doların 7 lirayı aşıp ekonomi için krizi işaret etmeye başladığında ise iktidar sahiplerinin kelimelerine yönelmiş, sözcük seçimleriyle yaşanan ekonomik gelişmeleri bir savaşa benzetmiştir.

Gazetenin kullandığı sözcüklere bakacak olursak, 11Ağustos 2018’de doların 6 lirayı aşmasını “TL’de ağır kayıp” başlıklı haberinde duyuran gazete, değer kaybını ‘tarihin en dalgalı günü’ olarak nitelemiştir. Dalgalanma vurgusunu yalnızca ‘tarihi’ kelimesiyle ön plana çıkarmıştır. Ancak ilerleyen günlerde doların 7 lirayı aşmasıyla gazete, ‘spekülatif hareketler’ söylemine doğru yönelmiştir. Gazete, bu seçimiyle liradaki dalgalanmanın sebebinin Türkiye’nin ekonomik gelişmelerinden değil ‘kurgusal’ olduğunu vurgulamak istemiştir. TDK’ya göre, spekülatif kelimesinin anlamı ‘kurgusal’ ve ‘vurgun amaçlı’dır. Gazete, bu tercihleriyle iktidar sahiplerinin

²²³ Devran, s.65

söylemlerine yönelmeye başlamıştır. Dolardaki dalgalanma sürdükçe, gazetenin seçtiği sözcükler de ideolojik olarak iktidara daha da yaklaşmıştır. ‘Ekonomideki gelişmeler’ söylemiyle haberleri duyuran gazete ‘spekülatif hareket’ ve son olarak da ‘spekülatif atak’ söylemini tercih etmeye başlamıştır. Bu kelimeler, gazetenin yaşanan ekonomik gelişmelerin yurtdışından kötü niyetli yaklaşımlar olduğunu benimseyip, okurlarına da böyle yansıttığını göstermektedir. Aynı durum, ek vergilerin okurlara yansıtılmasında da görülmüştür. ABD’nin ek vergilerini ‘ABD’nin ekonomik yaptırımları’ şeklinde tarafsızca yorumlayan gazete, daha sonra söylemini değiştirip, bu vergileri ‘Türkiye piyasalarına karşı saldırı’ olarak nitelemeye başlamıştır.

Gazete, seçilen dönemdeki söylemlerinde yaşanan ekonomik gelişmeleri bir savaş olarak okurlarına yansıtmayı tercih etmiştir. Ekonomideki dalgalanmanın nedeni ‘taarruz’ olarak nitelenirken, Türkiye’nin bu ‘taarruz’a karşı aldığı önlemler ‘her cephede mücadele’ olarak nitelendirilmiştir. Bu söylemler ile ‘biz ve onlar’ karşıtlığı güçlendirilmiş, ABD adeta bir ‘düşman’ gibi okurlara yansıtılmıştır.

ii) Sabah Gazetesi

Sabah Gazetesi, doların dalgalandığı süreç içerisinde sözcük seçimleriyle yaşanan ekonomik gelişmeleri spekülatif olarak yorumlamış ve yaşananları saldırı olarak nitelemiştir.

Gazetenin kullandığı sözcüklere bakacak olursak, 11 Ağustos 2018’de “Ekonomik saldırıya karşı birleştiler” başlığını kullanan gazete, piyasalarda kur kaynaklı spekülatif hareketler yaşandığını ifade etmiştir. Gazete, dövizdeki dalgalanmaya karşı “spekülatif ve saldırı” kelimelerinde yoğunlaşmıştır. Gazete, bu seçimiyle liradaki dalgalanmanın sebebinin ‘kurgusal’ olduğunu vurgulamak istemiştir. TDK’ya göre, spekülatif kelimesinin anlamı ‘kurgusal’ ve ‘vurgun amaçlı’dır. Gazete, bu tercihleriyle iktidar sahiplerinin söylemlerini kullanmayı seçmiştir.

Dolardaki dalgalanma sürdükçe, gazetenin seçtiği sözcükler de itham eden boyutlara ulaşmıştır. 12 Ağustos 2018’de “Yalancı Ajans” ve “Sabotajcı Trump” başlıklarını tercih eden gazete, uluslararası haber ajansı Bloomberg’i hem yalancılık hem de ajanlıkla suçlamıştır. ABD Başkanı Trump da Türkiye’ye sabotaj düzenlemekle suçlanmıştır. Bu kelime seçimleriyle, ‘biz ve onlar’ karşıtlığı güçlendirilmiştir. Türkiye

ekonomisi ve tarafları ‘biz’, ABD tarafı ‘onlar’ olarak nitelendirilip, düşmanlaştırılmıştır.

13 Ağustos 2018’de “Türkiye çelik gibi sağlam” başlığında metafor kullanılmış, ekonominin çelik gibi güçlü olduğuna dikkat çekilmek istenmiştir. Gazete, dalgalanmanın ilerleyen günlerinde söylemlerinde 15 Temmuz darbe girişimine ithafta bulunan söylemlere yönelmiştir. 14 Ağustos 2018’de birinci sayfada “Ekonomide 15 Temmuz ruhu şaha kalktı” başlığıyla, halkın 15 Temmuz darbe girişimi esnasında gösterdiği mücadelenin şimdi de ekonomik düşmanlara karşı gösterildiği algısı oluşturulmak istenmiştir. Vatandaşların ‘milli birlik ruhu’yla bu savaşın karşısında durduğu ifade edilirken, yaşanan ekonomik gelişmeler için savaş algısı yaratılmak istenmiştir. Ayrıca ekonomideki söz konusu gelişmeleri, ‘ihanet odakları’nın gerçekleştirdiği ifade edilerek, bilinçli bir şekilde düşman yaratılmıştır. Gazetenin tercih ettiği ‘ekonomi kuşatma, diz çöktürme operasyonu, ekonomik saldırı, spekülasyon atak, kur saldırısı, seferber’ gibi sözcükleriyle yaşanan ekonomik gelişmelerin yurtdışından kötü niyetli yaklaşımlar olduğu anlatılmak istenmiştir. Gazete, sözcük seçimleriyle iktidardan yana tavır almış, iktidarın tüm eylemlerini olumlu olarak değerlendirmiş, ABD için de olumsuz sözcükleri tercih etmiştir.

iii) Sözcü Gazetesi

Sözcü Gazetesi, örneklem olarak seçilen tarihte verdiği haberlerde dövizdeki dalgalanmanın sebebini ABD’li rahibin serbest bırakılmamasına ilişkilendiren tek gazete olmuş ve ‘Rahip krizi’ sözcükleriyle yaşanan ekonomik hareketleri ifade etmeyi tercih etmiştir.

11 Ağustos 2018’de “Dolar yoldan çıktı” başlığıyla Türk Lirası’ndaki değer kaybına dikkat çekilirken, vurgulanan söylem ‘dolar’ olmuştur. 12 Ağustos 2018’de “Trump, Türk çeliğine gümrük duvarı örüyor” başlığıyla Trump ötekileştirilirken, benzetmeler tercih edilmiştir.

Gazete, dövizin yükselmeye başladığı ilk günlerde hükümete karşı bir tavır almış, Türk Lirası’ndaki değer kaybını ‘serbest düşüş’ kelimesiyle okurlarına iletmiştir. ABD’nin Türkiye’ye uyguladığı yaptırımları ‘yaptırım krizi’ olarak değerlendiren gazete, diğer gazetelerde olduğu gibi iktidar sahiplerinin söylemlerine yönelmemiştir.

Diğer gazeteler spekülâtif atak söyleminde birleşirken Sözcü, ağırlıklı olarak ‘atak, şok, gerginlik, yüksek türbülans’ gibi kelimeleri tercih etmiştir. Gazete, kendi söylemlerini oluşturarak tarafsız kalmaya çalışırken, hükümeti de eleştirmeyi seçmiştir. Ancak eleştirileri yoğun olarak Trump’ı ve ABD’li rahip Brunson’u suçlayarak yapmıştır. Gazetenin haberlerinde ‘biz’ olarak halk öne çıkmış, ‘onlar’ olarak da ABD tarafı ele alınmıştır.

iv) Dünya Gazetesi

Dünya Gazetesi, bir ekonomi gazetesi olmasından dolayı dövizdeki dalgalanmayı ekonomik terimlerle okurlarına yansıtmayı tercih etmiştir. “Dalğanın boyutu arttı, vergiyi katladı, satış rüzgarı, taşları oynattı” gibi söylemleri tercih eden gazete metafor kullanımıyla da dikkat çekmiştir.

Doların bir gecede 7 lirayı aşmasından sonra gazetenin de tercih ettiği kelimelerin seyri değişmiş, gazete “panik atak, spekülâtif hareket, spekülâtif atak” gibi iktidar sahiplerinin söylemlerine yönelmeye başlamıştır.

Gazete, haberlerinde hükümetin ve iş dünyasının yaptıklarını olumlu olarak değerlendirirken, biz ve onlar çizgisini çok fazla öne çıkarmayan kelimeleri tercih etmiştir. Gazetenin örneklem dönemindeki haberlerinde ABD ve özellikle Donald Trump vurgusu yapılmamıştır. Karşıtlıkların ön plana çıkarılmadığı anlatım tercih edilmiştir.

3.5.2.3. Bölgesel Uyum

Bölgesel uyum, haber metinlerindeki cümleleri referansal, nedensel ve işlevsel ilişkiler çerçevesinde incelemektedir. Nedensel ilişkide, birbirini izleyen cümleler içindeki nedensel bağlar incelenmektedir. İşlevsel ilişkide, bir cümlenin bir sonraki cümlede açıklanıp açıklanmadığına bakılmaktadır. Referansal ilişkide ise bir cümlede yer alan bir kavramla, sonraki cümle arasında bağ kurulup kurulmadığı incelenmektedir.

224

²²⁴ Özer, s.83-84

Araştırmanın bu kısmında, örneklem gazetelerden seçilen bazı haberlerin bölgesel uyum kapsamında çözümlemesi yapılmıştır.

i) Hürriyet Gazetesi

Araştırma kapsamında incelenen birinci gazete Hürriyet'tir. Gazetenin doların yükselişine yönelik verdiği haberlerden seçilen bir haber, bölgesel uyum kapsamında incelenecektir.

Gazetenin 10 Ağustos 2018'de yayımladığı "TL'deki kayıp sürüyor" başlıklı haberde nedensel ilişkiler kurulduğu görülmektedir.

"ABD ve Türkiye ilişkilerinde yaşanan gerilim ile hareketlenen piyasalarda dalgalanma sürerken, Hazine ve Maliye Bakanı Berat Albayrak'ın 'yeni ekonomi modeli'ni açıklayacağı haberiyle tansiyon sınırlı düştü."

Piyasaların ABD ile yaşanan gerilim nedeniyle dalgalandığı açıklanırken, tansiyonun sınırlı da olsa düşme nedeni olarak da açıklanacak yeni ekonomi modeli gösterilmiştir.

Haberin devamında yer alan "Güne 5.37 TL seviyesinden başlayan dolar, gün içerisinde en yüksek 5.4883 TL seviyesini gördü. Bakan Albayrak'ın bugün açıklayacağı 'yeni ekonomi modeli' haberiyle 5.3762 TL'ye kadar gerileyen dolar kuru, Türkiye piyasalarının kapanış saatinde bankalararası piyasada son işlemler 5.4703 TL'den yapıldı" ifadeleriyle doların düşüşüne ve ardından yeniden yükselişine yönelik işlevsellik ilişkisi kurulmuştur.

ii) Sabah Gazetesi

Araştırma kapsamında incelenen ikinci gazete Sabah'tır. Gazetenin doların yükselişine yönelik verdiği haberlerden seçilen bir haber, bölgesel uyum kapsamında incelenmiştir.

Gazetenin 16 Ağustos 2018'de yayımladığı "Türkiye seferber" başlıklı haberde hem nedensel hem de referansal ilişkilerin kurulduğu görülmektedir:

“Kur saldırısı altındaki Türkiye, 15 Temmuz’daki gibi yine tek yürek oldu. Vatandaş, yurdun dört bir yanında TL’ye sahip çıkmak için yaklaşık 3 milyar dolarlık döviz bozdurdu. Sanayi ve ticaret odaları ile sektör temsilcileri ekonomiyi korumak adına önemli adımlar attı.”

Gazete, kurlardaki dalgalanmayı 15 Temmuz darbe girişimine benzeterek, referansal bir ilişki kurarken, vatandaşların döviz bozdurmasının nedeni olarak da TL’ye sahip çıkmak olduğu ifade edilmiştir. Devamında sektör temsilcilerinin de attığı adımlara haberde yer verilerek işlevsel ilişkiye de yer verilmiştir.

Haberin devamında *“Ekonomi yönetiminin aldığı yerinde kararlar ve vatandaşın yaklaşık 3 milyar dolarlık döviz satışıyla dolar dün 6 liranın altına geriledi”* ifadeleriyle doların 6 liranın altına gerilemesinin nedeni olarak da ekonomi yönetiminin aldığı kararlar ve vatandaşların döviz bozdurması gösterilmiştir.

iii) Sözcü Gazetesi

Araştırma kapsamında incelenen üçüncü gazete Sözcü’dür. Gazetenin doların yükselişine yönelik verdiği haberlerden seçilen bir haber, bölgesel uyum kapsamında incelenmiştir.

Gazetenin 13 Ağustos 2018’de “Dolar babaları nerede?” başlığıyla verdiği haberde nedensel ve işlevsel ilişkiler gözlemlenmiştir.

“Döviz kurlarında yılbaşından bu yana gerçekleşen yaklaşık yüzde 45 artışın ardından “diplomatik kriz”den “reel sektör” krizine dönüşmeye başlayan kur şokuyla birlikte gözler, döviz varlığı olanlara çevrildi”

ifadeleriyle, kur şoku nedeniyle döviz varlığı olanlara gözlerin çevrildiği nedensel olarak açıklanmıştır.

“Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan’ın “Dövizlerinizi TL’ye çevirin” çağrısıyla vatandaşların bir kısmı milli seferberlik ilan ederek krize kendi çaplarında destek olmaya çalışıyor. Bazı vatandaşlar döviz birikimlerini TL’ye çevirirken, bir kısım esnaf da “100 dolar bozdur, limitsiz çay bizden” şeklinde kampanyalar düzenliyor. Ancak ortada, 242.5 milyar doları şirketlere ait olmak üzere toplam 453 milyar dolarlık dış borç var.

Ekonomistler, vatandaşların bozdurdıklarıyla krizin aşılamayacağına dikkat çekerek, “2003-2014 yılları arasında devletten 800 milyar dolarlık ihale alan müteahhitler nerede?” diye soruyor.”

Bu ifadelerle, seferberlik kavramı hem vatandaş hem de esnaf tarafından anlatılarak işlevsel bir ilişki kurulmuştur. İşlevsel ilişki çerçevesinde bir hikaye oluşturulmuş ve hikayenin devamında müteahhitlerin sessiz kalışına vurgu yapılmıştır.

iv) Dünya Gazetesi

Araştırma kapsamında incelenen dördüncü gazete Dünya’dır. Gazetenin doların yükselişine yönelik verdiği haberlerden seçilen bir haber, bölgesel uyum kapsamında incelenmiştir.

Gazetenin 17 Ağustos 2018’de yayımladığı “TL ile düşen paralar, TL ile yükselişe geçti” başlıklı haberde nedensel ve işlevsel ilişkiler tespit edilmiştir.

“Türk Lirası’nın kayıplarını telafi etmesi, küresel piyasalarda baskının hafiflemesine neden oldu” cümlesi yükleminden de anlaşılacağı gibi nedensellik ilişkisine işaret ederken, devamında, “TL, salı gününden bu yana güç kazanırken, gelişmekte olan ülke varlıklarında satışlar hız kesmeye başladı. Çin heyetinin ticaret görüşmeleri yapmak için bu ayın sonlarında ABD’ye gideceği haberlerinin etkisiyle risk iştahı bir parça geri geldi ve gelişen ülke paralarında yön yukarı döndü” ifadeleriyle piyasalarda yaşanan gelişmeler birbirine bağlanmış, hikaye örgüsü kurulmuş ve işlevsellik ilişkisi oluşturulmuştur.

3.5.2.4. Haberin Retoriği

Haberin retoriğinde alıntılar ve istatistikler incelenmektedir. Haberlerde sayılar ve istatistikler verilerek, ikna edici olunmaya çalışılır. Bu yolla haberlerde gerçek savunulmaya çalışılmaktadır. Görgü tanıklarının ifadeleri ile akredite kaynakların

söylemleri alıntılar olarak haberlerde yer almaktadır. Alıntılara başvurma, haberde tarafsızlığı sağlamaktadır.²²⁵

Araştırmanın bu kısmında, örneklem gazetelerden seçilen bazı haberlerin retorik kapsamında çözümlemesi yapılmıştır. Araştırmanın bu kısmında diğerlerinden farklı olarak, tek tek haberler değil örneklem gazetelerin seçilen tarihler arasındaki haberleri için genel bir değerlendirme yapılmıştır.

i) Hürriyet Gazetesi

Gazete, 10-17 Ağustos 2018 tarihleri arasında doların dalgalanmasına yönelik yayımladığı haberlerde, ağırlıklı olarak alıntı kullanmayı tercih etmiş, konuya ilişkin haberlerinin çoğunu iktidar sahiplerinin söylemleri üzerine kurgulamıştır. Dalgalanmaya yönelik haberlerde oldukça fazla söylem haberi kullanılmıştır. Haberlerde başta Cumhurbaşkanı Erdoğan olmak üzere Hazine ve Maliye Bakanı Albayrak'ın yanı sıra banka yöneticileri, iş dünyası temsilcileri, iş dünyasının önde gelen sivil toplum kuruluşlarının başkanlarının konuşmalarından alıntılar yer almıştır. Kullanılan fotoğrafların çoğu da bu kişilerin fotoğraflarıdır.

Gazete, ekonomi haberciliğinin gerekliliği olarak dalgalanma esnasındaki döviz rakamlarına yer vermiştir. Ancak bu rakamları herhangi bir grafik ya da tablo ile okurlarına sunma gereği duymamıştır. Dalgalanma haberlerinin çoğu fotoğrafsız yayımlanmıştır.

ii) Sabah Gazetesi

Gazete, 10-17 Ağustos 2018 tarihleri arasında doların dalgalanmasına yönelik yayımladığı haberlerde, Hürriyet Gazetesi'nde olduğu gibi alıntı kullanmayı tercih etmiştir. Haberlerin çoğu iktidar sahiplerinin söylemleri üzerine kurgulanmıştır. Haberlerde başta Cumhurbaşkanı Erdoğan olmak üzere Hazine ve Maliye Bakanı Albayrak'ın yanı sıra banka yöneticileri, iş dünyası temsilcileri, iş dünyasının önde

²²⁵ İnal, “Haber Metinlerine Eleştirel Bir Bakış: Temel Sorunlar ve Örnek Çalışmalar”, Ankara: Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yıllığı, (135-163 içinde), 1994, s.157

gelen sivil toplum kuruluşlarının başkanlarının konuşmaları yer almıştır. Haberlerde kullanılan ana fotoğrafların çoğu da iktidar sahiplerinin fotoğraflarıdır.

Gazete, dalgalanma esnasındaki döviz rakamlarına yer verirken herhangi bir fotoğraf ya da grafik kullanma yoluna gitmemiştir.

iii) Sözcü Gazetesi

Sözcü Gazetesi, örneklemdaki diğer gazetelerden farklı sayfa tasarımları ve haber içerikleriyle dövizdeki dalgalanmayı okurlarına iletmiştir. Gazete, iktidar sahiplerinin söylemlerine alıntılarla yer verdiği gibi analiz ve öngörülerle de ekonomiye dönük beklentileri okurlarıyla paylaşma yoluna gitmiştir. Ancak ağırlık alıntılardan yana değil analizlerden yana sağlanmıştır.

Gazete, örneklem içinde dolardaki yükselişi görsel olarak en net şekilde paylaşan gazete olmuştur. Gazete, başlıklarda büyük puntolarla dövizdeki son durumu paylaşmış, grafikler ve tablolar da kullanmıştır. Fotoğraflar yerine genellikle grafik kullanmıştır. Alıntı yapılan haberlerde söylem sahiplerinin fotoğrafları da örneklemdaki diğer gazetelere göre daha küçük kullanılmıştır.

iv) Dünya Gazetesi

Dünya Gazetesi, ekonomi gazetesi olmasından dolayı tüm sayfalarını ekonomi içeriklerine ayırdığından, haberlerinde hem alıntılar hem de analizler görülmüştür. Referans olarak kapak sayfa kabul edildiğinde ise iktidar sahiplerinin söylemlerine daha az yer verildiği, kapak sayfada analizlere yönelik haberlerin paylaşıldığı görülmüştür.

Gazete, ‘çok yazı, az görsel’ şeklinde bir sayfa tasarımı anlayışına sahip olduğu için haberlerde kullanılan fotoğraflara da çok büyük yerler verilmemiştir. Haberin retoriğinde inandırıcılık için paylaşılan rakamlar genellikle tablolar halinde paylaşılmıştır. Alıntı haberlerinde de söylemin sahiplerinin fotoğrafları kullanılmıştır.

3.5.3. Ekonomik Verilerin İşlenişi Arasındaki Fark

Ekonomiye ilişkin birçok veri resmi kurumlarca açıklanırken kamuoyuna basın organları sayesinde duyurulmaktadır.²²⁶ Gazetelerin, ideolojik yapısı somut ekonomik verilere yaklaşımlarıyla da ortaya çıkabilmektedir. Örneğin Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) açıkladığı somut verilerin nasıl yorumlandığına bakılarak, gazetenin ekonomide nasıl bir yayın politikası izlediği ortaya çıkarılabilir. Bu kapsamda, TÜİK'in araştırma tarihi olan 10-17 Ağustos 2018 arasında açıkladığı işgücü istatistiklerinin gazetelerde nasıl yansıtıldığı incelenecektir.

TÜİK, 15 Ağustos'ta işsizlik oranının mayıs ayına ilişkin istatistiklerde yüzde 9.7 olduğunu açıklamıştır. İşsizlik bu dönemde 0.5 puan gerilemiştir.

Hürriyet Gazetesi, işsizlik haberine yarım sayfa ayırarak, “İşsizlikte tek haneye devam” başlığını kullanmıştır. Gazete, bu başlık ile işsizlikle ilgili olumlu bir mesaj vermiştir. Haber metninde sanayideki istihdam artışı ‘umut verici’ olarak nitelendirilerek, okurlara olumlu mesajlar verilmeye devam edilmiştir. Rakamların, ekonominin büyümeye devam edeceğinin işareti olduğu ifade edilmiştir. Haberde aylara göre işsizlik oranı tablosu yer almış, burada yüzde 9.7 oranı daha renkli bir şekilde vurgulanmıştır. Haber istihdam rakamlarına yönelik diğer tablolarla desteklenirken, istihdamında düşüş görülen sektörlerle de dikkat çekilmiştir.

Sabah Gazetesi de “İşsizlik yine tek hane” başlığıyla tek hane vurgusu yapmıştır. Gazete, mayıs ayına ilişkin veriyi ağustosta yaşanan kur dalgalanmasıyla ilişkilendirerek, aradaki 2 aylık farkı görmezden gelmiştir. Gazete, “*Dolar kuru üzerinden yapılan ekonomik kuşatma operasyonuna karşı, ilgili kurumların aldığı tedbirlerle dimdik ayakta duran Türkiye, istihdam yaratmayı sürdürüyor*” ifadesini kullanmıştır. Gazetede verilen istihdam tablosunda (İşsiz sayısı 89 bin kişi azaldı) ve ara başlıklarda (Genç işsizlik azaldı) işsiz sayısındaki azalmaya dikkat çekilmiş ve haberde yalnızca işsizliğin azalışına yönelik olumlu veriler paylaşılmıştır.

²²⁶ Emine Koyuncu, “Türkiye’de Ekonomik Kriz ve Yazılı Basın Haberlerinin Kriz Etkilerini Ele Alış Şekli Üzerine Bir Araştırma”, **Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi-1 Küresel Krizler ve Ekonomik Yönetişim Bildiriler Kitabı**, Malatya: İnönü Üniversitesi, 15-16 Nisan 2010, s.1908

Sözcü Gazetesi, “Kriz geliyor, işsizlik korkutuyor” başlıklı haberiyle, diğer gazetelerden farklı olarak işsizliğin yükseleceğine dikkat çekmiştir. Yaşanan ekonomik konjonktürün işsizliği tetikleyeceği ifade edilen haberde, işsizliğin düşüşünün yıllık olduğu, aylık bazda yükseliş görüldüğü ve mevsim etkisinden arındırılmış işsizliğin arttığı ifade edilerek, olumsuz bir bakış açısı kullanılmıştır. Haberde kullanılan grafikte de mutsuz insanlar resmedilmiştir. Ayrıca bir işçi sendikasının hesaplaması da paylaşılarak tablonun daha vahim olduğu, gerçek işsiz sayısının daha fazla olduğu ifade edilmiştir.

Dünya Gazetesi de “İşsizlik mayısta yarım puan geriledi, yüzde 9.7’ye indi” başlıklı haberinde herhangi bir yorumda bulunmadan sadece rakamları paylaşmıştır. Ara başlık seçimlerinde olumlu bilgileri gösteren (İstihdam oranı 0.4 puan arttı ve İşgücüne katılım yükseldi) gazete, haberde tablo ya da grafik kullanmamıştır.

Sonuç olarak, örnekteki 4 gazete de somut ekonomik verilere farklı bir yaklaşım izlemiştir. Hürriyet, rakamları analiz edip olumlu mesajları ön plana çıkarken, olumsuz verilerle ilgili de bilgi vermiştir. Sabah Gazetesi, istatistiklerin sadece olumlu yönlerini okurlarıyla paylaşırken, Dünya Gazetesi de sadece rakamları paylaşmış, habere herhangi bir yorum katmamıştır. Sözcü Gazetesi ise işsizlik rakamları düşmesine rağmen yaşanan ekonomik konjonktürde yükseleceğini öngörüp olumsuz bir haber yapmayı tercih etmiştir. Bu dört gazetenin dört farklı yaklaşımı, gazetelerin yayın politikalarının anlaşılması açısından önemli ipuçları vermektedir.

3.5.4. Ekonomi Haberlerinin Dağılımı

Kitle iletişim araçları tarafından herhangi bir konuya “çok” değinmekle “doğru” değinmek kesin hatlarla birbirinden ayrılmaktadır. Ekonomik kriz haberlerini yazılı basının ele alış şekli, kamuoyu ve ilgililer üzerinde doğruları aktarmak, manipülasyondan uzak durmak ve gündem yaratmamak adına büyük önem arz etmektedir.²²⁷

Medya takip ve raporlama ajansı PRNet’in 2018 yılında Google’da en çok ne aratıldığına dair çıkan istatistik verilerine göre, dünya genelinde en çok World Cup

²²⁷ Emine Koyuncu, s.1905

(Dünya Kupası) kelimesi aratılırken, Türkiye’de en çok aratılan kelime dolar olmuştur. Bu veri, halkın dolardaki dalgalanmaya olan ilgisini de net bir şekilde ortaya koymuştur. Halk konuyla bu kadar ilgiliyken, gazeteler de dalgalanmayla ilgili haberlere daha fazla yer vermiştir.

Doların 7.22 liraya kadar yükseldiği 7 günü kapsayan 10-17 Ağustos 2018 tarihleri arasında her 4 gazete de dalgalanma haberlerini yalnızca ekonomi sayfalarında vermekle yetinmemiş, manşetlerine ve birinci sayfalarına taşımıştır. Bu 7 günlük sürede ülkenin gündemi de ekonomi olmuştur. Hürriyet 4 kez, Sabah 7 kez, Sözcü 7 kez, Dünya da 3 kez dalgalanmayla ilgili gelişmeleri manşetine taşımıştır.

Tablo 1: Örneklemdeki gazetelerin 10-17 Ağustos tarihleri arasındaki ekonomi haberlerinin dağılımı

	Hürriyet	Sabah	Sözcü	Dünya
Manşet	4	7	7	3
Sürmanşet	-	2	-	-
Birinci sayfa	10	13	6	8
Ekonomi haberi sayısı	68	60	84	216
Ekonomi haberleri içinde dalgalanmayla ilgili haber sayısı	25	22	26	32
Ekonomi haberleri içinde dalgalanma haberlerinin oranı (%)	36	36	30	14

Tablo 1’de örneklemdaki gazetelerin dövizdeki dalgalanmayı niceliksel olarak nasıl yansıttığı açıklanmaya çalışılmıştır. 10-17 Ağustos 2018 tarihleri arasında doların 7 lirayı aştığı süreçte ülkenin de tüm gündemi ekonomi olmuştur. Bu kapsamda gazeteler de dalgalanma haberlerini manşetlerine taşıyarak okurlarına duyurmuştur. İktidara yakın olan Sabah Gazetesi 7 gün boyunca dolardaki dalgalanmaya karşı alınan önlemleri manşete çıkarırken, iktidara muhalif olan Sözcü Gazetesi de aynı şekilde 7 gün boyunca dolardaki yükselişi manşete çıkarmış ve halkın hakkını savunan ve sorular soran manşetler hazırlamıştır. Birbirine zıt yayın politikası olan bu iki gazete neredeyse her gün ekonomik konjonktürü manşetten duyurmuştur. Aynı dönemde, ekonomi haberleri birinci sayfada da ağırlık kazanmıştır.

Tablo 1’de görüldüğü gibi, gazetelerin ekonomi sayfalarında 10-17 Ağustos 2018 tarihleri arasında 60 ile 84 arasında ekonomi haberi yayımlanırken, Dünya bir ekonomi gazetesi olduğundan 216 habere yer vermiştir. Gazeteler, haberlerinin büyük bir kısmını konjonktürle ilgili haberlere ayırmıştır. Hürriyet ve Sabah, ekonomi haberlerinin yüzde 36’sını dalgalanmaya ayırmıştır. Sözcü de ekonomi haberlerinin yüzde 30’unu dalgalanma haberlerine ayırmıştır. Dünya’da ise bu oran yüzde 14’tür. Ancak Dünya ekonomi gazetesi olduğundan birçok sektörden habere yer vermiş, bu nedenle dalgalanma haberlerinin oranı düşmüştür.

3.6. Araştırmanın Bulgularının Değerlendirilmesi

Bu kısımda, ekonomik konjonktürün ekonomi haberciliği üzerindeki rolünün, farklı yayın politikaları olan gazetelerin ekonomi haberleri üretiminde nelere bağlı olarak şekillendiğine yönelik oluşturulan sorulara alınan yanıtlar değerlendirilmiştir.

Yapılan inceleme kapsamında örneklemdaki Hürriyet, Sabah, Sözcü ve Dünya gazetelerinin sahiplik yapıları ve ideolojileri nedeniyle farklı söylemlerde bulunsalar da kurların ABD kaynaklı dalgalanmasına karşı ‘milli bir duruş’ sergiledikleri, tüm gazetelerin ABD’ye karşı tavır alıp, ülkenin ekonomisini korumak için yayınlar yaptığı tespit edilmiştir. Halkın panik yapmasının önüne geçen söylemlerde bulunan ve haberlerinde özellikle yaşanan dalgalanma yerine alınan önlemlere dikkat çekme gereği duyan gazeteler, yaşanan bu kur şokunun atlatılması için halka olumlu mesajlar verme

yoluna gitmişlerdir. Yayınlanan haberlerin çoğu iktidar sahiplerinin sürece yönelik söylemlerinden ibaret olmuştur. Gazetelerin ayrıştığı nokta ise ekonomik verilerin paylaşımı konusunda olmuştur. Muhalif tarafta bulunan Sözcü dışında diğer gazeteler dövizdeki son rakamları görünür bir şekilde paylaşmamıştır.

Hürriyet Gazetesi, dolardaki yükselişin başladığı ilk günlerdeki yayınlarında ekonomi haberciliğinin ilkelerine uygun olarak tarafsız hareket ederken, ilerleyen günlerde doların tırmanışı karşısında iktidara yaklaşan bir yayın politikası izlemiştir. Sabah Gazetesi'nin haber söyleminin belirlenmesinde gazetenin ait olduğu medya grubu ve mevcut iktidarla olan ilişkileri etkili olmuştur. İncelenen haber metinlerinde, yetkililerin üzerine düşeni yaptıklarına dikkat çekilmiş, tüm suçlu 'sabotajcı' ifadesiyle ABD Başkanı Donald Trump olarak yansıtılmıştır. Gazete, seçtiği sözcüklerle de adeta bir savaşta olunduğunu bildirmiş, düşman olarak da Trump'ı ortaya koymuştur. Sözcü Gazetesi, dalgalanmanın ilk günlerinde sorgulayıcı bir tavırla iktidarı eleştirirken, ilerleyen günlerde Türkiye ekonomisinden yana tavır almış ve iktidarı eleştiren tavrını sürdürse de ekonomiyi destekleyen, halkın hakkını savunan söylemlere yönelmiştir. Bu süreçte en tarafsız davranan gazete örneklemdeki tek ekonomi gazetesi olan Dünya olmuş, gazete tüm sürece mesafeli yaklaşp, hem iktidarın söylemlerini yansıtmış hem de analizlerle ekonomiye ilişkin öngörülerde bulunmuştur.

Bulguların detaylarına bakacak olursak, makro yapıda tematik yapısı incelenen örneklemdeki gazeteler haberlerin başlıklarında, iktidar sahiplerinin söylemlerini ön plana çıkarmayı tercih etmiştir. Kamuoyuna güven vermek için başlıklarda alınan önlemler vurgulanmıştır. Dalgalanmanın boyutunun arttığı günlerde de bu gazeteler iktidar sahiplerinin söylemlerini ön plana çıkarmışlardır. Döviz rakamlarına sayfalarında çok fazla görünür bir şekilde yer vermeyen bu gazeteler, enformasyon eksiltiliminde bulunmuşlardır. Başlıklarda savaş, seferberlik, atak gibi kelimeler tercih edilerek, bilinçli bir yönlendirme yapılırken, anlamları güçlendirmek adına noktalama işaretlerinden de faydalanılmıştır.

Haberlerin girişleri ve spotları da araştırma açısından önemli bulgular sağlamıştır. Başlıklarında panik yaratmamaya, ekonomide ılımlı mesajlar vermeye çalışan gazeteler, haber girişlerinde ideolojilerini açıkça ortaya koymuştur. Haber

girişleri, haberlerin genelindeki söylem analizinin bir özeti olarak kabul edilebilir. Haberlerin girişleri, haberlerin devamındaki söylemin habercisi olmuştur. Haber başlıkları ile birlikte haber metninin girişleri, haberin ideolojisine yönelik ipuçları vermektedir. İncelenen gazeteler, haber metinlerinin girişlerinde piyasaları rahatlatacak, okuyucuya moral verecek gelişmeleri ön plana çıkarmıştır. Haber girişlerinde tercih edilen sözcükler, başlıklardakilerden daha farklı ve vurucu olmuştur. Başlıklarda tercih edilen ‘ekonomik savaş, saldırı, kalkan, atak, seferber’ gibi sözcükler, haber girişlerinde daha da vurucu bir şekilde ‘spekülatif atak, diz çöktürme operasyonu, tokat gibi, panik atak’ sözcüklerine dönüşmüştür. Haber girişlerinde, ana olay aktarılırken ‘dövizdeki yükseliş’ yerine ‘Türkiye’nin karşı karşıya kaldığı operasyon, spekülatif atak’ gibi söylemler tercih edilmiştir. Bu söylemler, gazetenin konuya hangi çerçeveden bakacağını da daha ilk cümleden ortaya koymuştur.

Analiz edilen gazetelerin fotoğraf tercihlerinde de iktidar sahipleri ve söylem sahipleri ön plana çıkmaktadır. Dalgalanma ile ilgili paylaşılan haberlerde genellikle kişilerin fotoğrafları tercih edilmiştir. Bunun sebebi yine söylem sahiplerine yönelik güven oluşturmaktır. Ekonomi haberciliğinin fotoğraf tercihlerinde grafikler ve tablolar da esastır. Ancak örnekteki gazeteler dolardaki dalgalanmaya yönelik grafik ya da tablo kullanmamışlardır. Ayrıca dolardaki yükseliş haberleri genellikle fotoğrafsız aktarılarak, okurun dikkatinin o yöne çekilmemesi sağlanmak istenmiştir.

Makro yapıda şematik yapı kapsamında elde edilen bulgular ise gazetelerin ana olayın geçmişine yönelik ardalın bilgilere yer verirken, ileriye dönük öngörü ve tahminler yani bağlam bilgilerini çoğunlukla paylaşmadığıdır. Bağlam bilgilerine yer veren gazeteler Sözcü ve Dünya olmuştur. İncelenen gazeteler genellikle ana olayın hikayesini paylaşmış ancak dolardaki gerçekleşen son rakamları saklayarak enformasyon eksiltimi yapmıştır. Olayın taraflarına bakıldığında ise incelenen gazetelerin haber kaynağı olarak hükümet yetkilileri ve iş insanlarını kullandığı görülmektedir. Haberlerde Türkiye ekonomisine karşı olumlu tavır gösteren herkes ‘biz’ olarak sunulmuştur. Örnekleme tarihlerinde ‘ötekileştirilen’ tek isim ise ABD Başkanı Donald Trump olmuştur.

Örneklemdaki gazetelerin tümü, yaşananların sorumluluğunu ABD'nin Türkiye'ye yönelik ekonomik yaptırımlarına yüklerken, özellikle ABD Başkanı Donald Trump'a karşı tavır alınmıştır. Gazeteler, tüm dalgalanmanın Trump'ın aldığı vergi kararları ve Türkiye'ye yönelik attığı tweet'ler neticesinde gerçekleştiğini vurgulamışlardır. Örneklemdaki gazeteler, bu süreçte hükümete yönelik eleştiride bulunmamış aksine devlet yetkililerinin söylemlerini ve alınan önlemleri destekler yönde haberler yayımlamıştır.

Analiz edilen gazeteler, dalgalanmayla ilgili olumlu gelişmeler olduğunda bunları haberleştirirken, doların aniden hızla yükselişi gibi olumsuz gelişmeler yaşandığında bu bilgilere yer vermeme veya okurun dikkatinden kaçacak bir şekilde sunma yollarını seçmiştir.

Haberlerde, aynı ideolojiye sahip uzman ya da iş insanlarının görüşlerine yer verilerek, ekonomiye ilişkin olumlu gelişmelere dikkat çekilmek istenmiştir. Burada Sözcü Gazetesi örneklemdaki diğer gazetelerden ayrılarak, kötü gidişatı da ortaya koymaya çalışmıştır. Ancak haberlerde farklılıklara eşit ölçüde yer verilmemesi yayınların nesnellikten uzak olduğuna işaret etmektedir.

Araştırma kapsamında haberlerin mikro yapısı da incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda elde edilen bulgulara göre, sentaktik çözümleme kapsamında incelenen gazetelerin etken cümleler kullanarak olumlu haber yapıları kurdukları görülmüştür. Dövizdeki dalgalanmaya karşı alınan önlemlerde özneler ön plana çıkarılmıştır. Bu şekilde kamunun dalgalanmaya karşı attığı adımlar vurgulanarak, kamuoyunun olumlu bir şekilde bilgilendirilmesi amaçlanmıştır. Ancak zam ya da dolardaki yükseliş gibi haberlerde, halkın tepkisini çekmemek adına özneler gizlenmiş ve edilgen haber yapıları kurulmuştur. Kısaca, ekonomi haberciliğinde olumlu gelişmeler övülürken, olumsuz gelişmelerin halktan saklandığı sonucuna ulaşıldığı ifade edilebilir.

Sözcük seçimleri incelendiğinde ise haberlerde tercih edilen sözcüklerin, söylem için oldukça önem taşıdığı görülmüştür. Örneklemdaki gazetelerin tümü kurdaki dalgalanmaları 'spekülatif atak' olarak nitelendirerek, halkta bunun ekonominin bir gerçeği olmadığı, yaşananların kötü niyetli hareketler olduğu algısı yaratılmak istenmiştir. Hürriyet Gazetesi, dalgalanmanın ilk günlerinde daha temkinli söylemler

kullanırken, dalgalanmanın şiddeti arttığında söylemini değiştirip iktidara yaklaşmıştır. Örneğin, ‘ekonomideki gelişmeler’ söylemini gazete daha sonra ‘spekülatif atak’ sözcüğüne çevirmiştir. Sabah Gazetesi ise söyleminin boyutunu hiç değiştirmeden gelişmeleri ‘spekülatif atak’ olarak değerlendirip, yaşananları ‘saldırı’ hatta ‘diz çöktürme operasyonu’ olarak değerlendirmiştir. Sözcü Gazetesi ise ‘spekülatif atak’ yerine ‘atak, şok, gerginlik, türbülans’ gibi kelimeleri tercih etmiş, ‘spekülatif atak’ sözcüğünü ise tırnak içinde kullanarak, içselleştirmemiştir. Dünya Gazetesi de Hürriyet Gazetesi gibi ilk günlerde tarafsız ve temkinli söylemler tercih ederken, daha sonra iktidar sahiplerinin söylemlerine daha yakın söylemler tercih etmiştir. İncelenen gazetelerin bu yayın politikalarını ekonomideki kötü gidişatın önüne geçmek için sürdürdüklerini ifade edebiliriz.

Haberlerde başta Cumhurbaşkanı Erdoğan olmak üzere Hazine ve Maliye Bakanı Albayrak’ın yanı sıra banka yöneticileri, iş dünyası temsilcileri, iş dünyasının önde gelen sivil toplum kuruluşlarının başkanlarının konuşmalarından alıntılar yer almıştır. Ancak karşıt görüşlerde olan kişilerin, uzmanların söylemlerine çok fazla yer verilmediği görülmüştür.

Araştırmada, ekonomi TÜİK’in işsizliğe yönelik verilerinin ekonomi sayfalarında yorumlanması da incelenmiştir. Orta çizgide olan Hürriyet Gazetesi işsizlik verilerinin olumlu ve olumsuz yanlarını birlikte paylaşmıştır. Hükümete yakın olan Sabah Gazetesi verilerin sadece olumlu yönlerine yer vermiştir. Muhalif Sözcü Gazetesi verileri olumsuz olarak kurgulamıştır. Dünya Gazetesi ise tarafsız olarak yorum katmadan sadece rakamları paylaşmıştır.

Gazeteler, bu dönemde Türkiye’nin gündemine ekonomiyi taşımışlardır. Dövizin dalgalandığı bu günlerde, birinci sayfalarda genelde manşet üzerinden yaşanan gelişmeleri kamuoyuna aktarmayı seçmişlerdir. Günlük gazeteler haberlerinin yüzde 30’undan fazlasında ekonomik dalgalanmayı işlemiştir.

Araştırma sorularına verilen yanıtları özetleyecek olursak, araştırmanın ilk sorusu olan “Ekonomi basını konjonktürel dalgalanmalar sırasında halkın refahı ve yararına uygun bir ortam oluşturmayı amaçlayıp, daha iyimser yayınlara mı yöneliyor?” sorusuna “Farklı ideolojik ve siyasal çizgiye sahip dört gazetenin ekonomi haberlerine

yönelik yapılan incelemeye göre, haberlerin okura belirli bir çerçevede sunulduğu görülmüştür. Haberin sunumunda kullanılan başlıklar, fotoğraflar ve haber metninde seçilen sözcükler ve cümle yapılarıyla gazetelerin ideolojilerinin tekrar üretildiği belirlenmiştir. İncelenen gazeteler, muhalif de olsa iktidara yakın da olsa Türkiye ekonomisinden yana tavır alıp, ekonomiye moral verecek yayınlara yönelmiştir. Seçilen sözcükler ile okurun haberi anlama biçimi ve dikkati yönlendirilmiştir” yanıtı bulunmuştur.

Ulaşılan sonuçlara göre, “Ekonomi basını konjonktürel dalgalanmalar sırasında olumsuz ekonomik gelişmeleri halkın önüne tüm yönleriyle sunabiliyor mu?” sorusuna verilen yanıt da ‘Hayır’ olmuştur. Örnekleme oluşturan gazeteler, dövizin tarihi rekor kırdığı günlerde, kur rakamlarını haberlerinde gizleme yoluna gitmiştir. Okurun algısı yükselen kur rakamlarına değil ilgili kuruluşlar tarafından alınan önlemlere çekilmiştir. Bu da gazetelerin, ekonomik gelişmeleri tüm yönleriyle kamuoyuna sunmadığını ortaya koymuştur.

Araştırmanın sorularından biri de gazetelerin sahiplik yapılarının ekonomik dalgalanmalardaki yayın politikasına etkisine yöneliktir. Gazetelerin sahiplerinin ideolojileri, bu dalgalanma döneminde yayınlarda etkili olmuş, her gazete –yukarıda açıklandığı gibi- kendi yayın politikasına göre hareket etmiştir. Öte yandan, gazetelerin de birer ticari işletme oldukları ve patronlarının da iş insanları olduğu unutulmamalıdır. Ekonomideki her kötü gelişme, hem gazetelerin hem de patronlarının faaliyet gösterdiği diğer sektördeki işletmelerinin faaliyetlerine zarar verecektir. Kısaca, yayın politikalarında kamu yararının yanı sıra patronların ticari kaygıları da devreye girmiştir.

Araştırmanın bir diğer sorusu olan “Ekonomi basını, devlet kurumları tarafından açıklanan somut ekonomik verilerden farklı çıkarımlar yapıp, kendi yayın politikasına uygun hale getiriyor mu?” sorusuna bulunan yanıt da ‘Evet’ olmuştur. Gazeteler, bu dönemde dövizdeki yükseliş konusunda Türkiye ekonomisine sahip çıkıp yurtdışına karşı birlik olurken, iç gelişmelerde kendi yayın politikalarını sürdürmeye devam etmişlerdir. Bu durum işsizlik verilerinde kendini göstermiş, Hürriyet ortadan, Sabah hükümete yakın, Sözcü muhalif, Dünya da tarafsız yayın politikasını dalgalanma dışındaki haberlerde sürdürmeye devam etmiştir.

“Ekonomi basını, konjonktürel dalgalanmalar esnasında kamu yararının gözetilmesini sağlarken, şeffaf bilgilendirme yapabiliyor mu?” sorusuna ise Yurtdışından kaynaklanan kur hareketlerine karşı Türk Lirası’nı koruyup, ekonomide milli bir tavır alan ekonomi basını, kamu yararını korurken, doğru ve tarafsız bilgilendirme görevine hem milli hem de ticari kaygılar nedeniyle daha mesafeli yaklaşmıştır yanıtı verilebilir.

SONUÇ

Türkiye’de ekonomi basını, Türkiye’nin serbest piyasa ekonomisine geçişine paralel olarak 1980’li yıllardan itibaren gelişmeye başlamıştır. Dünyada ekonomi basınından haber basınına geçiş varken, Türkiye’de bunun tam tersi görülmüştür. 1980’li yıllardan itibaren geçen yaklaşık 40 yılda ekonomi basını oldukça gelişmiştir. İlk dönemlerde gazetelerde tek sütun, yarım sayfa gibi az yer bulabilen ekonomi sayfaları, günümüzde gazetelerin en önemli uzmanlık alanlarından birisi olmuştur. Türkiye ekonomisinin büyüme rekorları kırdığı 2010 ve 2011 yıllarında, ekonomi sayfaları 20 sayfaları aşarak, gazeteler içinde önemli bir yere sahip olmuştur. Günümüzde sayfa sayıları 4-5’e düşse de ekonomi sayfalarının önemi her zaman sürmektedir. Ekonomi sayfalarının gazeteler içinde bu kadar önem kazanmasının bir diğer sebebi de ekonominin gücüne paralel olarak şirketlerden sağlanan ilan ve reklam gelirleridir. Ekonomi ne kadar iyiye o kadar çok reklam-ilan alan gazeteler, ekonomi sayfalarını da aynı ölçüde arttırmaktadır.

Ekonomi habercileri, diğer meslektaşlarına göre daha fazla sorumluluk üstlenmektedir. Çünkü para piyasalarını, tasarrufları, yatırımları yönlendiren haberler, ekonomi sayfalarında yayımlanmaktadır. Bu nedenle ekonomi gazetecileri, kamuoyuna karşı şeffaf ve tarafsız olmalı, manipülasyondan uzak durmalıdır. Ekonomi basını doğru uygulamalara destek verip, yanlış uygulamaları eleştirmelidir. Ekonomi basını kriz öncesi ve kriz dönemlerinde kamuoyunu aydınlatıyor, yönetimi uyarıyorsa işlevini yerine getiriyordur ancak yapılan yanlışları eleştirmedeği gibi halktan da gizliyorsa yanlış bir yol izlemektedir. Ekonomik gerçekleri olduğundan iyi ya da olduğundan kötü gösteren ekonomi basını saygınlığından ödün verecektir.

Bu çalışmada, ekonomi basınının ekonomideki dalgalanma/kriz dönemlerinde yaptığı haberler incelemiştir. Çalışma kapsamında, ekonomi dalgalandıkça ekonomi basınının gerçekleri olduğundan daha iyi mi yoksa daha kötü mü gösterdiği incelenip, ekonomi basınının işlevlerini yerine getirip getirmediği ortaya konulmak istenmiştir. Bu kapsamda, ekonomik konjonktürün ekonomi basınında haber dili ve içerikleri üzerindeki etkisi araştırılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde ekonomi basınına ilişkin bilgiler paylaşılmıştır. Ekonomi basınının amaç ve işlevleri, ekonomi haberciliği türleri, ekonomi basınının hedef kitlesi, haber kaynakları ve ekonomi muhabirlerinin özellikleri paylaşılmıştır. Ekonomi basınının tarihi hem dünya hem de Türkiye özelinde ayrı ayrı anlatılmıştır.

İkinci bölümde de ekonomik konjonktür hakkında bilgiler verilmiştir. Ekonomik konjonktürün devresi, nedenleri ve özellikleri, çeşitleri açıklanmıştır. Ekonomik konjonktürün teorik boyutuna da değinilen ikinci bölümde daha sonra hem dünya hem de Türkiye ekonomisindeki krizlere kısaca değinilmiştir.

Üçüncü bölümde ise Teun Van Dijk'in Eleştirel Söylem Analizi kapsamında ekonomi haberleri incelenmiş ve ekonomi basınının konjonktürdeki kötüleşmelere nasıl yaklaştığı irdelenmiştir. Eleştirel Söylem Analizi hem makro hem mikro yapıda uygulanmıştır.

Ekonomik konjonktürün ekonomi basınına etkilerini daha iyi ortaya koyabilmek için Türkiye ekonomisinde konjonktürün iniş devresinde olduğu bir dönem tercih edilmiştir. Araştırmanın güncelliği açısından da bir kriz olarak kabul görmese de ekonomi için büyük bir şok yaratan 2018'deki döviz dalgalanması tercih edilmiştir. Türkiye ekonomisinde doların tarihi rekor kırıp 5 lira ile 7 lira arasında dalgalandığı Ağustos 2018 döneminde 10-17 Ağustos 2018 tarihleri seçilmiştir. Bu tarihlerin seçilmesinin nedeni doların 7.22 liraya kadar ulaştığı 12 Ağustos ile önce ve sonrasındaki birkaç günü kapsamasıdır. İncelenen gazeteler ise en çok satan ilk 5'ten farklı ideolojilere ve patron yapısına sahip olan Hürriyet, Sabah ve Sözcü'dür. Araştırmaya tek ekonomi gazetesi olmasından dolayı Dünya da dahil edilmiştir.

Üçüncü bölümde yapılan inceleme sonucunda elde edilen bulgular, günümüzde ekonomi basınının dalgalanma süreçlerinde piyasaların dengesini ve halkın moralini bozmamak için olumlu haberlere odaklandığını ortaya çıkarmıştır. İnceleme sonucunda, örneklemdeki gazetelerin dalgalanmanın ilk günlerinde haber metinlerini kendi ideolojilerine göre kurgularken, dalgalanmanın yurtdışı kaynaklı olduğunun kabul görmesi üzerine haberler tamamen ABD'yi suçlayan şekilde, Türkiye'nin spekülasyon bir atak ile karşı karşıya kaldığı şeklinde kurgulanmıştır. Örneklemdeki muhalif gazetelerin bile tavrı dolar tarihi zirveyi gördükten sonra değişmiştir. Örneğin Sözcü, Türk

Lirası'nın ağır kayıplar yaşadığı söz konusu günlerde, ekonomiden yana tavır almış, eleştirilerini hükümete değil ABD'ye ve sessiz kalan iş insanlarına çevirmiştir. Ekonomi basını bu dönemde yayınlarını Türk Lirası'na ve ekonomiye güven sağlamak üzerine kurgulamıştır. Gazeteler, sahiplik yapıları ve ideolojileri nedeniyle farklı söylemlerde bulunsalar da kurların ABD kaynaklı dalgalanmasına karşı 'milli bir duruş' sergilemiş, ABD'ye karşı tavır alıp, ülkenin ekonomisini korumak için yayınlar yapmışlardır.

Dövizdeki tarihi zirveleri tek sütunluk ve fotoğrafsız haberlerle duyuran gazeteler, bu bilgileri halkın dikkatinden kaçırmaya çalışmışlardır. Hürriyet Gazetesi, Türk Lirası'ndaki ağır kayıpları tek sütunluk haberlerde fotoğrafsız olarak paylaşıırken, Sabah Gazetesi bu rakamları konuyla ilgili haberlerin içinde bir bilgi olarak paylaşma yoluna gitmiştir. Dünya Gazetesi de döviz rakamlarını çok büyütmeden okurlarına iletmiştir. Sözcü Gazetesi, doların 5-6 lira arasında dalgalandığı günlerde manşetten büyük puntolarla rakamları duyururken, 7 liranın aşıldığı tarihi zirveden sonra bu yayın politikasından vazgeçmiştir.

İncelenen dönemde gazeteler, rakamları fazla göstermezken piyasaları rahatlatacak kişilerin açıklamalarını ön plana çıkarma yoluna gitmişlerdir. Piyasalarda güveni tahsis etmek için genellikle önce yönetimin sonra da ekonominin başındaki isimlerin açıklamalarına ağırlık verilmiştir. Gazeteler, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Hazine ve Maliye Bakanı Berat Albayrak'ın açıklamalarını manşetlerden duyurarak, piyasalarda güveni yeniden sağlamak istemişlerdir. Bunun en önemli örneği Hürriyet Gazetesi'nin ekonomi gazetecisi olan Genel Yayın Yönetmeni Vahap Munyar'ın doların 7.22 liraya ulaştığı gece Hazine ve Maliye Bakanı Berat Albayrak ile yaptığı görüşmedir. Bu görüşme acilen baskı beklenmeden gazetenin internet sitesinde gece yarısı yayımlanmış, Bakan Albayrak'ın 'Aksiyon planı devrede' açıklamalarıyla doların ateşi söndürülmüştür. Dolar, bu açıklamaların ardından 6.80 seviyesine gerilemiştir. Hatta bu röportajı birçok gazete ertesi gün Munyar'ın imzasıyla tekrar yayımlamıştır. Bu örnek göstermektedir ki ekonominin başında olan ismin açıklamaları piyasaları ve halkı rahatlatmaktadır. Bu durumun bilincinde olan gazeteler de dalgalanma sürecinde haberlerinde iktidar sahiplerine yer vermişlerdir. Gazeteler, halkın panik yapmasının önüne geçen söylemleri tercih etmiş, haberlerde dalgalanmalar yerine alınan önlemlere dikkat çekmişlerdir. Yayınlanan haberlerin çoğu iktidar sahiplerinin

sürece yönelik söylemlerinden ibaret olmuştur. Kamuoyunda güveni sağlamak için başlıklarda alınan önlemlere vurgu yapılmıştır.

Seçilen sözcüklerde ekonominin ‘saldırı’ altında olduğu vurgulanmıştır. Başlıklarda savaş, seferberlik, atak gibi kelimeler tercih edilerek, bilinçli bir yönlendirme yapılmıştır. Alınan önlemler ise ‘4 koldan mücadele, her cephede önlem’ gibi ifadelerle yansıtılmış, bu saldırılara karşı Türkiye’nin de seferber olduğu ön plana çıkarılmıştır. Bu kelimeler, ekonomi basınının ‘biz’ olgusunun ‘Türkiye ekonomisi’ ‘onlar’ olgusuyla ötekileştirilenin ise ‘ABD ve Donald Trump’ olduğunu ortaya koymuştur. Örneklemdaki gazeteler, bu süreçte hükümete yönelik eleştiride bulunmamış aksine devlet yetkililerinin söylemlerini ve alınan önlemleri destekler yönde haberler yayımlamıştır. Haberlerde Cumhurbaşkanı Erdoğan ile Hazine ve Maliye Bakanı Albayrak’ın yanı sıra banka yöneticileri, iş dünyası temsilcileri, iş dünyasının önde gelen sivil toplum kuruluşlarının başkanlarının konuşmalarına da yer verilmiştir. Haberlerde görüşleri paylaşılan uzmanlar da aynı ideolojiye sahip kişiler olmuş, farklı seslere yer verildiğine rastlanmamıştır.

Gazetelerin, ekonominin kötü gidişatını vurgulamama nedenlerinden biri de ticari kaygılardır. Ekonomide kötü gidişat devam ederse hem gazetelerin holding sahibi patronları zarar edecek hem de şirketlerin durumunun kötü gitmesiyle gazetelerin ilan-reklam gelirleri sekteye uğrayacaktır. Dolardaki ani yükseliş, kağıt maliyetlerini de etkilemiştir. Baskı maliyetleri çok yükselince, 2018 yılı içinde iki büyük gazete kapatılmıştır. 5 Temmuz 2018’de Habertürk, 1 Kasım 2018’de de Vatan yayın hayatına veda etmiştir. Habertürk, yayın hayatına son verirken reklamların azalması ve artan baskı maliyetleri nedeniyle yayın hayatına son verdiğini kabul etmiştir. Durum böyle olunca, gazetelerin ticari kaygıları daha da yükselmiştir. Bu kaygı, yayın politikalarını da etkilemiştir.

Yapılan gazete taramasında, gazetelerin dalgalanma haberlerine ağırlık verdiği de görülmüştür. Gazeteler, ekonomi sayfalarında araştırma tarihleri içerisinde 60-80 arasında ekonomi haberi yayımlarken, bunların yüzde 30’undan fazlası dalgalanma haberleridir. Bu da, gazetelerin konuya çok önem verdiklerini göstermektedir.

Çalışmada, haberin oluşturulma sürecinde farklı yapılanmaların ve ideolojik bakış açılarının aynı olayı farklı biçimlerde kurgulayabildiğini ortaya koymuştur. Bu durum, TÜİK'in işsizliğe yönelik verilerinin ekonomi sayfalarında farklı farklı yorumlanmasıyla tespit edilmiştir. Tek hanede kalan ve 0.5 puan gerileyen işsizlik verilerini bazı gazeteler olumlu bazı gazeteler de olumsuz olarak kurgulayabilmiştir. Burada gazetelerin ideolojileri devreye girmiştir.

Kitle iletişim araçları, günümüzde kâr amaçlı işletmelerdir. Birçok sektörde faaliyet gösteren holdinglerin çatısı altındaki medya kuruluşları, hükümete ve büyük şirketlere hem haber kaynağı hem de gelir açısından bağımlıdır. Bu nedenle haber söylemleri de 'ticari işletmelerin' çıkarları doğrultusunda kurgulanmaktadır. Bu da haberlerin arka planında ideolojilerin var olduğunu göstermektedir. Neyin, nasıl haber olacağı gazete sahiplerinin, editörlerin, muhabirlerin değer yargılarına göre seçilmektedir. Kişisel önyargılar, çıkarlar ve siyasal tercihler haberlerin kurgulanmasında etkili olmaktadır.

Sonuç olarak bu çalışmada, farklı ideolojik ve siyasal çizgiye sahip dört gazetenin dövizin dalgalanmasına yönelik ekonomik şoku, sahiplik yapılarına göre okuyucuya belirli bir çerçevede sundukları tespit edilmiştir. Gazetelerin, kullanılan başlıklar, fotoğraflar ve haber metninde seçilen sözcükler ile cümle yapılarıyla ideolojilerini ortaya koyduğu görülmüştür. Gazeteler, aynı konuyu ve ekonomik verileri kendi ideolojik bakış açılarının süzgecinden geçirerek yeniden üretmişlerdir. Ancak yaşanan kur şoku karşısında incelenen gazeteler, ideolojisi ve siyasi duruşu ne olursa olsun Türkiye ekonomisini korumaya yönelik yayınlar yapmıştır. Bununla birlikte incelenmek üzere seçilen gazetelerin bazılarında seçilen sözcükler ve metinler ile okurun haberi anlama biçimi ve dikkati yönlendirilip, fotoğraf kullanımı ve ekonomik tabloyu net bir şekilde gözler önüne serecek birtakım verilerin kullanımından imtina edildiği de gözlemlenmiştir.

EKLER

EK 1. Hürriyet Gazetesi'nde Kullanılan Haberlerin Görselleri

10 Agosto 2018

11 Ağustos 2018

13 Ağustos 2018

ALMANYA VE İTALYA, ABU'YI TÜRKİYE'YE YÜNELİK YAP'I İRİMLER KONUSUNDA UYARDI

AVRUPA'DAN TRUMP'A TÜRKİYE TEPKİSİ

ABD Başkanı Donald Trump'ın Türkiye'ye yönelik açıklamaları, Avrupa'da büyük tepkiyle karşılandı. Almanya, İtalya ve Fransa, Trump'ın Türkiye'ye yönelik açıklamalarını "Türkmenlik" olarak nitelendirdi. Avrupa Birliği, Trump'ın Türkiye'ye yönelik açıklamalarını "Türkmenlik" olarak nitelendirdi.

MITSUBISHI ELECTRIC
KLİMA SİSTEMLERİ

o derece!

İz elektrikli MITSUBISHI ELECTRIC

PIYASALARI RAHATLATAÇAK AKSİYON PLANLARI DEVREDE

Vahap MÜNYAR

GEREKİRSE 'MALİ KURAL' UYGULARIZ

DÖVİZ HESAPLARINI TL'YE CEVİRMİŞ VEYA EL KOYMAK ASLA OLMAZ

Bizden başka herkes şaşırıldı. SMART Fonlar % 26'ya varan

Yatırım ve harcamada 3+1'e hep bakaçagız

Hürriyet

İhanetin en komik hali

KUR PLANI DEVREDE

ÖYÜNÜZÜ GÖRDÜK MEYDAN OKUYORUZ

AVRUPA'DAN TÜRKİYE İLE DAYANISMA MESAJLARI

14 Ağustos 2018

Hürriyet

HER ONÜNE GELEN İNŞAATÇI OLAMAZ

4 KOLDAN ÖNLEM

TÜRKİYE'NİN REFAHI BİZİM ÇIKARIMIZDIR

BEYAZ SARAY'DA ZEHİP GÖRÜŞMELERİ

BAYRAM KUYRUGU

Türkiye'ye göçe izin verilmeyecek

Ekonomi

HER CEPHEDE MÜCADELE

PIYASALARIN ATEŞİNİ SÖNDÜRMEK İÇİN 16 ÖNLEM GELDİ

BAHÇE

NE ANLAMA GELİYOR

15 Ağustos 2018

16 Ağustos 2018

BDDK'dan doları düşüren hamle

BDDK'nın 15 Ağustos 2018 tarihinde yaptığı toplantıda, doların TL karşısındaki değeri düşürüldü. BDDK'nın 15 Ağustos 2018 tarihinde yaptığı toplantıda, doların TL karşısındaki değeri düşürüldü. BDDK'nın 15 Ağustos 2018 tarihinde yaptığı toplantıda, doların TL karşısındaki değeri düşürüldü.

17 Ağustos 2018

EK 2. Sabah Gazetesi'nde Kullanılan Haberlerin Görselleri

11 Ağustos 2018

12 Ağustos 2018

13 Ağustos 2018

Borsada büyük operasyon

Kur salıdırın boyut yükselişi cuma günü borsada da büyük yatırımcı dalgası vuruldu. Yaklaşık 400 milyon dolarlık operasyon yapıldı.

ADIM ADIM OPERASYON

1. Borsada 400 milyon dolarlık operasyon yapıldı.
2. Borsada 400 milyon dolarlık operasyon yapıldı.
3. Borsada 400 milyon dolarlık operasyon yapıldı.
4. Borsada 400 milyon dolarlık operasyon yapıldı.
5. Borsada 400 milyon dolarlık operasyon yapıldı.
6. Borsada 400 milyon dolarlık operasyon yapıldı.
7. Borsada 400 milyon dolarlık operasyon yapıldı.
8. Borsada 400 milyon dolarlık operasyon yapıldı.

TÜRK ŞİRKETLERİNİN FİYATLARI UCUZLADI

'Ekonomik Savaş'a psikolojik hazırlık

A. B. 2018'in ikinci yarısında Türkiye ekonomisi, küresel ekonomik krizlerin etkisiyle, özellikle ABD'nin Türkiye'ye uyguladığı ekonomik yaptırımlar nedeniyle, zor bir dönem geçirecektir. Bu nedenle, Türkiye ekonomisi, küresel ekonomik krizlerin etkisiyle, özellikle ABD'nin Türkiye'ye uyguladığı ekonomik yaptırımlar nedeniyle, zor bir dönem geçirecektir.

EKONOMİ-FİNANS

Aksiyon planlarımız devrede piyasalar rahatlayacak

Hazine ve Maliye Bakanlığı, kur salıdırın boyut yükselişi, borsada da büyük yatırımcı dalgası vuruldu. Yaklaşık 400 milyon dolarlık operasyon yapıldı.

MEVDUATLARA EL KÖNÜLMİYACAK

Türkiye çelik gibi sağlam

Türkiye ekonomisi, küresel ekonomik krizlerin etkisiyle, özellikle ABD'nin Türkiye'ye uyguladığı ekonomik yaptırımlar nedeniyle, zor bir dönem geçirecektir. Bu nedenle, Türkiye ekonomisi, küresel ekonomik krizlerin etkisiyle, özellikle ABD'nin Türkiye'ye uyguladığı ekonomik yaptırımlar nedeniyle, zor bir dönem geçirecektir.

14 Ağustos 2018

Aksiyon Planı Devrede

Ekonomik savaşa karşı

ATIAK

Kur salıdırın boyut yükselişi, borsada da büyük yatırımcı dalgası vuruldu. Yaklaşık 400 milyon dolarlık operasyon yapıldı.

BORSA İSTANBUL HAREKETE GEÇTİ

HAZİNE'DEN EK BOND HALELİ

FONLAMA YÖNTEMİ DEĞİŞTİ

KARŞI KARŞI İNŞAAT

SPK'DAN TALANNA SEÇTİ YOK

150 BIN EMEKLİYE 1000 TL MUJDESİ

EKONOMİDE 15 TEMMUZ RUHU

SABAHA

Kuşatmaya karşı atak

DÜNYA TUZAGI GÖRDÜ, TÜRKİYE'YE DESTEK YAĞDI

Türkiye'nin kur salıdırın boyut yükselişi, borsada da büyük yatırımcı dalgası vuruldu. Yaklaşık 400 milyon dolarlık operasyon yapıldı.

BUNLAR KÜRESEL KABADAYILAR

ABD'den dışıya sokulan bedeller az

15 Ağustos 2018

Bankalar ve özel sektörün sonuna kadar yanındayız

Tedbirler devrede Süslüştü

MERKEZ İŞİ SIKI TUTULUR

YATIRIMCI ALIRI GÖRÜŞÜK

YATIRIMCI ALIRI GÖRÜŞÜK

16 Ağustos 2018

[illegible]

17 Agosto 2018

[illegible][illegible]

EK 3. Sözcü Gazetesi'nde Kullanılan Haberlerin Görselleri

10 Ağustos 2018

11 Ağustos 2018

KOMŞULARIMIZIN YANINDAYIZ

[illegible]

BDDK, SWAP

14 Ağustos 2018

SÖZCÜ F-35'leri durduran yasayı onayladı

Papazın gücü bu millete yetmez

Halk burada dolar babaları nerede

Bir rahip yüzünden müttefikli Türkiye'ye ekonomik savaş başlatan ABD'ye vatandaştan tokat gibi cevap geldi... Halk, döviz bürolarına koşup elindeki dolarları TL'ye çevirdi. Göster, devletten ihale alan büyük isadamlarımızda

Merkez piyasaları rahatsız ama...

Ortağının ayaklarına kurşun sıkıyorsun

En çok ihtiyaç duyulan şey ortak akıl

Dünyadan Türkiye'ye destek yagdı

15 Ağustos 2018

TÜRKİYE'DE 10 MİLYON KİŞİ İPHONE KULLANIYOR

7 MİLYAR DOLARI İPHONE'A VERDİK

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın ABD'nin elektronik ürünlerine boykotu karşılıyla gözler Türkiye'deki iPhone kullanıcılarına çevildi. Vestel Elektronik hissesi yüzde 4,55 arttı

5 MİLYON YENİ CHIA SATILDI

Erdogan önerdi hisseleri yükseldi

'Dolar güvenilirliğini yitirdi'

16 Ağustos 2018

ABD'NİN YATIRIMLARINA EK VERGİ İLE KARŞILIK VERDİK

TRUMP'A 533 MİLYON DOLARLIK MİSİLLEME

Donald Trump'ın Türkiye'ye yaptırım kararına yanıtı gecikmedi. ABD'den ihale edilen 22 binde vergi ile katına çıkardık. Ek vergilerin tutarı 533 milyon dolar

Zamlı viski el yacacak

Yerlide hedef yüzde 40

Elektronik ithalatı 488 milyon doları geçiyor

EKONOMİKDEKİ YANISLAMA İŞSİZ SAYISINI ARTIRACAK

KRİZ GELİYOR İŞSİZLİK KORKUTUYOR

İşsizlik mayıs ayında yüzde 9,7 oldu. Ancak mevsim etkisinden arındırılmış işsizlik oranı, Ayık sepeti dışı olan krizden işsizlik oranına yansımaları bekleniyor

Aylara göre işsizlik

Gerçek işsiz sayısı 5,7 milyonu buldu

17 Ağustos 2018

ALBAYRAK: SERBEST PİYASA EKONOMİSİNDEYİZ ŞİRKETLERİMİZ

IMF İLE İŞBİRLİĞİ PLANIMIZ YOK

Türkiye'nin serbest piyasa ekonomisinden sapıp bir kriz dönemine girmiş olduğunu ifade eden Bakan Albayrak, "IMF ile işbirliğimiz yoktur, işbirliği planımız yok" dedi

DOLAR 5,69 LIRAYI GÖRDÜ

KALDIRACI SİYAHI ALINDI

KAYNAKÇA

Kitaplar

Alkin, Erdoğan (hızl.). **Herkes İçin Ekonomi**. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2009.

Arolat, Osman Saffet. “Ekonomi Basınında Tarihsel Gelişme ve Yerel Basında Ekonomik Haberler”, Suat Gezgin(Ed.), “**Türkiye’de Yerel Basın**” içinde. İstanbul: İ.Ü. İletişim Fakültesi Yayınları, 2007, ss.261-269.

Basında Ekonomi ve Ekonomi Basını. İstanbul: Hürriyet Vakfı Eğitim Yayınları Dizisi No:5.1983.

Bülbül, Rıdvan. **Haberin Anatomisi ve Temel Yaklaşımlar**. 1. Baskı. Ankara: Nobel Yayın, 2001.

Büyükkantarcıoğlu, Nalan. “Söylem İncelemelerinde Eleştirel Dilbilimsel Boyut: Eleştirel Söylem Çözümlemesi ve Ötesi”, Ömer Özer (ed) **Haberi Eleştirmek: Araştırma Alanlarına Göre Eleştirel Haber Çalışmaları** içinde. Konya: Literatürk, 2012.

Devran, Yusuf. **Haber Söylem İdeoloji**. İstanbul: Başlık Yayınları, 2010.

Durna, Tezcan ve Kubilay, Çağla. “Söylem Kuramları ve Eleştirel Söylem Çözümlemeleri”, **Medyadan Söylemler**. Tezcan Durna (drl.). İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, 2010.

EGD ve Ekonomi Basını Tarihi-2. Ekonomi Gazetecileri Derneği. İstanbul: 2018.

Eğilmez, Mahfi. **Güncel Örneklerle Mikroekonomi**. 1. Baskı. İstanbul: Remzi Kitapevi, 2015.

Ekonomi Basın Tarihi. İstanbul: Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 2008.

Ekonomi Gazeteciliği İçin Kurumsal Yönetim El Kitabı. Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği Yayınları. İstanbul: Pasifik, 2011.

Ertek, Tümay. **Mikroekonomiye Giriş**. 4. Baskı. İstanbul: Beta, 2008.

Gazetecilik, Ekonomi Haberciliği. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı. 2014.

Gazetecilik: Haber Fotoğrafı. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 2013.

Gazetecilik: Haber Toplama-1. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 2013.

Gazetecilik, Haber Yazma. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 2013.

Hürriyet Gazeteciliği. İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2003.

İktisadi Kalkınma Vakfı. **Kriz Sözlüğü: 100 Kelimede Avrupa'nın Ekonomik Krizi.** İstanbul: 2013.

İnal, Ayşe. **Haberi Okumak.** İstanbul: Temuçin Yayınları, 1996.

İnuğur, Nuri. **Basın ve Yayın Tarihi.** 5. Baskı. İstanbul: Der Yayınları, 2002.

Kepenek, Yakup. **Türkiye Ekonomisi.** 25. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2012.

Kovach Bill ve Rosensteil Tom. **Gazeteciliğin Esasları.** 1. Basım. Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2007.

Muhabir: Habercinin Temel Kitabı. 2. Baskı. İstanbul: Anadolu Ajansı Yayınları, 2018.

Özer, Ömer. **Eleştirel Haber Çözümlemeleri.** Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 2009.

Parasız, İlker ve Bildirici, Melike. **Ekonomik Konjonktür.** Bursa: Ekin Yayınları, 2015.

Parasız, İ. **Makro Ekonomi: Teori ve Politika.** 7. Baskı. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 1998.

Piketty, Thomas. **Kapital.** Hande Koçak (çev.), 1. Baskı. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.

Reinhart, Carmen ve Rogoff, Kenneth. **Finansal Çılgınlığın 800 Yıllık Tarihi: Bu Defa Farklı.** Levent Konyar (çev.), 1. Baskı. İstanbul: NTV Yayınları, 2010.

Rigel, Nurdoğan. **İleti Tasarımında Haber.** İstanbul: Der Yayınları, 2000.

Sayılğan, Şevket. **Ekonomi Basını ve Kamuoyunu Aydınlatmadaki Önemi.** İstanbul: Beta, 1994.

Sayılğan, Ş. **Ekonomi Gazetecisi El Kitabı.** 1. Baskı, İstanbul: Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği Yayınları, 2011.

Sencer, Muzaffer ve Sencer, Yakut. **Toplumsal Araştırmalarda Yöntembilim.** Ankara: Todaie, 1978.

Tekeli, İlhan ve İlkin, Selim. **1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları.** 1. Baskı. İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2009.

Unay, Cafer. **Ekonomik Konjonktür.** 6. Baskı. Bursa: Ekin Kitabevi, 2001.

Van Dijk, Teun. "Opinion and Ideologies in the Press." **Approaches to Media Discourse.** Allan Bell ve Peter Garrett (drl.). Oxford: Blackwell Publishers, 1988.

Van Dijk, T. **News as Discourse.** New Jersey: Lawrence Earlbaum Associates Publication, 1988.

Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan. **Nitel Araştırma Yöntemleri**. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2008.

Yıldız Göktürk ve Öngören Habibe. “Dünyada ve Türkiye’de Ekonominin Nabzını Tutmak: Ekonomi Gazeteciliği”, Şebnem Çağlar (Ed.). “**Şövalyelik Mesleği Gazeteciliğin Uzmanlık Alanları**” içinde. İstanbul: Literatürk, 2013, ss.141-169.

Süreli Yayınlar

Ay, Hakan ve Uçar, Öznur. “Üç Küresel Krizin Ekonomik Analizi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Dergisi**. Vol.17, No.1, 2015, ss. 11-32.

Bilişli, Yasemin. “Ermenek Maden Kazasının Yazılı Basında Yansımaları”, **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Dergisi**. Sayı.23. 2016. ss. 91-104.

Işık, Mehmet ve Eşitti, Şakir. “Türkiye’de Ekonomi Basınının Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve Bugünkü Durumu Üzerine Bir İnceleme”, **İstanbul Ticaret Odası Sosyal Bilimler Dergisi**. 2014, ss.109-131.

İnal, A. “Haber Metinlerine Eleştirel Bir Bakış: Temel Sorunlar ve Örnek Çalışmalar”, Ankara: Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yıllığı, 1994, ss.135-163.

Keskingöz, Hayrettin. “Türk Sanayisinin Konjonktürel Analizi”, **AKÜ İİBF Dergisi**, 1, 2014, ss. 155-166.

Kongreler

Koyuncu, Emine. “Türkiye’de Ekonomik Kriz ve Yazılı Basın Haberlerinin Kriz Etkilerini Ele Alış Şekli Üzerine Bir Araştırma”, **Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi-1 Küresel Krizler ve Ekonomik Yönetişim Bildiriler Kitabı**. Malatya: İnönü Üniversitesi. 15-16 Nisan 2010. ss. 1903-1921.

Raporlar

Avrupa Komisyonu Ekonomik ve Mali Konular Genel Müdürlüğü. “**Küresel Krizin AB Üyesi Ülke Ekonomilerine Etkileri ve Gelecek Döneme İlişkin Beklentiler**”. Ankara, 2011.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. “**Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi**”. Ankara, 2010.

Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. **Dünya Ekonomisindeki Son Gelişmeler Bülteni**. Ankara, 2018.

Deloitte. **Ekonomik Görünüm-Yeni Sistem, Yeni Program**. İstanbul, 2018.

Devlet Planlama Teşkilatı. “**Kalkınma Planı-Birinci 5 Yıl**”. Ankara, 1963.

Karagöl, Erdal Tanas. **AK Parti Döneminde Türkiye Ekonomisi**. 1. Baskı. İstanbul: Seta Yayınları, 2013.

Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği. **Türkiye Ekonomisi 2013**, İstanbul, 2012.

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği. **Ekonomik Rapor 2013**. Ankara, 2014.

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği. **Ekonomik Rapor 2015**. Ankara, 2016.

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği. **Ekonomik Rapor 2017**. Ankara, 2018.

Yayınlanmamış Tezler

Ateş, Nermin. “Türkiye’de Ekonomi Gazeteciliği-Dünya Gazetesi Örneği”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Konya: Selçuk Üniversitesi SBE, 2008.

Önder, Aysel. “Ekonomik Konjonktürün VAR Modelleri ile İncelenmesi”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Marmara Üniversitesi SBE, 2013.

Pamuk, Yalçın. “Devresel Dalgalanma Teorilerinin Analizi ve Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir Uygulama”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Kayseri, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.

Şimşek, Türker. “Modern Konjonktür Teorileri Çerçevesinde Ekonomik Dalgalanmalar: Politik İstikrarın Etkileri Üzerine Panel Veri Analizi”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Hacettepe Üniversitesi SBE, 2015.

Yüksel, Erkan. “Türk Basınının Gelişiminde Basında Ekonomi ve Ekonomi Basını”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Anadolu Üniversitesi, 1996.

Yıldırım, Ertuğrul. “Konjonktür Dalgalarının Uluslararası Bağlantısı: Türkiye ve Ticaret Ortakları Arasında Konjonktür Dalgalanmalarının Uyumu”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Erciyes Üniversitesi SBE, 2011.

İnternet Kaynakları

Asya Krizi. <https://www.paragaranti.com/detay-kutuphane-asya-krizi>. (28 Nisan 2019).

Eğilmez, M. “**Ekonomi Sözlüğü**”, <http://www.mahfiegilmez.com/p/ekonomi-sozlugu.html>, (29 Kasım 2018)

Eğilmez, M. “**Konjonktür**”, 2014, <http://www.mahfiegilmez.com/2014/12/konjonktur.html>, (29 Kasım 2018)

Ekonomide 2018 Böyle Geçti. 31 Aralık 2018. <https://www.haberturk.com/ekonomide-2018-boyle-gecti-2276743-ekonomi>, (3 Ocak 2019)

Fırat, Emine. **“Konjonktür Teorileri Işığında Türkiye’deki İktisadi Dalgalanmalar”**, [Electronic Version], International Conference on Eurasian Economies, 2012, (27 Nisan 2019)

Hazine ve Maliye Bakanlığı. **“Yıllık Ekonomik Rapor 2018”** [Electronic Version], 28 Nisan 2018.

Statistics Times. <http://m.statisticstimes.com/economy/gdp-statistics-2019.php>, (7 Ocak 2019)

Turan Koyuncu, Fatma. **“Konjonktür Teorileri Perspektifinden Arz ve Talep Şoklarının İktisadi Dalgalanmalar Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği”**, [Electronic Version], Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi, 7, 2017, (2 Aralık 2018).

Türkiye İktisat Kongresi: İzmir İktisat Kongresi-1923.
https://www.ekodialog.com/Konular/iktisat_kongresi.html, (28 Nisan 2019).